

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»

Кваліфікаційна наукова

праця на правах рукопису

БОРОДАЙКО ПАВЛО КОСТЯНТИНОВИЧ

УДК 340.11:395

ДИСЕРТАЦІЯ

**«ВПЛИВ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ
ПОЛІТИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ЗАОХОЧЕННЯ В УМОВАХ
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА»**

081 Право

Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

П.К. Бородайко

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник Зварич Роман Васильович, доктор юридичних наук, професор

Івано-Франківськ – 2025

АНОТАЦІЯ

Бородайко П.К. Вплив правової культури на формування правової політики та механізми правового заохочення в умовах сучасного суспільства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила», Івано-Франківськ, 2025.

Дисертація є комплексним, всебічним та логічно завершеним теоретико-правовим дослідженням, яке систематизує сучасний стан правової культури та її вплив на формування правової політики і ефективність правових стимулів. Вперше в українській правовій науці акцентується увага на інтеграції цих трьох елементів для створення умов, що сприяють формуванню соціально відповідальної поведінки громадян, зміцненню правопорядку та розвитку демократичних інститутів. Дослідження зосереджене на виявленні нових механізмів правового стимулювання, які враховують трансформації правової культури, а також на розробці практичних пропозицій щодо їх удосконалення з метою підвищення ефективності правової політики та посилення її легітимізації.

Особливу увагу також приділено аналізу взаємозв'язку між правосвідомістю громадян та ефективністю правової політики, наголошуючи на необхідності формування стійких правових цінностей у суспільстві. У дослідженні розкривається роль правової освіти та просвітництва як інструментів підвищення рівня правової культури, що, у свою чергу, позитивно впливає на сприйняття та дотримання правових норм. Зазначено, що стратегія розвитку правової політики має базуватися на принципах взаємодії держави та громадянського суспільства, що дозволить досягти більшої ефективності правових стимулів і забезпечить сталість демократичних процесів.

В дисертації проведено всебічний аналіз взаємозв'язку між правовою культурою, правовою політикою та механізмами правового заохочення. Отримані результати демонструють, що правова культура є ключовим чинником, що визначає здатність суспільства ефективно впроваджувати та розвивати правові норми, а також формувати легітимну правову політику. Механізми правового заохочення, з

іншого боку, виступають як вирішальний інструмент стимулювання правомірної поведінки громадян і розвитку соціально відповідального суспільства. Аналіз показав, що розвиток правової культури сприяє підвищенню легітимності правової політики та ефективному впровадженню стимулюючих заходів, тоді як невідповідність правової культури встановленим стандартам може призводити до формального або поверхневого сприйняття правових стимулів. Таким чином, результати дослідження підтверджують необхідність подальшого удосконалення правової культури через оптимізацію механізмів правового заохочення, що є ключовим чинником для розвитку стабільного та ефективного правового середовища в суспільстві.

Автором ґрунтовно проаналізовано вплив цифрової трансформації на зміну парадигм правової культури та їхній вплив на державне управління й практику правового регулювання. Особливу увагу приділено тому, як поєднання класичних правових цінностей із сучасними цифровими технологіями створює нові можливості для оптимізації всіх етапів правотворчого процесу – від розробки законодавчих ініціатив до їх впровадження та контролю за виконанням. Уперше розглянуто роль цифрових технологій у формуванні нових моделей правової поведінки та правосвідомості громадян, а також їхній вплив на механізми правового стимулювання. Дослідження виявило, що цифрова епоха змінює підходи до правового регулювання, роблячи їх більш прозорими, гнучкими та адаптивними до швидкозмінних суспільних реалій. Завдяки використанню штучного інтелекту, великих даних і блокчейн-технологій стає можливим створення більш ефективних правових механізмів, які забезпечують точність і своєчасність правозастосування, підвищують довіру громадян до державних інституцій та зміцнюють легітимність правової політики.

У роботі встановлено, що заохочувально-правова політика є системно організованою, науково обґрунтованою діяльністю державних і муніципальних органів, а також громадських об'єднань, спрямованою на створення та вдосконалення ефективних механізмів правового заохочення. Ця політика не лише стимулює правомірну та соціально активну поведінку суб'єктів права, а й сприяє розвитку правової культури та зміцненню легітимності правових інституцій.

Завдяки інтеграції заохочувальних заходів у систему правового регулювання, створюються умови для підвищення громадянської активності, що дозволяє забезпечити стабільність правопорядку та ефективну взаємодію між державою, місцевими громадами та представниками громадянського суспільства. Відтак, заохочувально-правова політика виступає як потужний інструмент для модернізації правової системи, спрямований на досягнення соціально значущих результатів та впровадження інноваційних механізмів стимулювання, які відповідають сучасним викликам правового розвитку.

В дисертації також приділяється увага науковому розширенню методик правової освіти, що базується на впровадженні новітніх підходів до навчання, які інтегрують традиційну правову теорію із сучасними цифровими технологіями. Зокрема, розглядаються інтерактивні онлайн-курси з елементами гейміфікації, використання віртуальної реальності для моделювання судових процесів та інші цифрові інструменти, що забезпечують доступ до правової інформації та сприяють активному залученню студентів до практичного опанування правових знань. Таке поєднання традиційних методів із інноваційними технологіями значно розширює можливості правової освіти, дозволяє ефективно передавати складний матеріал, сприяє розвитку критичного мислення та підвищенню рівня правової культури. У результаті запропоновані методики сприяють підготовці висококваліфікованих фахівців, які здатні адаптуватися до сучасних викликів у правовій сфері та впроваджувати інноваційні підходи в практиці юридичного регулювання.

Важливим аспектом дослідження є обґрунтування автором правової культури як стратегічного фактора правового розвитку держави. Правова культура розглядається як ключовий підхід, що дозволяє комплексно переосмислити роль правових цінностей і правової свідомості як фундаментальних ресурсів для модернізації правової системи та державного управління. Високий рівень правової культури сприяє не лише впровадженню ефективної правової політики, але й забезпечує стабільність, законність і адаптивність держави до сучасних соціально-економічних викликів. Інтеграція принципів правової культури у процес формування законодавства і правозастосовної практики стає стратегічним

інструментом, який підвищує рівень довіри суспільства до державних інституцій і створює сприятливі умови для сталого розвитку демократичних процесів. Це дослідження акцентує увагу на тому, що правова культура, як комплекс знань, переконань та ціннісних орієнтирів, є вирішальним чинником, який сприяє адаптації правової системи до змінних умов сучасного світу та стимулює активну участь громадян у процесах державного управління. Завдяки цьому підходу, стратегічне значення правової культури стає очевидним у контексті забезпечення високоякісного функціонування правових інститутів, формування законодавчих ініціатив та підтримки принципів верховенства права, що, у свою чергу, сприяє формуванню стабільного та демократичного суспільства.

В межах дослідження розглядаються функціональні аспекти заохочувальних норм, зосереджуючись на інтеграції кількох ключових функцій – мотиваційної, інформаційно-правової, гарантуючої, оцінювальної, ідеологічної та соціального контролю. Такий комплексний підхід дозволяє стимулювати позитивну поведінку громадян без примусу, створюючи систему, яка не лише надає інформацію та гарантує вигоди, а й оцінює правомірність дій, формує еталони правової активності та забезпечує стабільність суспільних відносин. Поєднання цих функцій оптимізує вплив правових стимулів, сприяє формуванню високої правової культури і стимулює активну участь громадян у житті суспільства, що є ключовим для сталого розвитку правової системи держави. Це розширене аналітичне осмислення дозволяє запропонувати інноваційні моделі та практичні рекомендації для удосконалення системи заохочувальних норм, які враховують сучасні трансформації правової культури та соціально-економічні виклики.

Додатково, у дослідженні підкреслюється важливість адаптації заохочувальних норм до умов цифровізації та глобалізації, що значно впливає на правову культуру та поведінкові установки громадян. Аналіз цифрових інструментів правового стимулювання, таких як електронні сервіси, платформи для участі у законотворчості та онлайн-кампанії правового просвітництва, демонструє їхню ефективність у підвищенні правосвідомості та залученні населення до правової діяльності. Обґрунтовується необхідність впровадження

гнучких правових механізмів, здатних оперативно реагувати на нові соціально-економічні виклики та змінюватися відповідно до динаміки суспільних процесів. Такий підхід дозволяє забезпечити стійкість правової системи, підвищити рівень довіри громадян до правових інститутів та сприяти формуванню справедливого та ефективного правового середовища.

Дослідження має значну наукову і практичну цінність, адже воно розширює теоретичні засади вивчення правової культури та її впливу на формування правової політики. Запропоновані інноваційні моделі і рекомендації сприяють інтеграції традиційних цінностей із сучасними цифровими технологіями, що дозволяє підвищити ефективність правового регулювання та активізувати громадянську участь. Отримані результати можуть стати основою для реформування правової освіти, вдосконалення державного управління і зміцнення демократичних інститутів, забезпечуючи стабільний розвиток правової системи в Україні, а також результати дослідження можуть бути використані для формування ефективних стратегій правового виховання, спрямованих на підвищення рівня правової культури серед різних соціальних груп. Запропоновані підходи здатні посилити взаємодію між державними органами та громадянським суспільством, що сприятиме підвищенню легітимності правових рішень та довіри до правових інститутів. Удосконалення правової політики на основі отриманих висновків дозволить забезпечити гнучкість правового регулювання, адаптацію до сучасних викликів та ефективне функціонування правової системи у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: правова держава, правова культура, правова політика, правова система, заохочувальні механізми, правові стимули, правова освіта, громадянська активність, соціальна відповідальність, цифрова трансформація, демократичний розвиток, заохочувально-правова політика.

Список публікацій здобувача

1. Бородайко П. К. Правова політика як інструмент державного управління: сутність та функціональне призначення. Держава та регіони. Серія: ПРАВО. 2024. № 3 (85). С. 205-210. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.3.32>

2. Бородайко П. К. Протидія правовому нігілізму через програми (проекти) правового заохочення: успішний досвід України. Право та державне управління. 2024. № 3. С. 184-189. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.3.26>

3. Бородайко П. К. Правова культура як визначальний чинник формування та реалізації правової політики. Право і суспільство. 2024. № 5. С. 503-509. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.74>

4. Бородайко П. К. Інтеграція правової культури у процес формування правової політики: інструменти та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 10. С. 618-621. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/146>

5. Бородайко П. К. Правова культура як фактор зміцнення демократичних інститутів та правової політики. Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16-17 квітня 2024 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 55-57.

6. Бородайко П. К. Взаємозалежність правового заохочення, правової культури та політичної активності громадян: теоретичний аналіз. Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18-19 вересня 2024 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 52-55.

ANNOTATION

Borodaiko P.K. The influence of legal culture on the formation of legal policy and mechanisms of legal encouragement in the conditions of modern society. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 Law. – Higher Educational Institution «King Danylo University», Ivano-Frankivsk, 2025.

The dissertation is a comprehensive, comprehensive, and logically completed theoretical and legal study that systematizes the current state of legal culture and its influence on the formation of legal policy and the effectiveness of legal incentives. For

the first time in Ukrainian legal science, attention is focused on the integration of these three elements to create conditions that contribute to the formation of socially responsible behavior of citizens, strengthening the rule of law and the development of democratic institutions. The study focuses on identifying new mechanisms of legal incentives that take into account the transformation of legal culture, as well as on developing practical proposals for their improvement in order to increase the effectiveness of legal policy and strengthen its legitimization.

Special attention is also paid to the analysis of the relationship between citizens' legal awareness and the effectiveness of legal policy, emphasizing the need to form sustainable legal values in society. The study reveals the role of legal education and enlightenment as tools for increasing the level of legal culture, which, in turn, has a positive impact on the perception and observance of legal norms. It is noted that the strategy for the development of legal policy should be based on the principles of interaction between the state and civil society, which will allow achieving greater effectiveness of legal incentives and ensure the sustainability of democratic processes.

The dissertation provides a comprehensive analysis of the relationship between legal culture, legal policy, and legal incentive mechanisms. The results obtained demonstrate that legal culture is a key factor determining the ability of society to effectively implement and develop legal norms, as well as to form a legitimate legal policy. Legal incentive mechanisms, on the other hand, act as a crucial tool for stimulating the lawful behavior of citizens and the development of a socially responsible society. The analysis showed that the development of legal culture contributes to increasing the legitimacy of legal policy and the effective implementation of incentive measures, while the inconsistency of legal culture with established standards can lead to a formal or superficial perception of legal incentives. Thus, the results of the study confirm the need for further improvement of legal culture through optimization of legal incentive mechanisms, which is a key factor for the development of a stable and effective legal environment in society.

The author thoroughly analyzed the impact of digital transformation on changing the paradigms of legal culture and their impact on public administration and the practice

of legal regulation. Particular attention is paid to how the combination of classical legal values with modern digital technologies creates new opportunities for optimizing all stages of the law-making process - from the development of legislative initiatives to their implementation and control over implementation. For the first time, the role of digital technologies in the formation of new models of legal behavior and legal awareness of citizens, as well as their impact on legal incentive mechanisms, was considered. The study found that the digital era is changing approaches to legal regulation, making them more transparent, flexible and adaptive to rapidly changing social realities. Thanks to the use of artificial intelligence, big data and blockchain technologies, it becomes possible to create more effective legal mechanisms that ensure the accuracy and timeliness of law enforcement, increase citizens' trust in state institutions and strengthen the legitimacy of legal policy. The paper establishes that incentive and legal policy is a systematically organized, scientifically based activity of state and municipal bodies, as well as public associations, aimed at creating and improving effective mechanisms of legal incentive. This policy not only stimulates the lawful and socially active behavior of legal subjects, but also contributes to the development of legal culture and strengthening the legitimacy of legal institutions. Thanks to the integration of incentive measures into the legal regulation system, conditions are created for increasing civic activity, which allows ensuring the stability of the law and order and effective interaction between the state, local communities and representatives of civil society. Therefore, incentive and legal policy acts as a powerful tool for modernizing the legal system, aimed at achieving socially significant results and introducing innovative incentive mechanisms that meet the modern challenges of legal development.

The dissertation also focuses on the scientific expansion of legal education methodologies, based on the implementation of innovative approaches to learning that integrate traditional legal theory with modern digital technologies. In particular, interactive online courses with elements of gamification, the use of virtual reality for modeling legal processes, and other digital tools that provide access to legal information and promote the active involvement of students in the practical mastery of legal knowledge are considered. This combination of traditional methods with innovative

technologies significantly expands the possibilities of legal education, allows for the effective transfer of complex material, promotes the development of critical thinking and increases the level of legal culture. As a result, the proposed methods contribute to the training of highly qualified specialists who are able to adapt to modern challenges in the legal sphere and implement innovative approaches in the practice of legal regulation. An important aspect of the study is the author's justification of legal culture as a strategic factor in the legal development of the state. Legal culture is considered as a key approach that allows for a comprehensive rethinking of the role of legal values and legal awareness as fundamental resources for the modernization of the legal system and public administration. A high level of legal culture contributes not only to the implementation of effective legal policy, but also ensures the stability, legitimacy and adaptability of the state to modern socio-economic challenges. The integration of the principles of legal culture into the process of forming legislation and law enforcement practice becomes a strategic tool that increases the level of public trust in state institutions and creates favorable conditions for the sustainable development of democratic processes. This study emphasizes that legal culture, as a complex of knowledge, beliefs and value orientations, is a decisive factor that contributes to the adaptation of the legal system to the changing conditions of the modern world and stimulates the active participation of citizens in public administration processes. Thanks to this approach, the strategic importance of legal culture becomes obvious in the context of ensuring high-quality functioning of legal institutions, the formation of legislative initiatives and support for the principles of the rule of law, which, in turn, contributes to the formation of a stable and democratic society.

The study examines the functional aspects of incentive norms, focusing on the integration of several key functions – motivational, informational and legal, guaranteeing, evaluative, ideological and social control. Such a comprehensive approach allows stimulating positive behavior of citizens without coercion, creating a system that not only provides information and guarantees benefits, but also assesses the legality of actions, forms standards of legal activity and ensures the stability of social relations. The combination of these functions optimizes the impact of legal incentives, contributes to the formation of a high legal culture and stimulates the active participation of citizens in

the life of society, which is key to the sustainable development of the legal system of the state. This expanded analytical understanding allows us to propose innovative models and practical recommendations for improving the system of incentive norms that take into account modern transformations of legal culture and socio-economic challenges.

Additionally, the study emphasizes the importance of adapting incentive norms to the conditions of digitalization and globalization, which significantly affects the legal culture and behavioral attitudes of citizens. The analysis of digital legal incentive tools, such as electronic services, platforms for participation in lawmaking and online legal education campaigns, demonstrates their effectiveness in raising legal awareness and involving the population in legal activities. The need for the implementation of flexible legal mechanisms that can respond promptly to new socio-economic challenges and change in accordance with the dynamics of social processes is substantiated. This approach allows ensuring the stability of the legal system, increasing the level of trust of citizens in legal institutions and contributing to the formation of a fair and effective legal environment.

The study has significant scientific and practical value, as it expands the theoretical foundations of the study of legal culture and its influence on the formation of legal policy. The proposed innovative models and recommendations contribute to the integration of traditional values with modern digital technologies, which allows us to increase the effectiveness of legal regulation and activate civic participation. The results obtained can become the basis for reforming legal education, improving public administration and strengthening democratic institutions, ensuring the stable development of the legal system in Ukraine and the results of the study can be used to form effective legal education strategies aimed at increasing the level of legal culture among various social groups. The proposed approaches can strengthen the interaction between state bodies and civil society, which will contribute to increasing the legitimacy of legal decisions and trust in legal institutions. Improving legal policy based on the conclusions obtained will ensure the flexibility of legal regulation, adaptation to modern challenges and the effective functioning of the legal system in the long term.

Keywords: rule of law, legal culture, legal policy, legal system, incentive mechanisms, legal incentives, legal education, civic activism, social responsibility, digital transformation, democratic development, incentive-legal policy.

List of the publications of doctoral candidate

1. Borodaiko P. K. (2024) Legal policy as a tool of public administration: essence and functional purpose. *State and Regions. Series: LAW. No. 3 (85)*. P. 205-211. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.3.32> [in Ukrainian].

2. Borodaiko P. K. (2024) Counteraction to legal nihilism through programs (projects) of legal promotion: successful experience of Ukraine. *Law and state administration: collection of scientific works / [ed. O. V. Pokatayeva]. Zaporizhzhia: KPU. No. 3*. P. 184-189. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.3.26> [in Ukrainian].

3. Borodaiko P. K. (2024) Legal culture as a determining factor in the formation and implementation of legal policy. *Law and society. No. 5*. P. 503-509. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.74> [in Ukrainian].

4. Borodaiko P. K. (2024) Integration of legal culture into the process of forming legal policy: tools and prospects. *Legal scientific electronic journal. No. 10*. P. 618-621. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/146> [in Ukrainian].

5. Borodaiko P. K. (2024) Legal culture as a factor in strengthening democratic institutions and legal policy. *Trends and prospects for the development of legal science today: materials of the international scientific and practical conference, Kyiv, April 16–17, 2024*. Kyiv: Research Institute of Public Law. P. 55-57 [in Ukrainian].

6. Borodaiko P. K. (2024) Interdependence of legal promotion, legal culture and political activity of citizens: theoretical analysis. *Priority areas of development of legal science: domestic and foreign experience: materials of the international scientific and practical conference, Kyiv, September 18–19, 2024*. Kyiv: Research Institute of Public Law. P. 52-55 [in Ukrainian].

ЗМІСТ

ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ, ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРАВОВОГО ЗАОХОЧЕННЯ	22
1.1. Поняття та структура правової культури.....	22
1.2. Сутність та завдання правової політики.....	41
1.3. Правове заохочення: поняття, механізми та значення.....	58
Висновки до розділу 1.....	75
РОЗДІЛ 2. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ПРАВОВОЮ КУЛЬТУРОЮ ТА ПРАВОВОЮ ПОЛІТИКОЮ	77
2.1. Вплив правової культури на розробку правової політики.....	77
2.2. Формування правової політики з урахуванням правової культури.....	91
2.3. Правова культура як фактор легітимізації правової політики.....	109
Висновки до розділу 2.....	118
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ЗАОХОЧЕННЯ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ У ПРАВОВУ ПОЛІТИКУ	121
3.1. Правове заохочення як інструмент зміцнення правової культури.....	121
3.2. Інтеграція правового заохочення у правову політику.....	138
3.3. Оцінка впливу правового заохочення на правову культуру та політику.....	153
Висновки до розділу 3.....	173
ВИСНОВКИ	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	181
ДОДАТКИ	195

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Динамічний розвиток сучасного суспільства вимагає постійного вдосконалення механізмів правового регулювання. На сучасному етапі правова культура та законодавство набувають принципово нового значення, а правові реформи спрямовані не лише на усунення застарілих норм, що обмежували громадську активність, а й на створення ефективних правових стимулів, які сприяють ініціативності та самостійності громадян. Важливу роль у цьому процесі відіграє заохочувально-правова політика, яка є дієвим інструментом правового стимулювання, спрямованого на формування соціально відповідальної поведінки, зміцнення демократичних інститутів і підвищення правової культури в суспільстві. Взаємодія правової культури, заохочувальних механізмів і правової політики створює умови для гармонійного розвитку суспільства, зміцнення правопорядку та ефективної співпраці між державою, громадянами та правовою системою. Стимулюючий потенціал правової політики залишається недостатньо дослідженим у сучасній науці, що вказує на необхідність подальшого вивчення ролі заохочувальних механізмів. Вони виступають ключовим засобом для досягнення необхідних правових результатів і виконують роль своєрідного елемента, що сприяє злагодженому функціонуванню правового механізму. Крім того, недостатня теоретична розробленість заохочувально-правової політики ускладнює формування цілісного уявлення про систему правових заохочень і гальмує їх ефективне застосування на практиці. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у поглибленому теоретичному аналізі природи, сутності та механізмів дії заохочувально-правової політики в сучасній Україні. Це сприятиме не лише підвищенню рівня правової культури, а й підвищенню ефективності правової політики загалом.

Варто зазначити, що у вітчизняній юридичній науці взаємодія між правовою культурою, механізмами заохочування та правовою політикою не була предметом окремого дослідження. Проте окремі аспекти цих категорій привертали увагу науковців. Зокрема, фундаментальні засади правової культури досліджували

Л. Герасіна, О. Данильян та О. Дзьобань, М. Костицький, Б. Чміль, Ю. Кривицький, О. Макеєва, О. Минькович-Слободяник, М. Окладна, Г. Попадинець, В. Семенов. Водночас у контексті дослідження стимулюючих норм та впливу правової політики на формування соціально відповідальної поведінки значний внесок зробили такі правознавці, як О. Барабаш, Ю. Цуркан-Сайфуліна, М. Кельман, М. Кравець, І. Кресіна, О. Петриченко та І. Яковюк, Н. Железняк, О. Оболенський, С. Лукін, О. Руднева, І. Криховецький, В. Богачов, А. Гетьман, О. Зайчук, П. Коваленко, В. Ковальчук, В. Кравченко, С. Короед, М. Марченко, О. Котуха. Їхні дослідження створили теоретичну базу для глибшого вивчення цих аспектів, проте залишаються потреби в подальшому розвитку комплексного підходу до аналізу правової культури та заохочувально-правової політики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри права та публічного управління Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила» за напрямками «Трансформація правової системи України в умовах розвитку правових систем сучасності (теоретико-правовий та історико-правовий аспекти)» (державний реєстраційний номер 0116U002342) та «Закономірності розвитку і функціонування правової держави» (державний реєстраційний номер 0111U006673).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування ролі правової культури у формуванні заохочувально-правової політики, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення правових стимулів для зміцнення демократичних інститутів, формування соціально відповідальної поведінки громадян і підвищення рівня ефективності правового регулювання. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення ряду завдань, що становлять зміст дослідження, а саме:

- розглянути концептуальні підходи до визначення правової культури, її значення у процесі правового регулювання;
- визначити місце та роль правової політики у сучасному правовому просторі;
- обґрунтувати та сформулювати визначення поняття «заохочувально-правова політика», а також вивчити її специфіку та механізми реалізації;

- проаналізувати сучасні правові механізми стимулювання та оцінити їх вплив на громадянську активність та соціальну відповідальність;
- визначити взаємозв'язок між рівнем правової культури та ефективністю правової політики держави;
- проаналізувати нормативно-правову базу України, яка визначає принципи формування правової культури, і виявити, як ці принципи впливають на легітимізацію правової політики;
- встановити результативність стимулюючих правових норм як унікальних регуляторів, інтегрованих із соціальними цінностями та виконуваними функціями, а також розробити пропозиції для їх оптимізації;
- виявити основні проблеми, пов'язані з теоретичним осмисленням та практичною реалізацією правових заохочень у національній правовій системі;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення правової політики, спрямованої на розвиток правової культури та впровадження ефективних стимулюючих механізмів;
- запропонувати нові механізми правового стимулювання з урахуванням трансформацій правової культури.

Об'єктом дослідження є права культура, права політика та права стимули як явища правової дійсності та складові правової системи.

Предметом дослідження є вплив правової культури на формування правової політики та стимулювання правомірної поведінки в сучасному суспільстві.

Методи дослідження. Для досягнення наукової об'єктивності дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціально-правових методів, що забезпечують всебічний аналіз правової культури, правової політики та механізмів правового заохочення (розділи 1, 2, 3). Зокрема застосовувалися такі методи, як історико-правовий – для вивчення розвитку концепцій правової культури та правової політики, а також трансформацій механізмів правового заохочення в різні історичні періоди (розділ 1); системного аналізу – дозволив дослідити місце правової культури в системі правового регулювання та визначити її вплив на формування правової політики (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2); діалектичний – для

аналізу взаємозв'язку між правовою культурою, правовою політикою та механізмами правового заохочення, їх еволюції та впливу на суспільні процеси (розділи 2, 3); формально-юридичний – використовувався для вивчення нормативно-правової бази України, що регулює питання правової культури, правового заохочення та їхньої інтеграції у правову політику (підрозділ 2.1, розділ 3); соціологічний метод – для оцінки впливу правових стимулів на громадянську активність, соціальну відповідальність та легітимність правової політики (підрозділ 2.3, розділ 3); метод правового моделювання – дозволив розробити теоретично обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правової політики та впровадження нових механізмів правового заохочення (розділ 3). Метод узагальнення – використаний для підсумування результатів дослідження (висновки). Застосування цих методів дало змогу розглянути концептуальні засади правової культури, визначити її значення у правовому регулюванні, проаналізувати дієвість правових механізмів стимулювання та сформулювати практичні рекомендації щодо їх удосконалення.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є комплексним, всебічним та логічно завершеним теоретико-правовим дослідженням, яке систематизує сучасний стан правової культури та її вплив на формування правової політики і ефективність правових стимулів. Вперше в українській правовій науці акцентується увага на інтеграції цих трьох елементів для ефективного впливу на формування соціально відповідальної поведінки громадян, зміцнення правопорядку та розвитку демократичних інститутів. Дослідження зосереджене на виявленні нових механізмів правового стимулювання, що враховують зміни в правовій культурі, та на розробці пропозицій щодо їх удосконалення для підвищення ефективності правової політики та посилення її легітимізації.

Основні наукові результати дослідження, які характеризуються новизною та виносяться на захист, полягають у тому, що:

уперше:

- здійснено системний аналіз взаємозв'язку між правовою культурою, правовою політикою та механізмами правового заохочення. Встановлено, що

правова культура є фундаментальним чинником формування ефективної правової політики, а механізми правового заохочення відіграють ключову роль у стимулюванні правомірної поведінки громадян та розвитку соціально відповідального суспільства. Доведено, що розвиток правової культури сприяє підвищенню легітимності правової політики, успішному застосуванню стимулюючих заходів та їх позитивному сприйняттю суспільством. Якщо правова культура не відповідає необхідним стандартам, правові стимули можуть сприйматися лише формально або ігноруватися;

- встановлено, що заохочувально-правова політика – це системно організована, науково обґрунтована діяльність державних і муніципальних органів, а також громадських об'єднань, спрямована на створення та вдосконалення ефективних механізмів правового заохочення, які стимулюють правомірну та соціально активну поведінку суб'єктів права;

- запропоновано нові механізми правового стимулювання з урахуванням трансформацій правової культури, адже сучасні зміни у правовій культурі вимагають модифікації існуючих та впровадження нових механізмів правового стимулювання, які відповідатимуть динаміці розвитку суспільства, рівню правосвідомості громадян та потребам демократичної правової держави;

- розкрито, як зміна парадигм правової культури в умовах цифрової трансформації впливає на державне управління та практику правового регулювання. В роботі розглядається, як поєднання класичних правових цінностей із сучасними цифровими технологіями створює нові можливості для оптимізації процесів розробки, впровадження та контролю за законодавчими ініціативами. Отримані результати дозволяють розробити інноваційні моделі правового стимулювання, що враховують трансформаційні процеси в суспільстві, та сформулювати практичні рекомендації щодо адаптації правової політики до викликів цифрової епохи;

удосконалено:

- наукове розширення методик правової освіти, що передбачає, насамперед застосування новітніх підходів до навчання (інтерактивні онлайн-курси з

елементами гейміфікації, використання віртуальної реальності для моделювання судових процесів і т.і.), які інтегрують традиційну правову теорію з сучасними цифровими технологіями. Таке поєднання традиційних методів із новітніми цифровими технологіями значно розширює можливості правової освіти, сприяючи розвитку висококваліфікованих фахівців та підвищенню рівня правової культури в суспільстві;

- концепцію, що розглядає культурно-моральний фактор як активний, визначальний елемент впливу на формування правової політики. Модель такої концепції інтегрує моральні цінності, культурні традиції та соціокультурні орієнтири безпосередньо у процес законотворчості, що дозволяє врахувати специфіку суспільного мислення та забезпечити легітимність правових норм. Цей підхід не просто враховує культурно-моральний фон як пасивний контекст, а використовує його як стратегічний ресурс для формування ефективної правової політики, що відповідає сучасним викликам та сприяє активізації громадянської участі і довірі до правової системи;

- функціональні аспекти заохочувальних норм з акцентом на інтеграції кількох функцій – мотиваційної, інформаційно-правової, гарантуючої, оцінювальної, ідеологічної та соціального контролю. Такий підхід дозволяє не лише стимулювати позитивну поведінку громадян без примусу, але й створювати систему, яка інформує, гарантує вигоди, оцінює правомірність дій, формує еталони правової активності та підтримує стабільність суспільних відносин. Поєднання цих функцій оптимізує вплив правових стимулів, сприяє формуванню високої правової культури та забезпечує активну участь громадян у житті суспільства, що є ключовим для сталого правового розвитку держави;

дістало подальший розвиток:

- обґрунтування правової культури як стратегічного фактора правового розвитку держави, що дозволяє комплексно переосмислити роль правових цінностей і правової свідомості як ключових ресурсів для модернізації правової системи та державного управління. Високий рівень правової культури не лише сприяє впровадженню ефективної правової політики, але й забезпечує стабільність, законність і адаптивність держави до сучасних соціально-

економічних викликів. Інтеграція принципів правової культури у процес формування законодавства і правозастосовної практики стає стратегічним інструментом, який підвищує рівень довіри суспільства до державних інституцій і сприяє створенню умов для сталого розвитку демократичних процесів;

- концепція про унікальність правової політики, яка, будучи публічним явищем, формує основу всієї державної політики, що ґрунтується на праві, а також сприяє оптимізації правової та політичної систем суспільства. Розширено підхід до розуміння її ключової ідеї, яка полягає у розробці концептуальних засад упорядкування соціальних відносин, забезпеченні їх стабільності та ефективного правового регулювання;

- положення, що заохочувально-правова політика відіграє важливу роль у правовій системі та суспільстві загалом, оскільки її вплив сприяє формуванню національної політики, створюючи організаційно-юридичні умови для підвищення соціальної активності громадян і забезпечення реалізації їхніх прав і свобод. Вона також гарантує гармонійне поєднання державних політичних процесів і розвитку громадянського суспільства, що робить її незамінним інструментом забезпечення сталого правового прогресу та соціальної орієнтованості.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в роботі положення, висновки та пропозиції можуть бути застосовані при формуванні правової політики України, прогнозуванні її державно-правового розвитку, а також у сфері підготовки та підвищення кваліфікації правників, держслужбовців та працівників правозастосовних органів. Матеріали дослідження спрямовані на удосконалення нормативно-правової бази України у сфері правового стимулювання та можуть бути використані у законодавчій та правозастосовній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Запропоновані підходи можуть сприяти підвищенню ефективності реалізації заохочувально-правових механізмів у правовій політиці України. Окрім того, результати дослідження можуть бути впроваджені у науково-педагогічну діяльність у галузі права, історії, політології та культурології. Вони можуть використовуватися при викладанні курсів теорії держави і права, історії

права, правових вчень, а також спеціальних дисциплін, присвячених правовій культурі та механізмам правового стимулювання.

Матеріали дисертації використовуються: в навчальному процесі Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила» при викладанні курсів «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права» (акт впровадження від 02.09.2024); науково-дослідній та експертно-аналітичній роботі Науково-дослідного інституту імені академіка УАН І.М. Луцького при виконанні наукових програм розвитку Університету Короля Данила, Прикарпатського регіону та України відповідно до плану проведення наукових досліджень, при підготовці науково-практичних експертних висновків, зауважень і пропозицій до законопроектів в зазначеній сфері (довідка про впровадження від 03.09.2024).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри права та публічного управління Університету Короля Данила, де було виконано дисертацію, а також оприлюднені на двох наукових конференціях, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення» (м. Київ, 16–17 квітня 2024 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Київ, 18–19 вересня 2024 року).

Публікації. Наукові результати дисертації висвітлені у 6 наукових публікаціях здобувача, з яких 4 статті опубліковані у наукових фахових виданнях України та 2 тези доповідей, оприлюднених у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації обумовлена особливостями досліджуваної теми, а також поставленими цілями та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 198 сторінки, з них основний текст 167 сторінок. Список використаних джерел налічує 180 найменувань і займає 14 сторінок. Три додатки займають 4 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ, ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРАВОВОГО ЗАОХОЧЕННЯ

1.1 Поняття та структура правової культури

Варто почати з того, що правова культура суспільства складається з низки взаємопов'язаних елементів, зокрема стану правосвідомості суспільства, рівня законності, стану законодавства, рівня його досконалості як за змістом, так і за формою, а також практичної роботи у сфері права – діяльності суду, прокуратури, інших юридичних органів, які визначають їхню реальну роль у політичній та правовій системі. Додатково враховується ступінь розвитку юридичної техніки, правової організації тощо.

Протилежну думку щодо структури правової культури висловлюють окремі науковці. Вони пропонують розглядати правову культуру як поліструктурне утворення, яке включає генетичну, функціональну, логічну (логіко-філософську), психічну, часову, просторову, стохастичну та інші структури. Проте в їхньому дослідженні немає переконливих доказів такої поліструктурності, і найбільше уваги приділено лише логіко-філософській складовій [23, с.67-68].

У деяких працях науковці наголошують дещо інше бачення, зокрема, що правова культура не є самостійним компонентом правової системи суспільства, а лише її фундаментальною характеристикою. Однак наукова література не виробила єдиного визначення правової культури – на сьогодні існує близько 250 визначень цього поняття. Основним недоліком багатьох із них є відрив правової культури від її носіїв – суб'єктів права, що ускладнює процес її формування та розвитку. На думку автора, правову культуру неможливо покращити без розвитку правотворчої культури законодавців, підвищення якості законів та рівня правової культури правозастосовних органів [2]

Правова культура є багатовимірним феноменом, який поєднує нормативний, соціальний, когнітивний та діяльнісний аспекти. Дослідження правової культури в

контексті її структурних складових дозволяє виявити її ключові механізми впливу на правову систему.

На думку О. Ф. Скакун, правова культура не може існувати у відриві від рівня правової свідомості суспільства. Вона включає як формальну (законодавчу) складову, так і неформальну (рівень правового виховання, дотримання правових норм, правову активність громадян) [83, с.377].

О. О. Бандурка у своїх працях розглядає правову культуру як фундаментальну умову ефективності правової політики. Він підкреслює, що без розвитку правової культури суспільства будь-які законодавчі зміни залишатимуться декларативними та не впливатимуть на правову реальність.

На відміну від традиційних підходів, можна розглядати правову культуру не як суму правових цінностей, а як якісну характеристику правових суб'єктів. Вона визначає рівень їхньої правової розвиненості, здатність до ефективного правозастосування та правотворчої діяльності. У державному суспільстві суб'єктами права виступають як суспільство в цілому, так і державні органи та індивідуальні правові суб'єкти [10, с.228-233].

Значний вплив на формування правової культури має сучасна філософія. Наприклад, окремі дослідники відзначають, що культура є феноменом, який розкриває сутність та діяльність людини, а сама людина є не тільки центром культури, а й єдиним простором її існування. Інші дослідники також стверджують, що культура визначає міру розвитку людини як соціальної істоти.

Правова культура існує у двох формах: живій (статичній та динамічній) і предметній. У статичному стані вона проявляється у знаннях, правових переконаннях, навичках та готовності до правомірної діяльності. У динамічному – як реальна правова діяльність. У предметному стані правова культура набуває матеріалізованої форми – нормативно-правові акти, судові рішення, правозастосовна практика тощо.

Відокремлена предметна правова культура (наприклад, система законодавства) втрачає свою динаміку і стає статичним явищем, аж поки її знову не «оживлять» суб'єкти права через правореалізацію. Це підтверджує важливість

постійного зворотного зв'язку між правовою культурою суб'єктів права та її предметними формами [4, с.35-48].

Правова культура суспільства також поділяється на правотворчу і правореалізаційну підсистеми. Одним із основних підходів до її структурування є поділ на правотворчу та правореалізаційну підсистеми. Цей поділ дозволяє глибше зрозуміти механізми функціонування правової системи та оцінити її ефективність. Як зазначає О. Ф. Скакун, без якісної взаємодії цих двох підсистем правова система втрачає свою дієвість, адже навіть найдосконаліші норми права не будуть ефективними без належного правозастосування [82, с.120-135].

Правотворча підсистема охоплює процеси створення, вдосконалення та систематизації нормативно-правових актів, включаючи діяльність законодавчих, виконавчих та судових органів, а також вплив громадянського суспільства на нормотворчий процес. Вона реалізується через розробку законів, підзаконних актів, судових рішень, нормативних актів місцевого самоврядування та міжнародних правових документів. Як зазначає В. В. Кравченко, ефективність правотворчої підсистеми визначається її здатністю відповідати на суспільні потреби, забезпечувати системність та узгодженість норм, а також їхню ефективність у правозастосовній практиці. Проте часто зустрічаються проблеми у правотворчості, такі як низька якість законодавчих актів, відсутність комплексного підходу до законотворчості, а також недосконалий механізм залучення громадськості до законодавчого процесу [55, с.45-52].

Однією з найбільших проблем правореалізаційної підсистеми є правовий формалізм, коли рішення ухвалюються на основі вузько трактованих норм, без урахування їхнього духу та соціального контексту. Не менш серйозною є проблема корупції в судовій та правоохоронній системі, що суттєво підриває довіру громадян до правової системи та сприяє розвитку правового нігілізму. Крім того, значна бюрократизація судових та адміністративних процедур ускладнює доступ до правосуддя, що часто змушує громадян шукати неформальні, а іноді й незаконні шляхи вирішення правових питань.

Хоча поділ правової культури на правотворчу та правореалізаційну підсистеми є загальноприйнятим у правознавстві, він не позбавлений певних обмежень. Критики цього підходу зазначають, що він не враховує вплив громадянського суспільства на правову систему, що дедалі більше відіграє роль у формуванні законодавства та контролі за його виконанням. Крім того, поділ між правотворчістю та правореалізацією є відносним, адже в багатьох випадках правозастосування має нормотворчий характер – наприклад, тлумачення норм судами фактично є елементом правотворчої діяльності. У сучасних умовах глобалізації, цифровізації та зростання ролі міжнародного права традиційна класифікація правової культури потребує розширення, зокрема врахування таких елементів, як цифрові правові механізми, алгоритмічне правосуддя та міжнародна правотворчість [23, с.67-80].

Незважаючи на ці недоліки, поділ правової культури на правотворчу та правореалізаційну підсистеми залишається важливим концептуальним інструментом для аналізу функціонування правової системи. Для підвищення ефективності цих підсистем необхідно забезпечити якісну нормотворчість, що ґрунтується на системності та суспільному консенсусі, а також створити ефективні механізми правореалізації, які будуть швидкими, доступними, прозорими та неупередженими. Сучасний розвиток правової культури вимагає активного залучення громадянського суспільства до законодавчого процесу, покращення правової освіти та впровадження інноваційних цифрових рішень у сфері правозастосування.

Також, варто зазначити, що сучасна правова наука все більше зосереджується на дослідженні правової культури як визначального чинника формування та реалізації правової політики. Незважаючи на численні наукові розвідки у цій сфері, досі не вироблено єдиної загальноприйнятої теорії, яка б охоплювала всі аспекти розуміння та аналізу структури правової культури. Саме це створює передумови для подальшого наукового дискурсу, спрямованого на глибше осмислення сутності правової культури та її ролі у правотворчих і правозастосовних процесах [26, с.25-39].

Значний внесок у розвиток цієї тематики зробили такі науковці, як О. М. Макеєва, В. Т. Журавльова та М. Ф. Целуйко, які зосередили увагу на структурних складових правової культури та їх взаємозв'язках із правовою політикою. У своїх дослідженнях М. Ф. Целуйко пропонує комплексний підхід до аналізу правової культури, розглядаючи її як систему, що складається з правової свідомості, правових відносин, законності та правопорядку, правомірної діяльності суб'єктів, нормативної основи, юридичної техніки та державно-правових інституцій. Він також пропонує розрізняти структуру правової культури залежно від її носія: суспільства або особистості. Такий підхід дає можливість більш диференційовано досліджувати рівень розвитку правової культури на макро- та мікрорівнях, що є надзвичайно важливим для її подальшого удосконалення [64, с.14-29].

З точки зору загальної теорії систем, правова культура є складним динамічним утворенням, яке постійно змінюється під впливом соціальних, економічних і політичних чинників. Саме тому її структура має розглядатися не як статична категорія, а як процес, що розвивається відповідно до потреб суспільства та викликів часу. Науковці, зокрема О. О. Богданов, вважає, що культура як соціальний феномен функціонує за певними організаційними принципами, які підпорядковуються загальним закономірностям розвитку суспільства. Таке розуміння дозволяє сформулювати концепцію правової культури як системи, що включає нормативний, соціальний та діяльнісний компоненти. Саме ці аспекти забезпечують ефективну взаємодію між правовою свідомістю, правовою поведінкою та правовим порядком у суспільстві [22, с.103-109].

Враховуючи вищенаведене, можна стверджувати, що правова культура є не лише відображенням рівня правової свідомості суспільства, але й активним чинником формування правової політики. Це підтверджують дослідження Н. М. Оніщенко, яка наголошує на необхідності врахування рівня правової культури у процесах законотворення та правозастосування. Також Ю. В. Кривицький у своїх роботах зазначає, що правова культура не лише формує правову політику, а й

визначає її ефективність через механізми правової освіти, виховання та соціального контролю [54, с.45-60].

Аналізуючи структуру правової культури, слід враховувати її багатовимірність та взаємозв'язок із соціальними, економічними та політичними процесами. Важливу роль у цьому відіграють процеси правового виховання та правової просвіти, які формують правову культуру громадян. Правова освіта має стати одним із пріоритетних напрямів державної політики, адже саме вона закладає основи правосвідомості, формує відповідальність за дотримання правових норм і забезпечує активну участь громадян у правовому житті суспільства.

З точки зору практичного застосування, важливим аспектом є необхідність розробки комплексних програм правового виховання, що сприятимуть підвищенню рівня правової культури серед населення. У цьому контексті варто розглянути досвід європейських країн, де правова культура є важливим елементом громадянської освіти. Наприклад, у Німеччині правова культура формується через інтеграцію правових дисциплін у шкільну освіту, що сприяє підвищенню рівня правової обізнаності населення ще на ранніх етапах соціалізації. В Україні цей аспект потребує суттєвого вдосконалення, адже на сьогодні правова освіта є недостатньо розвиненою, що впливає на рівень правової культури та ефективність реалізації правової політики [74, с.55-70].

У контексті глобалізаційних викликів правова культура також потребує адаптації до цифрових змін, які впливають на механізми комунікації між державою та громадянами. Цифровізація правових процесів створює нові можливості для забезпечення правової обізнаності, але водночас породжує нові ризики, пов'язані з маніпуляцією правовою інформацією, кіберзлочинністю та правовим нігілізмом у цифровому просторі. Це означає, що правова культура має включати в себе не лише традиційні правові знання, а й цифрову правову грамотність, яка стає невід'ємним компонентом сучасної правової політики.

Таким чином, правова культура є визначальним чинником формування та реалізації правової політики. Вона впливає на ефективність правового

регулювання, формування правових норм, функціонування правових інститутів та рівень правосвідомості громадян. Для того щоб правова політика була ефективною, вона повинна враховувати рівень правової культури населення та механізми її вдосконалення. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на розробку інтегрованих моделей правової культури, що враховують як нормативні, так і соціокультурні аспекти, забезпечуючи ефективну реалізацію правової політики у контексті сучасних викликів [100, с.12-24].

Правова наука постійно звертається до питання взаємозв'язку правової культури, свідомості та соціальних регуляторів у структурі суспільства. Одним із важливих аспектів цієї проблематики є аналіз життєвої позиції особистості як ключового чинника формування правової культури та її впливу на соціальну поведінку. Життєва позиція є результатом взаємодії інтелектуальних, емоційних та поведінкових компонентів особистості, що визначають її ставлення до соціальних норм, права та правопорядку.

Правова культура не може бути розглянута без аналізу свідомості, яка виступає з'єднувальною ланкою між особистістю та соціальним середовищем. Свідомість, як цілісний феномен, відіграє ключову роль у процесах пізнання, інтерпретації та застосування правових норм. Вона формує систему правових уявлень, які впливають на вибір правомірної або протиправної поведінки. Саме тому правова свідомість є структурним елементом правової культури, яка впливає на життєві орієнтири та соціальну адаптацію людини [103, с.162].

Категорія «життєва позиція» у філософії та соціології отримала концептуальне значення у другій половині ХХ століття. Вона є інтегральним поняттям, що поєднує такі аспекти, як самовизначення, соціальна роль, спосіб життя та правові установки особистості. Життєва позиція є основою правової культури, оскільки саме через неї особистість сприймає, оцінює та реалізує правові норми в суспільстві. Аналізуючи етимологію терміну, можна стверджувати, що життєва позиція складається з двох основних складових: «життєва», яка відображає тотальність людського досвіду, та «позиція», яка визначає ціннісні орієнтації та соціальні установки особистості.

Як зазначають сучасні правознавці, позиція людини щодо права формується на трьох рівнях: інтелектуальному, емоційному та поведінковому. Інтелектуальний рівень визначає рівень правової грамотності та розуміння правових норм. Емоційний рівень формує правову культуру через почуття поваги до закону або, навпаки, правовий нігілізм. Поведінковий рівень реалізується у конкретних діях особистості у правовій сфері – від дотримання норм права до активної участі у правотворчості та правозахисті. Ці рівні формуються під впливом суспільної практики, що закріплюється через правові традиції, правосвідомість та соціальну відповідальність.

Життєва позиція особистості відображає її ставлення до правових інститутів, суспільних норм та соціальних зв'язків. Вона може бути активною, коли особистість усвідомлено бере участь у суспільно-правових процесах, або пасивною, коли правосвідомість не відіграє визначальної ролі у її поведінці. Однак у будь-якому випадку життєва позиція є основним каналом інтеграції особистості в правове поле суспільства [161, с.264].

З точки зору загальної теорії систем, правова культура є системним утворенням, яке складається з кількох взаємопов'язаних елементів: діяльності, життєвої позиції та соціальних регуляторів. Ця структура забезпечує інтеграцію правової культури у ширший соціокультурний контекст. Правова діяльність є об'єктивною стороною правової культури, оскільки вона відображає її реалізацію у соціальних процесах. Життєва позиція є суб'єктивним аспектом, що визначає ступінь прийняття та засвоєння правових норм. Соціальні регулятори формують нормативну сторону правової культури, створюючи основу правопорядку та визначаючи способи взаємодії суб'єктів у правовій системі.

У правовій науці дедалі частіше наголошується на тому, що правова культура не може бути ефективною без відповідних соціальних механізмів, які забезпечують її функціонування. Йдеться, насамперед, про систему правової освіти, правову пропаганду, правозахисні інститути та механізми правової відповідальності. У цьому контексті важливе значення має правове виховання, яке формує у громадян розуміння значущості права та його ролі у суспільстві.

Підвищений рівень правової культури є запорукою належного функціонування правової держави, адже саме через культуру формується правосвідомість громадян, їхня здатність розрізняти законні та незаконні дії, усвідомлення обов'язків перед суспільством і державою. Крім того, правова культура охоплює не лише громадян, а й державні інститути, які здійснюють нормотворчу, правозастосовну та контрольну діяльність. Таким чином, правова культура не лише відображає стан правової системи, а й активно впливає на її розвиток і модернізацію [156, с.178].

Вважаємо, що особливу увагу слід приділити розвитку правової культури на трьох рівнях: індивідуальному, інституційному та правозастосовному. Кожен із цих рівнів відіграє важливу роль у забезпеченні правового порядку, підвищенні ефективності правового регулювання та забезпеченні соціальної справедливості.

Індивідуальний рівень. Правова культура є комплексним соціально-правовим феноменом, що охоплює як індивідуальний, так і колективний рівень правосвідомості, правового мислення та правомірної поведінки. Її розвиток безпосередньо впливає на ефективність правової системи, легітимність державних інститутів та рівень правопорядку в суспільстві. Сучасні дослідження в галузі правознавства підтверджують, що формування правової культури має відбуватися на всіх рівнях суспільної організації, однак саме індивідуальний рівень є ключовим, оскільки він визначає ставлення людини до права, його усвідомлення та практичне застосування.

Науковці по-різному трактують поняття індивідуального рівня правової культури. О. Ф. Скакун визначає його як сукупність правових знань, правової свідомості, ставлення до закону та готовності дотримуватися правових норм у повсякденному житті. Вона наголошує, що правова культура особистості є основним елементом, що формує колективну правову культуру суспільства [84, с.215].

На думку Н. М. Оніщенко, правова культура особистості охоплює не лише знання норм права, а й правові почуття, правові мотиви, поведінкові стереотипи, що впливають на повсякденне правове життя людини. Вона акцентує увагу на

тому, що формування правової культури неможливе без розвитку критичного мислення щодо правових процесів, усвідомлення власних прав та обов'язків. Важливими чинниками, які впливають на індивідуальний рівень правової культури, є правова освіта та просвіта, соціально-економічні умови, рівень юридичної грамотності та доступність правової допомоги. Серед цих чинників особливу роль відіграє саме освіта, адже формування правової культури починається з базових знань про право, які людина отримує ще в дитячому віці через сім'ю, школу та суспільне середовище [69, с.77-91].

Правова освіта має бути системною та всебічною. Формальна освіта включає навчальні дисципліни з правознавства у школах, юридичну освіту у вищих навчальних закладах, тоді як неформальна освіта реалізується через правові курси, громадські ініціативи, медіа та онлайн-ресурси. Важливу роль у формуванні правової культури відіграє і сімейне виховання, адже первинне усвідомлення значення права формується ще в ранньому дитинстві. Громадянське суспільство також відіграє значну роль у поширенні правових знань, оскільки правозахисні організації, аналітичні центри та громадські ініціативи забезпечують правову просвіту населення.

Попри важливість індивідуального рівня правової культури, сучасна правова система стикається з низкою проблем, які перешкоджають її ефективному розвитку. Однією з основних проблем є правовий нігілізм – явище, коли громадяни свідомо або несвідомо ігнорують правові норми, що спричиняє низьку правову дисципліну в суспільстві. Низький рівень правової освіти залишається однією з причин правового нігілізму, оскільки в багатьох країнах правознавство як дисципліна викладається поверхнево, без формування реального розуміння механізмів правового регулювання. Іншою проблемою є правова пасивність громадян, що виражається у їхньому небажанні відстоювати свої права, звертатися до суду або брати участь у громадських обговореннях законопроектів. Крім того, правовий популізм та вплив масової культури часто викривлюють уявлення громадян про право, підміняючи його політичними та ідеологічними наративами [36, с.92-107].

Подолання цих проблем можливе через комплексні заходи, спрямовані на реформування правової освіти, підвищення доступності юридичних послуг та створення сприятливого середовища для розвитку правової культури. Серед перспективних напрямів розвитку варто відзначити модернізацію освітніх програм із правознавства, використання інтерактивних методів навчання, таких як кейс-методи, моделювання судових процесів та гейміфікація правової освіти. Важливим є і забезпечення доступності електронних правових ресурсів, що дозволить громадянам оперативно отримувати правову інформацію та консультації.

Не менш важливим аспектом є цифровізація правової культури, адже розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для правової освіти та підвищення рівня правової обізнаності населення. Створення онлайн-платформ для юридичної консультації, автоматизація процесів доступу до правосуддя та електронні судові сервіси можуть суттєво покращити рівень правової культури громадян. Однак цифровізація також містить певні виклики, зокрема проблему цифрової нерівності та ризики кіберзлочинності, що вимагає підвищення рівня правової грамотності у сфері кібербезпеки та захисту персональних даних.

Індивідуальний рівень правової культури є основою ефективного функціонування правової системи, і його розвиток має відбуватися через системний підхід, що включає правову освіту, правову просвіту, підвищення рівня правової грамотності та забезпечення доступності правової допомоги [23, с.67-80].

Інституційний рівень. Різні наукові школи пропонують свої підходи до розуміння інституційного рівня правової культури. О. Ф. Скакун визначає його як здатність державних інститутів не лише створювати правові норми, а й забезпечувати їх реальну дію в суспільстві. Вона підкреслює, що правова культура державних органів формується через ефективну систему правотворчості, професіоналізм чиновників, правозастосовну практику та рівень правової відповідальності посадових осіб.

На думку В. В. Кравченка, інституційна правова культура включає правову компетентність органів влади, їхню здатність застосовувати правові механізми для вирішення суспільних проблем, а також ефективність функціонування державних

органів, які відповідають за правозастосування. Він зазначає, що без високої правової культури державних інститутів неможливо забезпечити дотримання принципів правової держави, а закони можуть залишатися лише декларативними нормами без реальної реалізації [57, с.30-36].

І. Д. Бойко у своїх дослідженнях зазначає, що правова культура державних інститутів є фундаментальним чинником стабільності правової системи та визначає рівень легітимності державної влади. Він виділяє такі ключові аспекти правової культури державних установ, як їхня здатність до ефективного нормотворення, забезпечення правової прозорості, відповідальність за ухвалені рішення та взаємодія з громадянським суспільством [19, с.45-58].

Інституційний рівень правової культури формується на основі кількох ключових складових. Перша з них – правотворчість, тобто якість законодавчої діяльності державних органів. Підвищений рівень правотворчої культури передбачає розробку зрозумілих, системних та ефективних законів, що відповідають потребам суспільства. Як зазначає Н. М. Оніщенко, проблемою сучасного законодавчого процесу є наявність суперечливих або недостатньо обґрунтованих норм, які породжують правову нестабільність та недовіру до держави [71, с.185-187].

Друга важлива складова – правозастосування, що охоплює діяльність судових органів, правоохоронних структур та державних органів, які виконують функції нагляду за дотриманням законів. Професійна правова культура суддів та правоохоронців є визначальним фактором у забезпеченні справедливого правосуддя, боротьби з корупцією та захисту прав людини.

Третя складова – правовий контроль та громадський нагляд за діяльністю державних установ. На думку Ю. В. Кривицького, підвищений рівень правової культури інституцій можливий лише за умови відкритості влади до громадянського контролю. Він зазначає, що ефективний механізм громадського моніторингу правозастосовної діяльності є ключовим для боротьби з правовим нігілізмом серед чиновників та посадових осіб [55, с.45-52].

Попри важливість правової культури державних установ, сучасна правова система стикається з низкою проблем, які перешкоджають її розвитку. Основною з них є правовий формалізм, коли правові норми існують лише на папері, але їх реалізація залишається на низькому рівні. Внаслідок цього громадяни втрачають довіру до судової системи, прокуратури та правоохоронних органів.

Другою проблемою є корупція, яка підриває ефективність правових механізмів і створює ситуацію, коли державні посадовці ухвалюють рішення не відповідно до закону, а на основі власних інтересів або тиску політичних чи економічних груп. Корупція сприяє правовому нігілізму, коли населення перестає вірити у справедливість судової системи та сприймає правові механізми як недієві.

Третя проблема – недостатній рівень правової освіти державних службовців. Відсутність спеціалізованої правової підготовки у чиновників призводить до правових помилок, низької якості законодавчих актів та правозастосовної практики [137, с.103-105].

Тому, можемо говорити, що розвиток інституційної правової культури потребує комплексних реформ, які сприятимуть підвищенню правової свідомості державних установ та якості їхньої діяльності. Одним із основних напрямів є реформування законодавчого процесу, що передбачає розробку прозорих та логічно узгоджених законів. Необхідно також створити механізми попередньої оцінки законопроектів на предмет їх ефективності, соціальних наслідків та відповідності міжнародним стандартам.

Другий важливий напрям – підвищення рівня правової освіти державних службовців. Запровадження системи постійного підвищення кваліфікації для суддів, прокурорів, правоохоронців та чиновників дозволить уникнути помилок у правозастосовній практиці та зменшити рівень правового формалізму.

Третій напрям – цифровізація правової системи. Автоматизація судових процесів, створення онлайн-платформ для контролю за діяльністю державних органів, а також впровадження електронного урядування сприятиме підвищенню правової прозорості та зниженню рівня корупції.

Правозастосовний рівень. Правозастосовна діяльність є основним механізмом реалізації правової культури на практиці. Без ефективного контролю за виконанням законів, забезпеченням рівності перед правосуддям та належного правозахисту будь-яка правова система втрачає свою ефективність [139, с.207].

Правозастосовний рівень правової культури є одним із ключових аспектів функціонування правової системи держави, оскільки саме на цьому рівні здійснюється реалізація правових норм у реальному житті. Якщо правотворчий та інституційний рівні формують фундамент правової держави, то правозастосовний рівень безпосередньо визначає ефективність її правової системи. Саме через правозастосування забезпечується дотримання законів, їх належне тлумачення, а також можливість захисту прав та свобод громадян.

Науковці в галузі правознавства зазначають, що правозастосовний рівень правової культури включає не лише діяльність судів і правоохоронних органів, а й ставлення громадян до правової системи, їхню готовність захищати свої права та активно користуватися юридичними механізмами. Важливо, щоб кожен суб'єкт правозастосування – судді, прокурори, адвокати, поліцейські та інші представники державних органів – керувався принципами верховенства права, законності та справедливості.

Правозастосовний рівень правової культури визначається через здатність правових суб'єктів – як державних органів, так і громадян – дотримуватися правових норм, правильно їх тлумачити та реалізовувати. За визначенням В. І. Мельника, правозастосовна діяльність – це не лише механічне застосування законодавчих актів, а складний процес тлумачення, оцінки та адаптації правових норм до конкретних обставин. Він наголошує, що якість правозастосування значною мірою залежить від правової культури суддів і правоохоронців, а також від рівня довіри громадян до системи правосуддя [64, с.14-29].

О. Ф. Скакун у своїх дослідженнях зазначає, що правозастосовний рівень правової культури охоплює три ключові аспекти: - формальний аспект – правильне застосування законів, дотримання процесуальних норм та принципу юридичної визначеності; - соціальний аспект – відповідність правозастосовної діяльності

очікуванню суспільства та рівень довіри до правових інституцій; -морально-етичний аспект – дотримання принципів справедливості, правової рівності та неупередженості під час ухвалення правових рішень [82, с.120-135].

На думку М. Р. Мельник, правозастосовний рівень правової культури формується через ефективну взаємодію між державними органами та громадянами. Він підкреслює, що для забезпечення належного рівня правозастосування необхідно не лише покращити підготовку юристів, суддів та правоохоронців, а й підвищити рівень правової грамотності населення [65, с.10-15].

Якість правозастосовної діяльності значною мірою залежить від професійної підготовки суддів, прокурорів, адвокатів та інших правозастосовних суб'єктів. Високий рівень юридичної освіти, постійне підвищення кваліфікації та практичний досвід є визначальними факторами формування ефективної правозастосовної культури.

Важливим чинником є довіра громадян до судової системи та правоохоронних органів. Якщо громадяни не вірять у неупередженість суду або в ефективність роботи поліції, вони уникають використання правових механізмів для захисту своїх прав. Недовіра до правозастосовної системи може призвести до поширення альтернативних способів вирішення конфліктів, таких як корупція, самосуд або криміналізація суспільних відносин.

Значний вплив на рівень правозастосування має наявність сучасних механізмів правозахисту. Запровадження інноваційних технологій, цифрових судових процесів, електронного документообігу та онлайн-консультацій сприяє підвищенню доступності правосуддя та прискорює розгляд правових спорів.

Попри важливість правозастосування для ефективного функціонування правової системи, в сучасному суспільстві існує низка проблем, які ускладнюють розвиток правозастосовного рівня правової культури. Однією з ключових проблем є правовий формалізм – коли судді та інші суб'єкти правозастосування ухвалюють рішення, керуючись лише буквою закону, без урахування його духу та соціального контексту [23, с.67-80].

Іншою серйозною проблемою є корупція у сфері правозастосування. Корупційні схеми у судах, прокуратурі, поліції та інших органах державної влади підривають легітимність правової системи та формують у громадян переконання, що закон можна обійти за певну винагороду. Це негативно впливає на рівень правової культури, оскільки сприяє правовому нігілізму та знижує мотивацію дотримуватися законів.

Ще одним викликом є низька якість судових рішень та повільність судочинства. У багатьох країнах судові процеси тривають роками, що зменшує ефективність правозахисту та змушує громадян шукати альтернативні (не завжди законні) способи вирішення правових конфліктів [54, с.45-60].

Підвищення рівня правозастосування потребує комплексних заходів, спрямованих на покращення якості судової системи, підвищення професійної підготовки юристів та створення механізмів ефективного контролю за діяльністю правозастосовних органів.

Одним із головних напрямів розвитку є реформа судової системи, яка має включати підвищення незалежності суддів, зменшення політичного впливу на правозастосовні органи та створення механізмів моніторингу судових рішень. Необхідно також розвивати систему правової освіти для правозастосовних органів. Запровадження регулярного підвищення кваліфікації суддів, адвокатів і прокурорів дозволить підвищити їхню професійну компетентність та забезпечити більш якісне правозастосування. Цифровізація правозастосовного процесу є ще одним перспективним напрямом. Автоматизація судових процесів, онлайн-платформи для подання заяв і скарг, а також створення відкритих реєстрів судових рішень сприятимуть прозорості судочинства та підвищенню рівня довіри до правозастосовної системи [177, с.185-187].

Окремо варто підкреслити роль цифровізації у розвитку правової культури. В умовах глобальної цифрової трансформації значна частина правових відносин переходить у цифровий формат, що потребує високого рівня правової грамотності у сфері цифрових прав.

Правова культура традиційно визначається як система правових знань, установок, цінностей і моделей поведінки, що визначають правомірну діяльність особи та суспільства загалом. Як зазначає О. Ф. Скакун, цифровізація правової культури означає не лише перехід до електронного документообігу чи автоматизацію державних послуг, а й зміни у правосвідомості громадян, їхній взаємодії з правовими інститутами та способах реалізації своїх прав [83, с.231].

На думку В. М. Шаповал, цифровізація правової культури має багатовимірний характер і охоплює різні аспекти правового регулювання, включаючи електронне судочинство, онлайн-консультації, цифрові механізми захисту прав людини, застосування штучного інтелекту у сфері правосуддя та електронне урядування. Водночас дослідники наголошують на потенційних ризиках цифровізації, зокрема на кібербезпеці, цифровій нерівності та загрозі неправомірного використання особистих даних [100, с.12-24]. Тому, цифровізація є невід'ємною складовою сучасного розвитку правової культури, що потребує всебічного дослідження її позитивних аспектів, недоліків і перспектив удосконалення.

Правова культура в цифровому вимірі розвивається в декількох ключових напрямках. Перший із них – цифровізація державного управління та електронне урядування, що включає використання технологій для спрощення адміністративних процедур, зменшення бюрократії та підвищення прозорості владних рішень. Впровадження електронного документообігу та онлайн-систем взаємодії між громадянами та державою сприяє покращенню доступності правової інформації та розширює можливості правової участі громадян.

Другий напрямок – електронне судочинство та цифрове правосуддя. Як зазначає Ю. П. Битяк, цифрові технології дають змогу не лише прискорити розгляд судових справ, а й забезпечити відкритість і прозорість судових процесів. Запровадження електронних реєстрів судових рішень, онлайн-засідань, автоматизованих систем розподілу справ між суддями та використання штучного інтелекту у юридичному аналізі є важливими кроками на шляху до підвищення ефективності судової системи [13, с.204].

Третій аспект – цифровізація правової освіти та правової просвіти населення. Завдяки онлайн-платформам, мобільним додаткам, правовим чат-ботам і відкритим базам даних громадяни мають змогу отримувати правові консультації в зручному форматі. Це сприяє підвищенню рівня правової обізнаності та правової активності населення.

Четвертий напрям – захист цифрових прав людини, що включає захист персональних даних, прав громадян у кіберпросторі, забезпечення безпеки електронних транзакцій та боротьбу з кіберзлочинністю. На думку А. С. Довгерта, у цифрову епоху особливого значення набуває захист приватності, свободи вираження поглядів в інтернеті та права на інформацію [119, с.145-168]. Таким чином, цифровізація охоплює всі сфери правової культури – від державного управління до повсякденної взаємодії громадян із правовою системою.

Попри очевидні переваги цифровізації правової культури, існує низка проблем і викликів, які потребують вирішення. Однією з головних загроз є цифрова нерівність, яка полягає у відсутності рівного доступу до цифрових технологій серед різних верств населення. У віддалених регіонах або серед соціально вразливих груп людей відсутність інтернету, цифрових навичок чи необхідного технічного забезпечення ускладнює можливість використання електронного урядування, судочинства чи інших цифрових правових сервісів. Ще однією проблемою є ризики порушення прав людини в цифровому середовищі, зокрема незаконний збір та використання персональних даних, контроль держави за онлайн-активністю громадян, використання технологій для обмеження прав і свобод. Як зазначає В. М. Шаповал, цифровізація може використовуватися як механізм державного контролю, що суперечить принципам правової держави та верховенства права [100, с.12-24].

Також варто згадати про проблеми кібербезпеки та правового регулювання цифрової злочинності. Поширення кіберзлочинності, зокрема шахрайства, витоку персональних даних та кібератак на державні системи, потребує вдосконалення механізмів правового захисту. Сучасне законодавство не завжди встигає адаптуватися до нових загроз цифрового середовища, що ускладнює боротьбу з

цифровими злочинами. Ще однією складністю є етичні аспекти використання штучного інтелекту в правозастосуванні. Використання автоматизованих систем прийняття рішень у судах або державному управлінні може призводити до дискримінації, якщо алгоритми містять упередженість або помилки [105, с.274].

Попри зазначені виклики, цифровізація правової культури має значний потенціал для розвитку. Для забезпечення рівного доступу до цифрових правових послуг необхідно запроваджувати державні програми цифрової грамотності, розширювати інтернет-інфраструктуру та забезпечувати безкоштовний доступ до онлайн-правосуддя.

Таким чином, підсумовуючи зазначене, приходимо до висновку, що аналіз основних підходів до розуміння культури та її відображення в юриспруденції дозволяє виявити логіку виникнення відмінностей у трактуванні цього феномену. Суть полягає в тому, що дослідження культури вимагає комплексного опису всіх аспектів суспільства з певного ракурсу, що створює ризик ототожнення суспільства з культурою, а відповідно – права з правовою культурою (перший підхід). Для подолання цього спрощення деякі дослідники пропонують орієнтуватися на окремі аспекти людської життєдіяльності: зосередитися на об'єктивних результатах, тобто на конкретній діяльності, яка відповідає визначеним вимогам (другий підхід); аналізувати саму діяльність, її методи та механізми (третій підхід); враховувати інформаційний компонент – сукупність регулятивів, цінностей і знань у сфері правової дійсності (четвертий підхід); або зосереджуватись на суспільній свідомості (п'ятий підхід) та навіть на рівні розвитку самого суб'єкта (шостий підхід).

Перший підхід не здатний адекватно відобразити специфіку культури як системи, що функціонує всередині суспільного організму, тоді як п'ять інших, хоч і мають свої позитивні сторони, розглядають культуру односторонньо, що може призвести до неповного її охоплення. Аналізом кожного окремого підходу важко відобразити всю багатогранність досліджуваного явища. Однак досягнення цієї мети можливе завдяки концепції, згідно з якою культура розглядається як якісний стан суспільства на кожному етапі його розвитку. Основною перевагою цього

підходу є не лише визначення місця культури в розчленованій суспільній системі, а й встановлення масштабу для оцінки історичної зрілості та розвиненості суспільства.

Культура демонструє якісний стан суспільства через способи діяльності, соціальні відносини, поведінку, мову, суспільну свідомість, звичаї та традиції, характеризуючи ступінь свободи як суспільства, так і особистості. Це є важливим аспектом при аналізі культури, особливо її правового різновиду, оскільки право як головний компонент правової реальності повинно гарантувати свободу поведінки особистості в гармонії з її відповідальністю перед суспільством.

1.2 Сутність та завдання правової політики

Слід почати з того, що правова політика є одним із найбільш обговорюваних понять у сучасній юридичній науці, проте, незважаючи на його актуальність, воно залишається малорозробленим у нормативно-правовій сфері. Відсутність законодавчого закріплення поняття «правова політика» призводить до того, що кожен дослідник трактує його відповідно до свого наукового підходу, що, з одного боку, сприяє широті наукової дискусії, а з іншого – ускладнює практичне застосування концепції. Як зазначає О. М. Руднева, правова політика є системним явищем, що формується через цілеспрямовану діяльність державних органів та громадянського суспільства, спрямовану на розвиток правової сфери, забезпечення прав і свобод людини, формування ефективного механізму правового регулювання [80, с.8-15].

Науковці пропонують різні інтерпретації поняття правової політики. Вона може розглядатися як науково обґрунтована й послідовна діяльність державних і муніципальних органів щодо формування ефективного правового регулювання, як комплекс заходів, спрямованих на реалізацію стратегічних правових цілей, або ж як невід'ємна частина державної політики загалом. О. В. Мінкович-Слободяник акцентує увагу на тому, що правова політика генетично походить від політики як

такої, проте право є її фундаментом і визначає її зміст, спрямованість і ціннісну основу. У цьому контексті політика є динамічним процесом, тоді як право виконує роль стабілізаційного чинника, що визначає механізми її реалізації [67, с.105-107].

Окремі дослідники, зокрема Ю. С. Шемшученко, наполягають на тому, що правова політика є феноменом, що формується не лише державними структурами, а й широким спектром суспільних інститутів – громадянським суспільством, політичними партіями, засобами масової інформації. Це дозволяє стверджувати, що правова політика є не лише державною, а й суспільною категорією, яка відображає баланс інтересів різних соціальних груп та взаємодію між правовими нормами й суспільними цінностями [101, с.3-9].

Питання про співвідношення правової та державної політики залишається дискусійним. Одні науковці розглядають правову політику як автономну категорію, інші ж вважають її частиною загальної державної політики. О. В. Мінькович-Слободяник підкреслює, що правова політика неможлива поза державою, адже саме вона є основним суб'єктом правотворчості та правореалізації. Водночас політичний аспект правової політики виявляється в орієнтації правових дій на досягнення певних політичних результатів, що робить правову політику засобом реалізації загальнодержавних інтересів [67, с.115-117].

З іншого боку, дослідження Ю. Цуркан-Сайфуліної показують, що сучасна правова політика має тенденцію до децентралізації, коли окремі суб'єкти місцеві громади, бізнес, неурядові організації беруть активну участь у її формуванні та реалізації. Таким чином, правова політика стає не лише інструментом держави, а й формою самоорганізації суспільства [99, с.97-101].

Розглянемо підходи до розуміння правової політики у сучасній правовій думці. Першим пропонуємо розглянути нормативно-правовий підхід: право як інструмент державного регулювання. Згідно з нормативно-правовим підходом, правова політика розглядається як діяльність державних органів, спрямована на розробку, ухвалення та реалізацію правових норм, що регулюють суспільні відносини. Цей підхід зосереджується на механізмах правотворчості та правозастосування, наголошуючи на їх ролі у забезпеченні правового порядку.

Прихильником цього підходу є П. Рабінович, який визначає правову політику через призму законодавчих процесів, процедур ухвалення правових норм та їх реалізації державними органами. П. Рабінович доповнює, що основне завдання правової політики полягає у забезпеченні ефективного функціонування нормативної бази та підвищенні її відповідності соціальним потребам [76, с.96-98].

Досвід зарубіжних країн свідчить, що нормативно-правовий підхід є ключовим у правових системах континентального типу, зокрема у Німеччині та Франції, де закон є основним джерелом права, а розробка правової політики базується на чітко визначених процедурах законодавчої діяльності. Так, у Німеччині діє Федеральне міністерство юстиції та захисту прав споживачів, яке займається системним аналізом правової політики, зокрема переглядом чинного законодавства та підготовкою правових реформ.

Водночас нормативно-правовий підхід зазнає критики через свою формалізованість, оскільки він не враховує ширші соціальні аспекти правової політики, які виходять за межі правотворчої діяльності.

Напступним є соціально-правовий підхід, що наголошує на тісному взаємозв'язку правової політики із соціальними процесами, підкреслюючи, що право є не лише формальною системою норм, а й соціальним інструментом управління, який трансформується під впливом суспільних змін.

Одним із перших представників цього підходу був М. Вебер, який зазначав, що ефективність права визначається не лише його юридичною формою, а й здатністю відповідати соціальним потребам суспільства. Вебер підкреслював, що розвиток правової політики має враховувати економічні, культурні та соціальні чинники, адже право не може існувати у відриві від суспільства [179, с.176-178].

Прикладом успішної реалізації соціально-правового підходу є Скандинавська модель правової політики, яка базується на принципах соціального партнерства, прозорості державного управління та активної участі громадян у формуванні правових норм. У Швеції, наприклад, перед ухваленням важливих законопроектів проводяться громадські слухання, що дозволяє враховувати

соціальні аспекти правової політики та адаптувати законодавство до потреб суспільства.

Соціально-правовий підхід має значний вплив на розвиток сучасних концепцій правової політики, особливо в умовах глобалізації та цифровізації суспільства. Проте він піддається критиці за відсутність чітких правових меж, що може ускладнювати реалізацію правової політики в умовах політичної нестабільності.

Інституційний підхід розглядає правову політику як систему правових інститутів, які забезпечують функціонування правової сфери та реалізацію політико-правових рішень. Основна увага приділяється правовим механізмам, судовим і виконавчим органам, а також адміністративним інститутам, що беруть участь у розробці та реалізації правової політики.

Прикладом успішного застосування інституційного підходу є правова система США, де функціонує розгалужена система органів, що контролюють виконання правової політики. Такі організації, як Конгресовий дослідницький центр, забезпечують моніторинг ефективності ухвалених законів, а Верховний суд США виконує функцію конституційного контролю, що дозволяє уникати правових конфліктів та сприяти стабільності правової політики.

Основним недоліком інституційного підходу є його орієнтація на організаційні механізми, що може призводити до бюрократизації процесу правового регулювання та зменшення гнучкості правової політики.

Доктринальний підхід трактує правову політику як систему правових ідей та принципів, що визначають правовий розвиток держави. У межах цього підходу досліджується взаємозв'язок між правовими теоріями, доктринами та механізмами їх реалізації у правовій системі.

О. Оніщенко розглядає правову політику як процес узгодження правових доктрин із реальними механізмами правозастосування. Він підкреслює, що ефективна правова політика має базуватися на фундаментальних правових принципах, таких як верховенство права, дотримання прав людини та рівність перед законом [70, с.8-14].

Досвід Великої Британії показує, що доктринальний підхід може бути основою для розвитку стабільної правової політики. У британській правовій системі основна увага приділяється прецедентному праву, яке є втіленням правових доктрин, що сформувалися історично.

Однак доктринальний підхід часто критикують за його віддаленість від практичної реалізації, оскільки правові ідеї можуть не завжди відповідати реальним політичним та економічним умовам.

Аналізуючи правову політику, необхідно враховувати різноманітні зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на її формування та реалізацію. О. М. Руднєва і О. Н. Ярмиш пропонують класифікацію чинників, що визначають ефективність правової політики:

Політичний фактор. Політичний фактор є визначальним чинником ефективності правової політики, оскільки він визначає зміст, механізми та напрямки правотворчої та правозастосовної діяльності. Взаємозв'язок між правовою політикою та політичними процесами є настільки тісним, що розглядати їх окремо практично неможливо. Будь-яка правова реформа, зміна законодавчої бази чи ініціативи у сфері правозастосування завжди відбуваються в контексті політичних відносин, владної боротьби та суспільних запитів. Як зазначає О. М. Руднєва, правова політика є безпосереднім продуктом політичної волі, яка спрямовує розвиток правової системи відповідно до інтересів державної влади та суспільства. Політична стабільність, узгодженість дій різних гілок влади та передбачуваність політичного курсу сприяють формуванню ефективної, послідовної та системної правової політики. Натомість політична нестабільність, часта зміна правових орієнтирів під впливом політичної кон'юнктури, конфлікти між державними інститутами призводять до хаотичності правових реформ, правової невизначеності та зниження довіри до правових механізмів у суспільстві [80, с.8-15].

Вплив політичного фактору на правову політику проявляється у різних аспектах, зокрема у процесах правотворчості, реалізації правозастосування, розподілу владних повноважень та визначенні державних правових пріоритетів.

Політична ідеологія, що панує в суспільстві, визначає, які правові механізми будуть домінувати – чи буде це ліберальний підхід із домінуванням прав людини та обмеженням державного втручання, чи жорстко централізована правова система з акцентом на державний контроль. Важливо розглядати політичний фактор у правовій політиці не лише у внутрішньодержавному контексті, але й у міжнародному вимірі. Вплив міжнародних політичних процесів, глобалізація, діяльність міжнародних організацій, таких як ООН, Європейський Союз, Рада Європи, безпосередньо формують правову політику на національному рівні. Процеси європейської інтеграції для багатьох країн стали рушійною силою правових реформ, що засвідчує взаємозалежність між зовнішньополітичними векторами розвитку держави та її внутрішньою правовою політикою. На думку американських науковців, ефективність правової політики значною мірою залежить від того, наскільки глибоко вона інтегрована у світові правові тренди, наскільки адаптовані її механізми до сучасних викликів міжнародного права та наскільки вона є узгодженою з міжнародними зобов'язаннями держави [106, с.275].

Політичний фактор визначає не лише правотворчі пріоритети, а й механізми правозастосування. У державах із розвиненою політичною культурою правова політика спрямована на утвердження принципу верховенства права, що гарантує незалежність судової влади, об'єктивність правозастосування та рівний доступ громадян до правосуддя. Проте у політично нестабільних державах чи у суспільствах із низьким рівнем правової культури правозастосування часто стає інструментом політичного тиску, вибіркового правосуддя та порушення демократичних стандартів. На думку О. В. Харченко, одна з найбільших проблем сучасної правової політики у світі полягає у використанні правових механізмів для політичної боротьби, що веде до втрати довіри до правової системи, її легітимності в очах громадян [98, с.110-117].

Політичний фактор також відіграє значну роль у формуванні правової культури населення, що є важливим елементом ефективної правової політики. Політична риторика, засоби масової інформації, діяльність політичних партій та

громадських рухів формують суспільне уявлення про право, справедливість, законність та правопорядок. У країнах із розвиненою демократичною традицією правова політика спрямована на підвищення рівня правової грамотності громадян, залучення суспільства до правотворчих процесів, забезпечення відкритості правової системи. Водночас у державах із низьким рівнем політичної відповідальності правова політика часто використовується як засіб маніпуляції суспільною свідомістю, що призводить до правового нігілізму та девальвації правових цінностей.

Економічний фактор. Рівень економічного розвитку держави безпосередньо впливає на формування правової політики, визначаючи її стратегічні пріоритети, фінансову забезпеченість правових реформ, можливості реалізації правових норм у суспільстві. Право і економіка є взаємопов'язаними явищами, оскільки правові механізми регулюють економічні процеси, а рівень економічного добробуту визначає спроможність суспільства дотримуватись встановлених правових норм та забезпечувати їхню реалізацію.

Роль економічного фактора в правовій політиці проявляється у трьох ключових аспектах: вплив на правотворчість, правозастосування та правову свідомість громадян. Як зазначають іноземні політики, ефективність правової політики залежить від того, наскільки вона узгоджена з реальним економічним становищем країни, її фінансовими можливостями та структурою національної економіки. Держава може приймати будь-які правові акти, однак їхня реалізація буде неможливою без економічного підґрунтя, яке забезпечує виконання правових норм і підтримку правопорядку [165, с.67-72].

Сильна економіка створює можливості для розбудови правової держави, забезпечуючи стабільність правової системи, її ефективність та здатність відповідати на виклики сучасності. У країнах із розвиненою економікою правова політика зазвичай спрямована на забезпечення інвестиційної привабливості, захист прав власності, створення сприятливого бізнес-середовища, а також гарантування соціального захисту громадян. Це сприяє розвитку правових механізмів, які регулюють ринкові відносини, створюють умови для добросовісної

конкуренції, визначають механізми оподаткування та запроваджують ефективні інструменти боротьби з економічними злочинами. Водночас у країнах із слабкою економікою правова політика часто є фрагментарною, не має стратегічного характеру та є залежною від нестабільної економічної ситуації, що унеможлиблює її довгострокову ефективність.

Економічна стабільність є важливою передумовою правової стабільності. Ефективна правова політика можлива лише за умов економічної стабільності, яка забезпечує наявність необхідних ресурсів для реалізації правових реформ, функціонування судової системи, правоохоронних органів, юридичних установ. Відсутність фінансування призводить до деградації правових механізмів, зниження ефективності правозастосування, формування корупційних схем та втрати довіри до правової системи. Наприклад, недофінансування судової системи призводить до затримок у розгляді справ, недостатнього кадрового забезпечення, зниження рівня професійної підготовки суддів та неможливості реалізації сучасних технологічних рішень у сфері правосуддя [158, с.73-75].

Особливого значення економічний фактор набуває у контексті правового регулювання підприємницької діяльності, оподаткування та соціального забезпечення. Як наголошує О. Оніщенко, ефективність правової політики визначається тим, наскільки вона сприяє економічному розвитку та здатна забезпечити баланс між інтересами держави, бізнесу та громадян. Якщо правова політика не враховує економічні реалії, це призводить до кризових явищ, коли законодавчі норми виявляються неефективними, а правозастосовна практика не відповідає економічним можливостям суспільства [70, с.8-14].

Необхідно також зазначити, що економічний фактор визначає не лише правотворчість і правозастосування, а й рівень правової культури громадян. Економічна нестабільність, низький рівень добробуту, соціальна нерівність формують негативне ставлення до права, посилюють правовий нігілізм, сприяють поширенню корупції та нелегальних економічних практик.

Важливим питанням є забезпечення фінансування правових реформ та модернізації правової інфраструктури. Без достатнього фінансового забезпечення

будь-які правові ініціативи залишатимуться декларативними, а правова політика не зможе виконувати свої функції належним чином. Як свідчать дослідження М. Вебера, правові системи, що мають стабільне фінансове підґрунтя, є більш ефективними, забезпечують вищий рівень правопорядку та сприяють розвитку громадянського суспільства [179, с.103-105].

Культурно-моральний фактор є визначальним у формуванні та реалізації правової політики, оскільки саме рівень правової культури та моральних орієнтирів суспільства визначає сприйняття права, рівень його дотримання та загальну ефективність правозастосовної діяльності. Як зазначає О. М. Руднева, правова політика є не лише інструментом формування законодавства та регулювання суспільних відносин, а й механізмом правової соціалізації, який має бути заснований на моральних принципах та культурних традиціях суспільства.

Розвиток правової політики залежить від того, наскільки суспільство визнає право як вищу соціальну цінність і наскільки правові норми відповідають культурним та моральним орієнтирам громадян. У країнах із розвиненою правовою культурою право є невід'ємною складовою суспільного життя, тоді як у країнах із низьким рівнем правової культури правова політика часто стикається з проблемою правового нігілізму, низького рівня правової відповідальності та ігнорування правових норм як громадянами, так і представниками влади [80, с.8-15].

На думку О. В. Петришин, ефективність правової політики значною мірою визначається тим, наскільки вона узгоджена з культурними традиціями та моральними цінностями суспільства. Право не може бути відірваним від соціокультурного контексту, адже воно не лише регулює поведінку, але й формує правосвідомість, відображаючи історичний досвід, етичні норми та соціальні очікування громадян [75, с.3-12].

Культурно-моральний фактор впливає на правову політику у кількох аспектах. По-перше, він визначає рівень довіри громадян до правової системи. У суспільствах із високою правовою культурою існує стійка переконаність у необхідності дотримання законів, а правові норми сприймаються не як зовнішнє

обмеження, а як внутрішня соціальна потреба. Натомість у суспільствах, де культура права є недостатньо розвиненою, закони нерідко розглядаються як щось формальне, що не має реального зв'язку з мораллю та справедливістю, що призводить до їх порушення або ігнорування.

По-друге, культурно-моральний фактор безпосередньо впливає на правотворчість. Як зазначає О. М. Мироненко, ефективна правова політика має спиратися на моральні засади суспільства, оскільки право, яке суперечить панівним моральним нормам, не буде виконуватися на практиці. Наприклад, у державах із високим рівнем громадянської відповідальності правова політика спрямована на розширення прав людини, забезпечення їхнього ефективного захисту, розвиток соціальної справедливості та боротьбу з дискримінацією. Натомість у суспільствах, де домінують традиціоналістські цінності, правова політика може зосереджуватися на збереженні існуючих соціальних структур та обмеженні прав певних груп населення відповідно до моральних норм, усталених у суспільстві [66, с.5-10].

По-третє, культурно-моральний фактор відіграє вирішальну роль у правозастосуванні. Як зазначає М. В. Кравчук, судові рішення, діяльність правоохоронних органів та система правозастосування загалом мають спиратися не лише на формальні юридичні норми, а й на принципи справедливості, суспільної моралі та культурної традиції. У суспільствах із високою правовою свідомістю судді керуються не лише буквою закону, але й принципами правосуддя, тоді як у суспільствах із низьким рівнем правової культури правозастосування часто є вибірковим, що призводить до зловживання владою, корупції та соціальної несправедливості [56, с.45-52].

Особливу роль культурно-моральний фактор відіграє у формуванні механізмів боротьби з корупцією. У країнах, де корупція є соціально неприйнятним явищем, правова політика спрямована на забезпечення прозорості, підзвітності та контролю за владними структурами. Водночас у країнах, де корупційні практики сприймаються як «нормальна» частина суспільного життя,

правова політика часто виявляється неефективною через низьку моральну відповідальність громадян і відсутність суспільного запиту на справедливість.

Культурно-моральний фактор також визначає рівень правової освіти та правової свідомості громадян. Як зазначає О. Оніщенко, ефективна правова політика передбачає активне формування правової культури, яка має виховуватися ще в школі та університетах, оскільки без відповідної правової підготовки громадяни не зможуть ефективно реалізовувати свої права та обов'язки. У демократичних суспільствах правова політика передбачає впровадження системи правового виховання, просвітницьких кампаній, відкритого доступу до юридичної інформації, що сприяє підвищенню рівня правосвідомості та формуванню культури відповідальності [72, с.174-176].

Узгодженість правової політики з культурними та моральними цінностями суспільства є запорукою її ефективності. Якщо правові норми відображають суспільні очікування та моральні принципи, вони будуть не лише виконуватися, а й підтримуватися громадянами, що зміцнює правопорядок та правову стабільність. Водночас правова політика, яка ігнорує культурно-моральні особливості, ризикує залишитися декларативною або навіть викликати суспільний спротив. Як зазначає М. Вебер, право є соціальним продуктом, що формується під впливом суспільних уявлень про справедливість, тому будь-яка правова реформа повинна враховувати культурні передумови її реалізації.

Одним із основних викликів у контексті культурно-морального фактору є адаптація правової політики до змін у суспільстві. У сучасному світі моральні орієнтири та культурні традиції постійно еволюціонують під впливом глобалізації, цифровізації, розвитку міжнародного права. Як зазначає А. М. Колодій, сучасні правові системи стикаються з необхідністю перегляду багатьох моральних норм, що були актуальними в минулому, але можуть бути несумісними з сучасними уявленнями про права людини та соціальну справедливість [49, с.58-72].

Інформаційний фактор. У контексті правової політики інформаційний фактор проявляється в кількох аспектах: доступ до правової інформації, цифровізація правових процесів, роль засобів масової інформації, механізми

правової комунікації між державою та суспільством, а також виклики, пов'язані з маніпуляцією правовою інформацією.

Як зазначає М. С. Кельман, якість правової політики значною мірою залежить від того, наскільки громадяни, державні органи, юридична спільнота та бізнес мають доступ до актуальної правової інформації. Дефіцит інформації щодо норм права, механізмів їх реалізації, законодавчих змін або функціонування правових інститутів призводить до правової невизначеності, зниження рівня довіри до правової системи та правового нігілізму. Особливо це актуально у країнах, де державні інститути не приділяють достатньої уваги прозорості правотворчих процесів та належному інформуванню громадян про їхні права та обов'язки [42, с.145].

Розвиток цифрових технологій значно змінив механізми поширення правової інформації, що вплинуло на характер формування правової політики. Як зазначає О. В. Зайчук, цифровізація правових процесів, включаючи електронне врядування, онлайн-доступ до законодавчих баз, автоматизацію юридичних послуг та використання штучного інтелекту у правозастосуванні, значно підвищує ефективність правової політики, оскільки усуває бар'єри для доступу до правової інформації та сприяє її широкому поширенню. Наприклад, впровадження систем електронного правосуддя дозволяє забезпечити прозорість судових процесів, зменшити бюрократичні затримки та зробити правосуддя більш доступним для громадян [38, с.254-256].

Разом із тим інформаційний фактор має не лише позитивний, а й негативний вимір, зокрема у випадках маніпуляції правовою інформацією або її свідомого викривлення. У сучасному інформаційному просторі поширення фейкових новин, дезінформації щодо правових норм або спекуляції на темах правосуддя можуть суттєво підірвати довіру громадян до правової системи та її інститутів. Як зазначає Н.А. Железняк, правова політика у таких умовах має передбачати механізми контролю за якістю правової інформації, її достовірністю та відповідністю законодавчим стандартам. Одним із таких механізмів є державне регулювання засобів масової інформації в частині відповідальності за поширення

неправдивих відомостей про законодавство, судові рішення та правозастосовні процеси [7, с.85-87].

Однією з основних проблем інформаційного фактору є рівень правової грамотності населення. Навіть за наявності широкого доступу до правової інформації багато громадян не можуть нею скористатися через складність юридичної термінології, неструктурованість законодавчих актів або відсутність базових знань про правові процедури. Як наголошує О. Оніщенко, правова політика має включати заходи з підвищення правової обізнаності громадян, зокрема через систему правової освіти, інформаційні кампанії, онлайн-платформи для юридичних консультацій та спрощення доступу до судових рішень [73, с.153].

Важливим аспектом інформаційного фактору є його вплив на прозорість правової політики. У демократичних суспільствах право повинно бути не лише доступним, але й зрозумілим для громадян, що забезпечується завдяки відкритості правових процедур, можливості громадського контролю за діяльністю державних органів та інтеграції технологій відкритих даних у правове регулювання. Як зазначає М. Вебер, ефективна правова політика передбачає не лише формальне закріплення правових норм, а й їх реальну імплементацію через механізми інформування та залучення суспільства до правових процесів [179, с.108-110].

Разом із тим інформаційний фактор може мати й негативний вплив на правову політику, зокрема через зловживання інформаційними технологіями у правозастосуванні, використання персональних даних без належного контролю або порушення цифрових прав громадян. Як зазначає С. В. Бобровник, цифровізація правової політики має супроводжуватися розробкою механізмів захисту інформації, забезпеченням конфіденційності персональних даних та гарантуванням кібербезпеки правових процесів [14, с.3-15].

Особливу увагу слід приділити інформаційній безпеці у правовій політиці. В умовах сучасних глобальних загроз, включаючи кібератаки, маніпуляцію правовою інформацією, втручання у цифрові правові процеси, держави повинні розробляти ефективні механізми захисту інформаційного простору. Як зазначає О. А. Зайчук, правова політика у сфері інформаційної безпеки має передбачати

чітке регулювання використання даних, механізми перевірки достовірності правової інформації та міжнародне співробітництво у сфері цифрової безпеки [38, с.206].

В умовах сучасної України правова політика виступає механізмом правового реформування, спрямованого на забезпечення європейських стандартів правосуддя, зміцнення законності, боротьбу з корупцією та вдосконалення правозастосовної практики. Проте на цьому шляху виникають численні проблеми, які стримують ефективність правової політики та потребують розробки відповідних стратегій їх подолання. Досвід зарубіжних країн свідчить, що ефективна правова політика повинна бути комплексною, передбачуваною та адаптивною до викликів сучасного світу.

Однією з ключових проблем є нестабільність правової політики, що спричинена частими змінами влади, політичною турбулентністю та відсутністю довгострокової стратегії розвитку правової системи. В Україні нерідко спостерігається ситуація, коли зміна політичної еліти призводить до перегляду або скасування вже ухвалених реформ, що унеможливорює стабільний розвиток правової політики. Як свідчить практика європейських країн, зокрема Німеччини та Франції, стабільність правової політики досягається шляхом розробки стратегічних документів, таких як Концепція правової політики, що містить чітко визначені пріоритети та напрямки правового розвитку незалежно від політичної кон'юнктури [55, с.45-52].

Другою значною проблемою є неефективність реалізації правових реформ. Прийняття нових законів нерідко супроводжується низькою якістю їх імплементації, оскільки відсутні чіткі механізми виконання, а відповідні державні інститути не мають необхідних ресурсів для впровадження нововведень. Наприклад, у 2016 році в Україні було ухвалено судову реформу, метою якої було забезпечення незалежності суддів та боротьба з корупцією в судовій системі. Проте на практиці значна частина запланованих заходів залишилася нереалізованою через відсутність ефективних інструментів впровадження.

Наступною важливою проблемою є політична залежність правозастосовних органів. В Україні досі зберігається вплив політичної влади на діяльність судової системи, прокуратури та правоохоронних органів, що підриває довіру громадян до правової політики та ставить під загрозу принцип верховенства права. Для порівняння, в країнах Скандинавії (Швеція, Норвегія, Данія) діє система незалежного суддівського корпусу, що унеможлиблює втручання виконавчої влади у судові процеси. Цей досвід демонструє, що ефективна правова політика має передбачати інституційні гарантії незалежності правозастосовних органів.

Окремо варто згадати про корупцію, яка залишається значним викликом для правової політики України. Хоча було запроваджено низку антикорупційних ініціатив, таких як створення Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), проблема корупційних практик у правозастосовній діяльності залишається актуальною. Досвід Сінгапуру, який за кілька десятиліть зміг знизити рівень корупції до мінімального рівня завдяки жорсткому антикорупційному законодавству та незалежним контролюючим органам, свідчить про необхідність посилення правової політики у цьому напрямі [66, с.5-10].

Для підвищення ефективності правової політики необхідно впровадити системний підхід до її розробки та реалізації. Одним із ключових напрямків є гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу. Угода про асоціацію з ЄС передбачає адаптацію українського законодавства до європейських стандартів, що відкриває можливості для підвищення правової визначеності, посилення захисту прав громадян та формування прозорої правозастосовної практики. Досвід Польщі показує, що інтеграція до європейського правового простору значно сприяє зміцненню правової політики та підвищенню рівня правової культури в суспільстві.

Ще одним важливим напрямком є розвиток цифровізації правової політики. Використання сучасних інформаційних технологій у правотворчості, електронне судочинство, цифрові платформи для взаємодії громадян із правозастосовними органами сприяють підвищенню прозорості та ефективності правової політики. Наприклад, в Естонії діє система e-Government, що дозволяє громадянам

отримувати юридичні послуги онлайн, подавати судові позови через інтернет, а також контролювати діяльність державних органів. Впровадження подібних технологій в Україні може значно покращити якість правового регулювання та знизити корупційні ризики [75, с.3-12].

Крім того, важливою перспективою є реформа правоохоронної та судової системи. В Україні необхідно посилити незалежність суддів, удосконалити механізми дисциплінарної відповідальності та забезпечити повну імплементацію стандартів Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Досвід Нідерландів, де діє модель адміністративного правосуддя, що дозволяє громадянам оскаржувати рішення державних органів у незалежних адміністративних судах, свідчить про ефективність подібних інституційних реформ.

Ще одним ключовим напрямком є правова освіта та підвищення рівня правової культури населення. Досвід Канади та Великої Британії демонструє, що запровадження широкої системи правової освіти у школах та університетах сприяє формуванню правосвідомого суспільства, що значно підвищує ефективність правозастосовної політики [165, с.98].

Необхідно також посилити громадський контроль за правовою політикою. У США та Німеччині діють розвинені механізми громадського моніторингу правових процесів, які дозволяють незалежним експертам та громадянському суспільству оцінювати ефективність законодавчих ініціатив та правозастосовної практики. В Україні запровадження таких механізмів сприятиме підвищенню прозорості та відповідальності державних органів у сфері правової політики.

Таким чином, аналіз правової політики показує, що ефективність правової політики залежить від узгодженості політичних, економічних, культурно-моральних та інформаційних факторів, які формують її стратегічні пріоритети, механізми реалізації та рівень суспільної довіри до правової системи.

Особливу роль відіграє політичний фактор, який визначає зміст, механізми та напрями правотворчої та правозастосовної діяльності, оскільки правова політика є безпосереднім продуктом політичної волі. Політична стабільність і узгодженість дій гілок влади сприяють ефективній правовій політиці, тоді як

політична нестабільність призводить до хаотичності реформ і зниження довіри до правових механізмів. Важливим фактором є економічний розвиток, що визначає стратегічні пріоритети правової політики, фінансове забезпечення реформ і можливості реалізації правових норм. Економічна стабільність забезпечує розвиток правової системи, тоді як економічна нестабільність обмежує ефективність правозастосування та сприяє корупційним практикам. Культурно-моральний фактор формує правову культуру населення, яка впливає на сприйняття права, рівень його дотримання та загальну ефективність правової політики. Високий рівень правової культури сприяє утвердженню верховенства права, тоді як правовий нігілізм підриває легітимність правової системи. Інформаційний фактор визначає доступ до правової інформації, прозорість правової політики, а також впливає на правову свідомість громадян. Цифровізація правових процесів підвищує ефективність правового регулювання, але водночас породжує виклики інформаційної безпеки та маніпуляції правовою інформацією.

Також вважаємо за необхідне відзначити, що на шляху реформування правової системи виникають численні проблеми, серед яких нестабільність політичного курсу, неефективна реалізація реформ, політична залежність правозастосовних органів та значний рівень корупції. Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати комплексний підхід до правової політики, який включає стабільну стратегічну концепцію розвитку правової системи, гармонізацію національного законодавства з правом ЄС, цифровізацію правових процесів та зміцнення незалежності судової влади. Важливо також підвищувати рівень правової культури населення та забезпечувати ефективний громадський контроль за реалізацією правових реформ.

Досвід європейських країн демонструє, що успішна правова політика повинна бути передбачуваною, стабільною та адаптивною до сучасних викликів. Для України це означає необхідність подальшого вдосконалення правової політики з урахуванням міжнародного досвіду, соціально-економічних реалій та потреб демократичного розвитку суспільства.

1.3 Правове заохочення: поняття, механізми та значення

Варто почати з того, що актуальність дослідження правових заходів стимулювання зумовлена необхідністю системного аналізу механізмів заохочення, які є важливою складовою правового регулювання. Заохочення як правовий інструмент відіграє значну роль у формуванні правомірної поведінки та активної суспільно корисної діяльності. Незважаючи на те, що примусова складова правового впливу залишається домінуючою, сучасні виклики потребують більш широкого використання стимулів, які б забезпечували баланс між обмеженнями та заохоченнями.

Системний аналіз правових заохочень є невід'ємною частиною сучасної юридичної науки та державного управління, оскільки він дозволяє оцінити ефективність правових механізмів стимулювання суспільно корисних дій. У правовій сфері заохочення виступають як інструмент, що спрямований на мотивацію суб'єктів права до дотримання встановлених норм, підвищення соціальної відповідальності та сприяння розвитку суспільства в цілому [170, с.164].

Значна увага до цього питання з боку науковців пояснюється тим, що будь-які правові стимули не існують у вакуумі, а є частиною загальної правової системи, в якій вони взаємодіють із механізмами санкцій, контролю та відповідальності. На думку В. Лук'янова, система правових стимулів має бути цілісною та збалансованою, адже надмірне використання заохочень без належного контролю може призвести до зловживань та викривлення цілей правового регулювання [60, с.112-117].

Важливим аспектом системного аналізу правових заохочень є оцінка їхньої ефективності. Дослідження К.В. Барабаш свідчать про те, що ефективна система заохочень зміцнює довіру громадян до держави та її правової політики. Якщо ж громадяни не сприймають заохочення як справедливі або прозорі, це може

призвести до недовіри до правової системи та створення передумов для правового нігілізму [9, с.208].

Юридична наука також акцентує увагу на необхідності відповідності правових стимулів основним принципам права, таким як законність, справедливість і рівність перед законом. Наприклад, заохочення, які застосовуються вибірково або в інтересах певних груп, можуть суперечити принципу рівності і викликати соціальне невдоволення.

Окреме значення має аналіз ризиків та побічних ефектів правових заохочень. Юридична практика показує, що навіть найкращі наміри можуть мати несподівані наслідки. Наприклад, державні субсидії на розвиток альтернативної енергетики в деяких країнах призвели до створення корупційних схем, коли кошти спрямовувалися не на реальний розвиток галузі, а на отримання вигоди окремими підприємцями. Тому важливо не лише впроваджувати заохочення, а й контролювати їхню реалізацію, запобігаючи можливим зловживанням.

Актуальність дослідження правових заходів стимулювання зумовлена необхідністю системного вивчення механізмів заохочення як інструменту регулювання суспільних відносин. Правові заохочення виступають не лише складовою правових стимулів, а й формують самостійну систему, що включає різні види стимулювання, подібні за своєю сутністю, але відмінні за призначенням. У загальній теорії права та в галузевих юридичних науках класифікація правових стимулів відіграє ключову роль у розкритті сутності та функціонального призначення правових норм. Обґрунтована класифікація дозволяє чітко визначити місце кожного виду правового заохочення в сфері публічного управління та ефективність їх застосування.

В умовах сучасного суспільства спостерігається поступове зниження ефективності традиційних заходів правового примусу, що змушує науковців і практиків звертати більше уваги на стимули правомірної поведінки. Одним із головних викликів є домінування репресивних заходів при недостатньому використанні стимулюючих інструментів, що здатні впливати на правосвідомість та соціальну активність громадян [60, с.112-117].

Правові стимули розглядаються як фактор формування правомірної поведінки. Як зазначав О. М. Мироненко, «мотиваційно-стимулююча роль правової системи заслуговує найпильнішої уваги та аналізу». У науковій літературі стимулювання трактується як система впливу на особу через позитивні (заохочення, права, законні інтереси) та негативні (покарання, обмеження, юридична відповідальність) чинники [66, с.5-10].

У вузькому розумінні правові стимули виступають як позитивні фактори, що орієнтують особу на досягнення суспільно корисного результату шляхом отримання додаткових соціальних благ, таких як премії, пільги, моральне схвалення тощо. У ширшому значенні правове стимулювання включає і правові обмеження, що виконують функцію стримування антисоціальної поведінки.

Системний аналіз правових заохочень неможливий без їхньої чіткої класифікації, яка дозволяє визначити, як і в яких сферах вони можуть бути ефективно застосовані. Класифікація правових стимулів допомагає оцінити їхній вплив на різні аспекти правового регулювання, розробити дієві механізми правозастосування та запобігти можливим негативним наслідкам.

Науковці пропонують різні підходи до класифікації правових стимулів, що обумовлено їх багатогранним характером і широкою сферою застосування. У правовій доктрині існують численні підходи до диференціації цих стимулів залежно від їх змісту, суб'єктів впливу, рівня регулювання, наслідків та форми вираження. Одним із перших критеріїв є поділ стимулів за змістом, який передбачає розмежування між моральними та матеріальними стимулами. Н. Гущина відзначає, що моральні стимули базуються на внутрішніх переконаннях особи, вони охоплюють суспільне визнання, нагороди, позитивне ставлення з боку суспільства або професійного середовища. Натомість матеріальні стимули включають економічні чи соціальні блага, такі як грошові премії, податкові пільги чи підвищення рівня соціального забезпечення. Водночас статусні стимули, про які зазначають низка інших науковців, пов'язані із підвищенням професійного рівня, отриманням почесних звань або розширенням повноважень у певній сфері діяльності [60, с.112-117].

Окрім цього, правові стимули можуть бути організаційними, що забезпечують створення сприятливих умов для здійснення певної діяльності, наприклад, спрощення адміністративних процедур, розширення доступу до ресурсів або делегування додаткових повноважень. Важливим є також їх поділ за колом осіб, що включає загальні стимули, які поширюються на все суспільство (державні нагороди, податкові канікули), відомчі, що діють у межах конкретних структур (винагороди держслужбовців, корпоративні премії), регіональні, які застосовуються в рамках окремих територій (гранти, місцеві програми підтримки), а також локальні, що діють на рівні окремих підприємств або установ.

За наслідками впливу правові стимули можуть бути моральними, матеріальними та статусними. На думку В. І. Кукшової, моральні стимули спрямовані на задоволення духовних потреб людини, наприклад, суспільне схвалення чи визнання. Матеріальні забезпечують отримання економічної вигоди, включаючи фінансові виплати чи податкові пільги. Статусні виражаються в підвищенні соціального чи професійного статусу особи. Такий підхід має особливе значення для формування правової політики, адже визначає механізми ефективного стимулювання соціально корисної поведінки [60, с.112-117].

Розглядаючи стимули з точки зору їх функціональної спрямованості, варто виділити економічні, соціальні та політичні стимули. Економічні стимули охоплюють податкові пільги, субсидії, грошові премії чи зниження кредитних ставок. Соціальні спрямовані на підтримку громадян у різних сферах життєдіяльності, зокрема, надання стипендій, медичних страхових програм або державної підтримки для окремих категорій осіб. Політичні стимули передбачають залучення громадян до політичного процесу, надання можливості брати участь у розробці законодавчих ініціатив або отримувати мандат на здійснення представницької влади [90, с.203].

Також є інший приклад класифікації. Одним із таких підходів є класифікація правових заохочень за формою їх вираження, яка передбачає аналіз їхнього зовнішнього прояву в правовій системі. Даний підхід дозволяє визначити різноманітні способи реалізації заохочень, а також їхній вплив на суб'єктів права.

Один із відомих правознавців, О. Скакун, виділяє такі форми вираження правових заохочень: нормативно-правові заохочення. Ця категорія включає заохочення, закріплені у нормативно-правових актах (законах, указах, постановах), які встановлюють певні привілеї або переваги для суб'єктів права, що виконують суспільно корисні дії. Прикладом можуть бути податкові пільги для підприємств, що займаються екологічно чистим виробництвом, або амністія як заохочувальний механізм у кримінальному праві. Індивідуально-правові заохочення. На відміну від нормативно-правових заохочень, ця форма реалізується через індивідуальні акти, які видаються щодо конкретних осіб або суб'єктів. Наприклад, присвоєння державних нагород, грамот або премій за особливі заслуги є яскравим прикладом індивідуально-правового заохочення. У системі правового регулювання процедурно-правові заохочення відіграють важливу роль, оскільки вони не лише сприяють правомірній поведінці суб'єктів права, але й забезпечують ефективне функціонування правозастосовних механізмів. Вони реалізуються через процесуальні норми та механізми правової відповідальності, забезпечуючи стимулювання належної поведінки в межах юридичних процедур [83, с.275].

Одним із ключових аспектів процедурно-правового заохочення є скорочення строків правової відповідальності. У кримінальному та адміністративному праві це проявляється у можливості умовно-дострокового звільнення або пом'якшення покарання за умови належної поведінки особи. Наприклад, ст. 81 Кримінального кодексу України передбачає можливість дострокового звільнення особи, яка довела своє виправлення під час відбування покарання. Подібні норми діють у більшості правових систем світу. У Великій Британії, наприклад, система «good behavior credits» дозволяє ув'язненим скорочувати строк відбування покарання завдяки участі у соціальних програмах, волонтерській діяльності або здобуттю освіти. Подібні заходи не лише знижують рівень рецидивізму, але й сприяють реінтеграції колишніх правопорушників у суспільство [108, с.489-520].

Процедурно-правові заохочення активно застосовуються і в цивільному та адміністративному процесі, зокрема у вигляді пільгових процесуальних режимів. Одним із таких механізмів є можливість добровільного відшкодування шкоди, що

може бути підставою для зменшення санкцій або навіть припинення провадження у справі. Наприклад, у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово зазначалося, що добровільне визнання порушення та своєчасне виправлення наслідків може сприяти позитивному рішенню суду на користь відповідача. В українському цивільному процесі добровільне відшкодування шкоди також є підставою для застосування більш м'яких санкцій або припинення провадження у справі за згодою сторін [142, с.203].

Важливе значення мають і процесуальні бонуси у договірному праві, які заохочують сторони до належного виконання зобов'язань та добросовісної поведінки під час вирішення спорів. Такі бонуси можуть включати, наприклад, прискорений розгляд справи, зменшення судових витрат, надання додаткових процесуальних переваг. Як зазначає Г. Беккер, у сфері міжнародної торгівлі такі механізми є важливим інструментом забезпечення стабільності договірних відносин. Наприклад, у міжнародному комерційному арбітражі сторони, які виконують свої зобов'язання добровільно та без примусу, можуть розраховувати на мінімізацію штрафних санкцій та прискорену процедуру ухвалення рішення. У країнах ЄС діє Європейський ордер на платіж, який передбачає спрощений процес розгляду справ щодо невиконання договірних зобов'язань, якщо боржник не оспорує претензії кредитора [106, с.75-78].

Реальна правова практика показує, що ефективність процедурно-правових заохочень значною мірою залежить від їхньої передбачуваності та справедливості. Наприклад, у Німеччині функціонує інститут «Selbstanzeige», який дозволяє платникам податків уникнути кримінальної відповідальності у разі добровільного зізнання у податкових порушеннях і відшкодування збитків державі. Подібні механізми сприяють не лише забезпеченню справедливості, а й наповненню бюджету країни, оскільки громадяни самостійно виправляють помилки, побоюючись більш суворих санкцій у разі виявлення правопорушення державними органами [108, с.489-492].

З огляду на зазначене, можна зробити висновок, що процедурно-правові заохочення є важливим інструментом правового стимулювання, який сприяє

підвищенню ефективності правозастосування, стимулює правомірну поведінку та забезпечує справедливий баланс між покаранням і заохоченням. Світова практика підтверджує, що застосування таких механізмів дозволяє оптимізувати роботу судової системи, зменшити рівень рецидивізму та сприяти розвитку альтернативних методів вирішення правових спорів. Важливим напрямом удосконалення цих механізмів в Україні є розширення можливостей застосування процедурних стимулів у договірному праві, цивільному процесі та кримінальному судочинстві, що дозволить зробити систему правозастосування більш ефективною та справедливою.

Застосування процедурно-правових заохочень відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування правової системи. Як зазначає В. Кудрявцев, такі заохочення не тільки стимулюють суб'єктів права до правомірної поведінки, а й сприяють економії ресурсів правозастосовних органів, пришвидшуючи розгляд справ та підвищуючи ефективність правосуддя.

Крім того, на думку Н. В. Кущина, процедурно-правові заохочення мають важливу соціальну функцію, оскільки вони забезпечують баланс між каральними механізмами держави та механізмами стимулювання законослухняної поведінки. Учасники правових відносин, які мають можливість отримати юридичні вигоди за свою добросовісну поведінку, частіше схильні до співпраці з правозастосовними органами, що сприяє зміцненню правопорядку [62, с.90-95].

Науковці, зокрема О. Кузнецова, зазначають, що договірні заохочення є важливим елементом стимулювання економічної активності та розвитку підприємницької ініціативи. Вони забезпечують гнучкість договірних відносин, що дозволяє сторонам регулювати свої зобов'язання, враховуючи особливості конкретної ситуації. На думку Р. Бенау, застосування договірних заохочень у правовому регулюванні дає змогу гармонізувати інтереси сторін договору та сприяє правовій визначеності у зобов'язальних відносинах [108, с.490].

Одним із найпоширеніших способів реалізації договірних заохочень є надання фінансових вигод за сумлінне виконання договірних умов. У комерційній практиці це може бути виражено у формі бонусів, знижок або премій за дострокову

оплату товару або послуги. Такі стимули широко застосовуються в міжнародному комерційному обороті, де сторони прагнуть забезпечити фінансову вигоду за рахунок дисциплінованого виконання контрактних зобов'язань.

Іншою важливою формою договірної заохочення є передбачення у договорі пільгових умов для сторін, які демонструють належну поведінку. Наприклад, добросовісний орендар може отримати можливість подовження строку оренди на вигідніших умовах або скорочення розміру гарантійного платежу. Аналогічно, у банківській практиці існує механізм зниження процентної ставки за кредитами для позичальників, які своєчасно виконують свої фінансові зобов'язання.

У сфері корпоративного управління договірні заохочення часто застосовуються для підвищення ефективності співпраці між партнерами та стимулювання продуктивної діяльності працівників. Наприклад, в акціонерних товариствах можуть передбачатися особливі дивідендні виплати або привілейоване право участі в управлінні компанією для акціонерів, які виконують певні умови договору. У трудових відносинах такі заохочення можуть набувати форми додаткових виплат, можливості кар'єрного зростання або надання пільгових умов працевлаштування [117, с.105-115].

Важливим аспектом договірних заохочень є їхній вплив на правозастосовну практику. Як зазначає Р. Алексі, механізми стимулювання виконання договірних зобов'язань мають значний превентивний ефект, оскільки вони дозволяють зменшити кількість правопорушень у сфері договірної права. Це пояснюється тим, що суб'єкти договірних відносин зацікавлені у дотриманні взятих на себе зобов'язань, оскільки це надає їм додаткові вигоди та можливості [3, с.207-210].

Загалом договірні заохочення сприяють не лише забезпеченню стабільності правовідносин, а й оптимізації економічної вигоди для всіх сторін. Їхнє застосування дозволяє створити більш справедливу та передбачувану систему договірної регулювання, що в довгостроковій перспективі позитивно позначається на економічному розвитку та інвестиційному кліматі. Як підкреслює І. М. Бойко, саме через договірні заохочення реалізується баланс між інтересами

сторін договору та запроваджуються ефективні механізми правового стимулювання [21, с.76].

У межах приватного права важливе значення мають заохочення, що передбачені в цивільно-правових або трудових договорах. До них належать премії, бонуси, підвищення кваліфікаційного рівня або кар'єрне зростання, передбачене контрактними умовами. Ця форма правових заохочень активно застосовується в корпоративному управлінні, де система мотиваційних бонусів сприяє підвищенню ефективності працівників.

Деякі заохочення реалізуються через процесуальні механізми. Наприклад, у кримінальному праві існує інститут умовно-дострокового звільнення, який передбачає скорочення терміну відбування покарання за сумлінну поведінку засудженого. У цивільному судочинстві суд може враховувати добросовісність учасників процесу як пом'якшувальний фактор при ухваленні рішень.

Класифікація правових заохочень за формою їх вираження дозволяє більш точно визначити механізми їхньої дії, сферу застосування та правові наслідки. Вона сприяє кращому розумінню того, як держава та суспільство використовують заохочувальні механізми для стимулювання правомірної поведінки.

Альтернативна класифікація правових заохочень, яка виходить за межі традиційного поділу, є ключовим науковим інструментом, що дозволяє розглядати стимули з урахуванням їхньої форми вираження, часу дії, сфери застосування та механізму реалізації. Як зазначає О. Скакун, така класифікація сприяє більш точному визначенню ролі заохочень у правовій системі та їхньої ефективності в контексті правозастосування [82, с.120-135].

Один із найбільш значущих аспектів альтернативної класифікації полягає в можливості виокремлення заохочень залежно від їхньої нормативної природи. Поділ на нормативно-правові, індивідуально-правові, процедурно-правові та договірні заохочення дозволяє визначити їхній характер та механізм дії у різних правових сферах. Наприклад, процедурно-правові заохочення у кримінальному процесі (умовно-дострокове звільнення) мають зовсім інший характер, ніж договірні стимули, що застосовуються у цивільному обороті (знижки або бонуси

за сумлінне виконання зобов'язань). Цей підхід дає змогу уникнути формалізму у правозастосуванні та забезпечити індивідуалізований підхід до оцінки ефективності заохочень.

Крім того, альтернативна класифікація дозволяє враховувати часовий аспект функціонування правових стимулів. Поділ на короткострокові та довгострокові заохочення сприяє розумінню їхнього впливу на правову поведінку в перспективі. Наприклад, тимчасові податкові пільги можуть бути ефективними для стимулювання економічної активності в окремі періоди, але їхня довготривала дія може створювати ризики бюджетних втрат і викривлення конкурентного середовища.

Альтернативна класифікація також є корисною для аналізу механізмів правового стимулювання в умовах взаємодії публічного та приватного права. Традиційно правові заохочення розглядалися переважно у сфері публічно-правового регулювання (адміністративні стимули, кримінально-правові пом'якшення відповідальності), проте сучасна правова реальність свідчить про активне використання заохочень у приватно-правових відносинах. Такі механізми, як договірні стимули у корпоративному управлінні або бонусні системи в торгових угодах, мають важливе значення для розвитку ринкової економіки та зміцнення договірної дисципліни [118, с.627-668].

Значущість альтернативної класифікації також проявляється у контексті правової політики, оскільки вона допомагає розробити більш диференційовані підходи до використання заохочень у державному управлінні, судовій практиці та економічному регулюванні. Як зазначає У. Ю. Бурнослава, правові стимули можуть бути ефективним інструментом формування правової культури, якщо вони застосовуються системно та з урахуванням особливостей конкретних правових ситуацій [22, с.85-87].

Альтернативна класифікація правових заохочень, яка виходить за межі традиційного поділу, є ключовим науковим інструментом, що дозволяє розглядати стимули з урахуванням їхньої форми вираження, часу дії, сфери застосування та механізму реалізації. Як зазначає О. Скакун, така класифікація сприяє більш

точному визначенню ролі заохочень у правовій системі та їхньої ефективності в контексті правозастосування [83, с.173].

Один із найбільш значущих аспектів альтернативної класифікації полягає в можливості виокремлення заохочень залежно від їхньої нормативної природи. Поділ на нормативно-правові, індивідуально-правові, процедурно-правові та договірні заохочення дозволяє визначити їхній характер та механізм дії у різних правових сферах. Наприклад, процедурно-правові заохочення у кримінальному процесі (умовно-дострокове звільнення) мають зовсім інший характер, ніж договірні стимули, що застосовуються у цивільному обороті (знижки або бонуси за сумлінне виконання зобов'язань). Цей підхід дає змогу уникнути формалізму у правозастосуванні та забезпечити індивідуалізований підхід до оцінки ефективності заохочень.

Крім того, альтернативна класифікація дозволяє враховувати часовий аспект функціонування правових стимулів. Поділ на короткострокові та довгострокові заохочення сприяє розумінню їхнього впливу на правову поведінку в перспективі. Наприклад, тимчасові податкові пільги можуть бути ефективними для стимулювання економічної активності в окремі періоди, але їхня довготривала дія може створювати ризики бюджетних втрат і викривлення конкурентного середовища.

Альтернативна класифікація також є корисною для аналізу механізмів правового стимулювання в умовах взаємодії публічного та приватного права. Традиційно правові заохочення розглядалися переважно у сфері публічно-правового регулювання (адміністративні стимули, кримінально-правові пом'якшення відповідальності), проте сучасна правова реальність свідчить про активне використання заохочень у приватно-правових відносинах. Такі механізми, як договірні стимули у корпоративному управлінні або бонусні системи в торгових угодах, мають важливе значення для розвитку ринкової економіки та зміцнення договірної дисципліни [111, с.368-425].

Науковці, підкреслюють, що використання альтернативної класифікації дозволяє виявити прогалини у правовому регулюванні та вдосконалити законодавчі механізми стимулювання. Наприклад, відсутність чіткої нормативної

регламентації нематеріальних правових заохочень у трудовому праві може спричиняти зловживання з боку роботодавців, які використовують моральні стимули без належної компенсації для працівників.

Класифікація правових стимулів відображає їхню різноманітність і значущість у правовій системі, оскільки вони є інструментом впливу на поведінку суб'єктів права, спрямованим на забезпечення дотримання норм та формування суспільно корисних моделей поведінки. Одним із ключових підходів до класифікації є поділ стимулів за характером впливу, сферою застосування та часом дії.

За характером впливу правові стимули поділяються на прямі та опосередковані. Прямі стимули передбачають безпосередню винагороду або підтримку за певну дію, яка відповідає правовим нормам чи політичним цілям держави. До таких стимулів можна віднести грошові премії за досягнення в науковій чи професійній діяльності, податкові пільги для підприємств, що інвестують у соціально значущі проекти, державні гранти для розвитку інноваційних технологій. Наприклад, багато країн ЄС застосовують прямі стимули для компаній, які активно розвивають екологічно чисті технології: у Німеччині діє система «зеленої енергетики», що передбачає фінансову підтримку підприємств, які використовують відновлювані джерела енергії [170, с.127].

Опосередковані стимули працюють не через безпосередню матеріальну винагороду, а через створення сприятливих умов для бажаної поведінки. Такі стимули є менш очевидними, проте вони мають вагомий вплив на правову систему. Стабільне правове середовище, гарантії захисту прав власності, доступ до певних привілеїв або пільг при довготривалому дотриманні норм – усе це є прикладами опосередкованих стимулів. Наприклад, у США діє «система заохочення добросовісних платників податків», за якою підприємства, що своєчасно та прозоро сплачують податки протягом тривалого часу, отримують переваги у вигляді знижених перевірок або прискореного оформлення податкових знижок.

За сферою застосування правові стимули поділяються на державні, приватно-правові та соціальні. Державні стимули реалізуються через законодавчі акти та загальнодержавні програми, спрямовані на заохочення певних моделей

поведінки. Такі стимули можуть охоплювати як податкові пільги, фінансову підтримку підприємств, так і соціальні гарантії для населення. Наприклад, в Україні функціонує програма державної підтримки малого бізнесу, яка передбачає пільгове кредитування підприємців-початківців. Подібні заходи стимулюють розвиток економіки та створення нових робочих місць [160, с.54-67].

Приватно-правові стимули використовуються в межах договірних відносин між суб'єктами господарювання та базуються на принципах економічної доцільності. Вони можуть включати систему бонусів у трудових контрактах, корпоративні винагороди за ефективну роботу, преміальні виплати або інші механізми мотивації співробітників. Наприклад, у багатьох міжнародних компаніях функціонує програма опціонів на акції, що дозволяє працівникам купувати частку компанії за зниженими цінами, стимулюючи їх до продуктивної праці та довгострокової співпраці.

Соціальні стимули спрямовані на заохочення громадянської активності, волонтерства та благодійності. Вони можуть бути виражені як у формальних механізмах (наприклад, податкові пільги для благодійних фондів та волонтерів), так і у формі суспільного визнання та нагород. У багатьох країнах існують державні програми підтримки волонтерської діяльності, які забезпечують соціальний захист та пільги для осіб, що займаються суспільно корисною діяльністю. Наприклад, у Канаді волонтери можуть отримувати додаткові бали при вступі до університету або при працевлаштуванні в державні установи.

За часом дії правові стимули поділяються на короткострокові та довгострокові. Короткострокові стимули впроваджуються на певний період часу або залежать від конкретних умов. До таких стимулів належать тимчасові податкові пільги, разові виплати, субсидії чи компенсації. Наприклад, у період пандемії COVID-19 багато країн, зокрема США та країни ЄС, запровадили тимчасові програми фінансової підтримки малого бізнесу та окремих категорій громадян, що дозволило зменшити економічні наслідки кризи [142, с.176-179].

Довгострокові стимули є системними та спрямовані на стабільне заохочення певних моделей поведінки. До таких стимулів належать пенсійні виплати,

соціальне страхування, довічні державні стипендії, почесні звання та нагороди. Наприклад, у Великій Британії існує система довічного пільгового оподаткування для громадян, що зробили значний внесок у розвиток науки чи культури, що є одним із механізмів довгострокового стимулювання інноваційної діяльності.

Класифікація правових стимулів має важливе значення для правознавства та державної політики, оскільки дозволяє систематизувати різні механізми стимулювання, забезпечити їхню ефективність та уникнути правових колізій. Як зазначає О. Бондаренко, без чіткої класифікації стимулів неможливо розробити дієву правову систему, що враховує специфіку різних категорій громадян і суб'єктів господарювання.

Крім того, систематизація стимулів сприяє підвищенню ефективності їхнього використання. Наприклад, аналізуючи застосування матеріальних стимулів, можна оцінити їхній вплив на економічне зростання та соціальну стабільність. Водночас розгляд нематеріальних стимулів дає змогу визначити, як вони формують правосвідомість суспільства.

З практичної точки зору класифікація правових стимулів дозволяє уникнути ситуацій, коли певні стимули стають неефективними або використовуються у протиправних схемах. Наприклад, досвід деяких країн показує, що непродумана система податкових пільг може сприяти ухиленню від оподаткування. Аналізуючи цю проблему, Дж. Фромер зазначає, що ефективність стимулів залежить не тільки від їхньої наявності, але й від чіткої регламентації умов їхнього застосування та контролю за їхньою реалізацією [127, с.154-158].

Правові стимули мають розгалужену систему застосування в публічному управлінні та слугують інструментом спонукання до активної правомірної поведінки. Вони впливають не лише на осіб, які їх отримують, а й на їхнє оточення, формуючи сприятливий соціально-правовий клімат.

Заохочення як елемент правового стимулювання сприяє зміцненню правової культури суспільства, забезпечує реалізацію принципу справедливості, підвищує ефективність державного управління та сприяє активній участі громадян у суспільному житті. Застосування таких заходів, як премії, моральне схвалення,

державні нагороди, покращує мотивацію до правомірної поведінки та професійного зростання.

На сучасному етапі удосконалення механізмів правових стимулів вимагає комплексного підходу, що включає розробку нових інструментів правового регулювання, посилення ролі позитивного стимулювання, аналіз ефективності чинних механізмів і популяризацію правової культури.

Одним із важливих напрямів удосконалення правових стимулів є розробка нових правових механізмів стимулювання, які відповідатимуть сучасним соціальним та економічним реаліям. Традиційні форми стимулювання, такі як матеріальні заохочення, соціальні гарантії та професійні переваги, залишаються актуальними, проте їх необхідно доповнювати сучасними інструментами, які враховують цифровізацію суспільства, розвиток технологій та зміну моделей соціальної взаємодії [117, с.105-115].

Посилення ролі позитивного стимулювання є ще одним важливим напрямом удосконалення правових стимулів. Науковиця Н. В. Кущина підкреслює, що система правового регулювання має не лише встановлювати заборони та санкції, але й активно заохочувати суспільно корисну діяльність. Зокрема, ефективним механізмом є публічне визнання та соціальне заохочення правомірної поведінки. Важливим прикладом може бути система соціальних рейтингів у Китаї, яка використовується для стимулювання громадян до дотримання норм права та етичних стандартів шляхом надання додаткових привілеїв тим, хто демонструє високий рівень відповідальності. Аналогічні механізми можуть бути використані і в інших країнах, наприклад, у сфері підприємництва, де державна підтримка може надаватися тим компаніям, які дотримуються етичних норм ведення бізнесу та створюють соціально відповідальні проекти [62, с.90-95].

Оцінка дієвості правових стимулів передбачає аналіз ефективності існуючих заходів. Регулярне оцінювання впливу правових стимулів та внесення необхідних корективів дозволяє державним органам гнучко реагувати на зміни суспільних потреб і усувати недоліки правового регулювання. Як зазначає М. Козюбра, недостатній моніторинг ефективності правових стимулів може призвести до

зниження їхньої результативності та формалізації заохочувальних заходів. Наприклад, в Україні існує практика надання податкових пільг для малого бізнесу, однак не завжди враховується їхня реальна ефективність у контексті стимулювання економічного розвитку. Запровадження спеціалізованих аналітичних механізмів та проведення соціологічних досліджень дозволить більш об'єктивно оцінювати наслідки застосування стимулюючих норм і приймати відповідні коригувальні заходи [46, с.12-18].

Популяризація правової культури є важливою складовою ефективною системи правових стимулів. Від рівня обізнаності громадян про можливі заохочення за правомірну поведінку залежить їхня готовність користуватися такими механізмами. Як зазначає П. Рабінович, формування правової культури вимагає активної просвітницької роботи та забезпечення доступу до правової інформації. Одним із прикладів успішного поширення правової обізнаності є програми правового навчання у Фінляндії, де правові основи вивчаються в школах, що дозволяє з раннього віку формувати відповідальне ставлення до закону та його стимулюючих механізмів. В Україні та інших пострадянських країнах важливо приділяти увагу інформаційним кампаніям, які роз'яснюють механізми правових стимулів, оскільки багато громадян не користуються існуючими пільгами через відсутність відповідної інформації [76, с.125-128].

Правові стимули можна поділити на позитивні та негативні. Негативні стимули здебільшого реалізуються через примус, обмеження прав і свободи або застосування санкцій. Вони формують у суб'єкта правосвідомість, побудовану на уникненні правопорушень через страх перед наслідками. Натомість позитивні стимули мають на меті заохочення суспільно корисної поведінки шляхом пропонування соціальних благ, пільг або формального визнання досягнень. Саме позитивні стимули формують усвідомлену мотивацію індивідів і спонукають їх до добровільного дотримання правових норм.

Необхідність розширеного застосування позитивних стимулів зумовлена тим, що вони не тільки орієнтують особу на досягнення вигідних наслідків, а й утримують її від антисоціальної поведінки. Як зазначає Н. Маккормік, правові

стимули повинні включати виключно позитивні зовнішні засоби, які не можуть бути прирівняні до негативних інструментів примусу, таких як покарання чи заборони [63, с.189-190].

Впровадження системи стимулювання в різних сферах управління має надзвичайно важливе значення для забезпечення ефективної діяльності органів публічної влади. Правові стимули дозволяють не тільки підвищити продуктивність праці, але й забезпечити суспільний порядок. Вони стимулюють громадян до активної участі в житті суспільства, підвищують довіру до правових інститутів та сприяють формуванню правової культури. Застосування позитивних стимулів також має значний потенціал у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення.

Наприклад, К. Сунстейн у своїх дослідженнях наголошує на важливості правових стимулів у медичній сфері, де вони можуть сприяти підвищенню рівня професійної майстерності медичних працівників та поліпшенню якості медичних послуг [85, с.376]. Вважаємо, що правові стимули в медичній сфері можуть виступати потужним інструментом для підвищення якості медичних послуг. Використання юридичних механізмів, які винагороджують медичних працівників за високі професійні досягнення, сприяє не лише розвитку їхніх навичок, а й підвищенню рівня відповідальності, що в свою чергу зміцнює довіру пацієнтів до системи охорони здоров'я. Цей підхід створює стимул для постійного вдосконалення стандартів обслуговування та сприяє розвитку інновацій у сфері медицини.

Таким чином, підсумовуючи зазначене, приходимо до висновку, що заохочувальні норми можна визначити як систему окремих юридичних норм з регулятивним характером, спрямованих на формування механізмів стимулювання соціально активної правомірної поведінки. Серед їхніх найважливіших ознак виділяються: специфічний спосіб регулювання суспільних відносин; позитивні наслідки виконання, що сприяють розширенню можливостей індивіда для активної і корисної діяльності; залежність реалізації норм від вільного вибору суб'єкта; особлива форма державного контролю через застосування заходів заохочення; а також здатність регулювати та підтримувати відносини, що вже встановлені іншими галузями права.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукових досліджень, присвячених питанням даного розділу, дозволяє зробити низку фундаментальних висновків, які мають значення не лише для теорії права, а й для практичної діяльності державних інституцій, правників та громадянського суспільства.

1. Правова культура є фундаментальною категорією, що охоплює сукупність правових знань, переконань, установок і моделей поведінки, які визначають правову свідомість як окремої особи, так і суспільства в цілому. Її структура включає правову свідомість, правову поведінку, рівень розвитку законодавства та правозастосування, а також функціонування правових інститутів. Високий рівень правової культури сприяє формуванню правової держави, де закони дотримуються не через страх покарання, а завдяки розумінню їхньої значущості для загального блага.

2. Правова політика, своєю чергою, є стратегічним інструментом для забезпечення правопорядку та розвитку правової системи. Вона покликана не лише створювати нові закони, але й удосконалювати існуючі правові механізми, роблячи їх більш ефективними та адаптованими до сучасних викликів. Особливо важливо, щоб правова політика базувалася на принципах верховенства права та соціальної справедливості, оскільки це підвищує її легітимність і забезпечує довіру громадян до правової системи.

Одним із ключових викликів правової політики є необхідність досягнення балансу між стабільністю правової системи та її адаптивністю до соціально-економічних змін. Досвід розвинених країн, зокрема Німеччини та США, свідчить, що ефективна правова політика передбачає наукове прогнозування правових змін, публічне обговорення законодавчих ініціатив та використання інструментів оцінки їхньої ефективності. В Україні правова політика потребує системного вдосконалення, оскільки її реалізація часто ускладнюється нестабільністю законодавства та слабкою взаємодією між державними органами та громадянським суспільством.

3. Правове заохочення є важливим механізмом стимулювання правомірної поведінки, що доповнює традиційні засоби правового впливу, зокрема примус та санкції. В Україні правове заохочення застосовується у вигляді механізмів амністії, умовно-дострокового звільнення та заохочувальних норм у трудовому праві. Заохочувально-правова політика є ефективним засобом стимулювання соціально відповідальної поведінки та підвищення громадянської активності. Вона здатна мотивувати дотримання правових норм не лише за допомогою покарань, але й через винагороди та позитивні стимули, що сприяє розвитку правової культури. Однак для досягнення максимального ефекту така політика повинна бути системною, прозорою та узгодженою з іншими аспектами державного управління.

Вважаємо, що в Україні правова культура та заохочувально-правова політика мають значний потенціал для покращення правової системи та зміцнення демократичних інститутів. Для ефективної інтеграції цих елементів необхідно застосовувати комплексний підхід, який передбачає реформування правової освіти, вдосконалення правової політики із залученням експертів, а також впровадження прозорих механізмів правового заохочення. Лише завдяки такому підходу можна досягти оптимального балансу між обов'язком, відповідальністю та заохоченням у правовій системі. Особливу увагу слід приділити впровадженню інноваційних методів правового стимулювання, зокрема використанню цифрових технологій, а також формуванню високого рівня правової свідомості серед громадян, починаючи з правової освіти в школах. Це сприятиме створенню правової системи, яка відповідатиме європейським стандартам та забезпечить стійкий розвиток демократичного суспільства.

РОЗДІЛ 2

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ПРАВОВОЮ КУЛЬТУРОЮ ТА ПРАВОВОЮ ПОЛІТИКОЮ

2.1 Вплив правової культури на розробку правової політики

Слід почати з того, що під правовою культурою ми розуміємо багатогранне соціально-правове явище, що охоплює систему правових знань, цінностей, переконань, моделей поведінки та рівень розвитку правових інститутів, які забезпечують стабільне функціонування правової системи та визначають характер правовідносин у суспільстві. Вона є комплексною характеристикою правової свідомості, правової діяльності та правового регулювання, яка визначає якість законотворчості, правозастосування та ступінь правомірної поведінки громадян.

Правова культура має структурну багатовимірність: на індивідуальному рівні вона визначає правову свідомість і правову активність особи; на інституційному рівні забезпечує ефективність функціонування правових механізмів; на суспільному рівні слугує відображенням загального рівня правової обізнаності, правових традицій та правового розвитку держави. Як складова загальної культури, правова культура визначає ставлення громадян до права, рівень правової грамотності, мотивацію до правомірної поведінки та рівень довіри до правових інститутів.

Проаналізувавши поняття правової культури та розкривши сутність правової політики, можемо відзначити, що правова культура є важливим чинником формування правової політики, оскільки визначає якість правотворчих рішень, ефективність реалізації правових норм та механізми взаємодії між державою, громадянським суспільством та суб'єктами правовідносин. Вона має нормативно-ціннісний характер і є об'єктом правового впливу, що формується через правову освіту, правову пропаганду, правову просвіту та практику правозастосування [21, с.30-33].

Правова культура формує середовище, в якому здійснюється правова політика. Високий рівень правової культури у суспільстві сприяє прийняттю виважених правових рішень, оскільки громадяни активно беруть участь у громадських обговореннях, висловлюють свої позиції щодо законодавчих ініціатив та впливають на правотворчий процес. У країнах із високим рівнем правової культури, таких як Швеція, Канада чи Німеччина, громадяни мають доступ до зрозумілих і прозорих механізмів правозастосування, що мінімізує правовий нігілізм та підвищує рівень довіри до судової та законодавчої гілок влади. Як зазначає В. Коваленко, правова культура є інтегральним фактором, що визначає ефективність реалізації правових норм і сприяє створенню стабільного правопорядку [43, с.183].

Рівень правової культури суспільства також визначає якість та ефективність правової політики. Якщо правова політика формується без урахування правових традицій, рівня правосвідомості громадян та суспільного сприйняття права, вона втрачає свою ефективність. Це можна простежити на прикладі країн із нестабільними правовими системами, де часті законодавчі зміни, відсутність громадського контролю та низький рівень правової освіти призводять до ситуацій, коли правові норми залишаються лише формальними деклараціями, що не мають реального впливу на поведінку громадян. У цьому контексті О. Оніщенко наголошує, що правова політика має бути адаптивною до рівня правової культури, оскільки ефективність реалізації правових норм залежить від їхнього сприйняття суспільством [73, с.154-156].

Зворотний вплив правової політики на правову культуру реалізується через систему правової освіти, механізми правового регулювання та державні правові ініціативи. Політика держави у сфері правової освіти є важливим чинником формування правової культури, оскільки від рівня обізнаності громадян щодо їхніх прав і обов'язків залежить їхня правова активність та здатність брати участь у правотворчих процесах. У розвинених країнах правова освіта починається зі шкільного віку, що сприяє формуванню високого рівня правової культури ще на етапі соціалізації особистості.

Одним із ключових елементів взаємозв'язку правової культури та правової політики є формування механізмів правового заохочення, що мотивують громадян до дотримання правових норм. У країнах Європейського Союзу активно впроваджуються механізми стимулювання правомірної поведінки, зокрема податкові пільги для підприємців, що працюють у правовому полі, пільгові умови для громадян, які своєчасно сплачують податки, та програми правової просвіти, спрямовані на підвищення рівня правосвідомості населення.

Національний контекст взаємозв'язку правової культури та правової політики в Україні свідчить про низку проблем, що потребують вирішення. Відсутність системного підходу до правової освіти, фрагментарність правової політики та нестабільність законодавства є факторами, що уповільнюють формування правової культури. Зниження рівня правової культури громадян проявляється у низькому рівні правосвідомості, правовому нігілізмі, недовірі до судової влади та нерозумінні значення верховенства права. Водночас ефективна правова політика могла б стати інструментом підвищення правової культури, якщо її заходи будуть спрямовані на довгострокові правові стратегії, що враховують правову традицію, міжнародні стандарти та реальні суспільні потреби [97, с.128-130].

Сучасні дослідження у галузі правової науки свідчать, що державні правові стратегії формуються не лише як відповідь на політичні та економічні виклики, а й як результат рівня правової культури, що склався у суспільстві. Як зазначає низка науковців, правова культура є фундаментом, який визначає стабільність правової політики держави, оскільки формує правові традиції, правову свідомість громадян та їхню здатність до правореалізації. Високий рівень правової культури сприяє прогнозованості правових стратегій, їхньому поступовому розвитку та узгодженості з міжнародними стандартами [91, с.30-33].

Вважаємо за необхідне відзначити, що правова культура держави впливає на стратегічне бачення її правового розвитку через кілька ключових механізмів. По-перше, історично сформовані правові цінності визначають характер правових реформ і напрямки розвитку законодавства. По-друге, рівень правової освіти та

правосвідомості громадян впливає на ефективність правових стратегій, особливо у сферах боротьби з корупцією, дотримання прав людини та судової реформи. Крім того, у державах із розвиненою правовою культурою прозорі механізми прийняття законодавчих рішень сприяють зниженню рівня правового нігілізму. Нарешті, високий рівень правової культури забезпечує гармонізацію правової системи з міжнародними стандартами, сприяючи інтеграції держави у глобальні правові процеси та полегшуючи правову адаптацію [25, с.45-47].

Міжнародний досвід демонструє, що рівень правової культури безпосередньо впливає на якість правових стратегій держави, формуючи відповідні підходи до правотворчої та правозастосовної діяльності. Швеція, Норвегія, Данія та Фінляндія є прикладами країн із високим рівнем правової культури, що безпосередньо позначається на формуванні їхніх правових стратегій. Як зазначає Мортен Берг Лінд, скандинавські країни формують свою правову політику на основі суспільного консенсусу та активної участі громадян у прийнятті рішень. У цих країнах стратегічний правовий розвиток базується на принципах верховенства права, правової визначеності та рівності перед законом. Правова культура громадян є високою, що забезпечує стабільність правової системи та ефективність правових реформ [143, с.267].

Особливістю скандинавської моделі є використання «soft law» (м'якого права), коли значну роль відіграють не лише формальні правові норми, а й правові традиції, морально-етичні стандарти та принципи соціальної відповідальності. Це сприяє формуванню гнучких правових стратегій, які швидко адаптуються до нових суспільних викликів.

У США правова культура ґрунтується на традиціях конституціоналізму, судового прецеденту та громадської участі у правотворчому процесі. Американська правова стратегія орієнтована на збереження стабільності правової системи, що забезпечується через глибоко вкорінену систему стримувань і противаг, де судова влада відіграє ключову роль у визначенні напрямів розвитку права.

Як зазначає Рональд Дворкін, американська правова культура базується на концепції «правового ідеалізму», згідно з якою громадяни мають не тільки формальні права, але й реальні механізми їхнього захисту [118, с.627-668].

Вважаємо, що концепція «правового ідеалізму», описана Рональдом Дворкіним, є однією з найсильніших сторін американської правової культури. Вона забезпечує не лише формальне закріплення прав, але й створює реальні механізми їх захисту, що сприяє підвищенню рівня правосвідомості громадян та зміцненню довіри до правової системи. Такий підхід слугує основою для стратегічної правової політики, яка спрямована на захист прав людини, забезпечення свободи слова та незалежність судової влади. Цей досвід може бути корисним для інших держав, включаючи Україну, які прагнуть зміцнити верховенство права та побудувати стійку демократичну систему.

Європейська інтеграція передбачає гармонізацію національних правових систем з нормами європейського права, що можливе лише за умов високого рівня правової культури населення та правничої спільноти. Як зазначає Маттіас Коллер, успішна інтеграція правових стратегій в ЄС відбувається завдяки спільному правовому простору, що заснований на єдиних принципах правової культури: повазі до прав людини, незалежності судової системи та правовій визначеності [138, с.75-78]. Тому, вважаємо, європейська інтеграція є важливим кроком до зміцнення правової системи та демократичних інститутів в Україні. Проте її успіх значною мірою залежить від рівня правової культури як серед населення, так і в правничій спільноті. Лише за умови глибокого розуміння та поваги до таких принципів, як права людини, незалежність судової влади та правова визначеність, можлива гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами. Важливо, щоб цей процес супроводжувався реформами у сфері правової освіти, підвищенням правосвідомості громадян та зміцненням довіри до правових інститутів. Лише за таких умов європейська інтеграція стане потужним каталізатором сталого демократичного розвитку.

Ганс Кельзен, засновник нормативістського підходу в праві, вважав, що правотворчість є функцією правової культури, оскільки законодавець, навіть

приймаючи формально правильні норми, повинен орієнтуватися на правові традиції суспільства та рівень правосвідомості громадян. Високий рівень правової культури забезпечує стабільність правової системи, тоді як її занепад може спричинити кризу правотворчості, що спостерігалось в країнах пострадянського простору після розпаду СРСР [138, с.103].

Маттіас Коллер аналізує вплив правової культури на правотворчий процес у країнах Європейського Союзу та доходить висновку, що рівень правової культури громадянських суспільств визначає якість їхньої взаємодії з державою у процесі законотворчості. Він наголошує, що в країнах із високим рівнем правової культури правотворчість має інклюзивний характер – громадяни активно беруть участь у розробці законодавчих ініціатив, проводяться широкі громадські обговорення, а сама правотворча діяльність є послідовною та стабільною [141, с.107].

Джон Остін ще у ХІХ столітті підкреслював, що правова культура визначає рівень сприйняття правових норм суспільством і без високого рівня правової культури будь-яка правотворчість стає формальним процесом без реальної ефективності. Він наголошував, що правові норми можуть бути ефективними лише тоді, коли громадяни сприймають їх як легітимні та справедливі, а це, своєю чергою, залежить від рівня їхньої правової культури [152, с.538-550].

Українські науковці також акцентують увагу на важливості правової культури у правотворчості. О. Оніщенко наголошує, що низький рівень правової культури у державних органах влади є однією з причин нестабільності українського законодавства, частих змін у нормативно-правових актах та їхнього слабого наукового обґрунтування. Вона зазначає, що для підвищення якості правотворчої діяльності в Україні необхідно впроваджувати комплексні заходи з підвищення рівня правової культури як серед законодавців, так і серед громадян [73, с.158].

П. Рабінович стверджує, що для підвищення ефективності правотворчості необхідно розширювати правову освіту, оскільки без належного рівня правової культури населення закони залишатимуться лише деклараціями, а їхня реалізація

буде ускладненою через правовий нігілізм та низький рівень довіри до державних інститутів [77, с.78-81].

Підтримуємо бачення науковців, та відзначаємо, що підвищення правової культури має відбуватися як серед законодавців, так і серед громадян. Для цього необхідно впроваджувати комплексні освітні програми, що включатимуть не лише базові знання про право, а й розуміння ролі правових норм у суспільному житті та значення правової відповідальності. Важливо також розвивати критичне мислення, щоб громадяни могли аналізувати нормативно-правові акти, оцінювати їхню справедливість і правомірність, а законодавці – ухвалювати обґрунтовані й стабільні правові рішення.

Інтеграція правової освіти в шкільну та університетську програми, а також використання сучасних цифрових платформ для підвищення правової грамотності населення сприятимуть формуванню активної правової культури. Лише за таких умов можливе ефективне правотворення, яке буде стабільним, науково обґрунтованим та відповідатиме потребам демократичного суспільства.

Досвід розвинених демократичних країн засвідчує, що рівень правової культури є ключовою передумовою якісної правотворчості. У таких країнах, як Німеччина, Канада, Швеція та Нідерланди, законодавчий процес базується на високому рівні правосвідомості як громадян, так і державних інституцій. Наприклад, у Німеччині існує тісний зв'язок між правотворчою діяльністю та суспільним запитом, що реалізується через громадські обговорення законопроектів, діяльність аналітичних центрів та залучення академічної спільноти до процесу правотворення. Високий рівень правової культури забезпечує стабільність законодавчої системи та підвищує рівень її сприйняття суспільством. Це, у свою чергу, сприяє мінімізації правового нігілізму та забезпечує дієвість ухвалених законів.

У Канаді процес правотворчості має глибокий демократичний характер і ґрунтується на широкому суспільному консенсусі. Особливу увагу тут приділяють правовій освіті населення, що дозволяє громадянам не лише розуміти правові процеси, але й активно брати участь у формуванні законодавчої політики. Це

підвищує рівень довіри до правових інститутів та забезпечує ефективність ухвалених нормативно-правових актів. Крім того, у Канаді широко використовуються механізми правового моніторингу, що дозволяють оперативно коригувати законодавчі акти з урахуванням практики їхнього застосування.

Швеція демонструє один із найефективніших підходів до правотворчості, що базується на принципах правової визначеності, прозорості та громадської участі. Законопроекти тут розробляються з урахуванням довгострокових правових стратегій, що знижує частоту змін у законодавстві та забезпечує стабільність правової системи. Особливістю шведського правотворчого процесу є активна взаємодія державних інституцій із громадянським суспільством, що дозволяє враховувати інтереси різних соціальних груп і створювати збалансовані нормативно-правові акти [67, с.98-101].

У Нідерландах правова культура відіграє вирішальну роль у формуванні законодавчих ініціатив. Велике значення тут надається науковому обґрунтуванню законодавчих змін, що здійснюється через співпрацю уряду з науковими установами та незалежними експертами. Високий рівень правової культури дозволяє громадянам впливати на правотворчий процес через інструменти прямої демократії, зокрема референдуми та петиції. Такий підхід забезпечує не лише відповідність правотворчої діяльності суспільним очікуванням, а й підвищує ефективність правозастосування.

Порівнюючи цей досвід із ситуацією в Україні, варто зазначити, що правотворча діяльність у нашій державі ще не досягла рівня, який би гарантував її ефективність та відповідність міжнародним стандартам. Основною проблемою залишається нестача стратегічного підходу до правотворчого процесу, що призводить до фрагментарності та суперечливості законодавчих ініціатив. Часті зміни законодавства, відсутність якісного наукового аналізу перед ухваленням нормативно-правових актів та недостатня залученість громадянського суспільства до правотворчого процесу є тими факторами, що знижують рівень ефективності законодавчої політики.

Щоб підвищити вплив правової культури на ефективність правотворчої діяльності в Україні, необхідно запровадити комплексні заходи. По-перше, слід реформувати систему правової освіти, оскільки без належного рівня правової обізнаності громадян неможливо забезпечити ефективну взаємодію між суспільством і державними органами у сфері правотворення. Успішні приклади інших країн доводять, що формування правової культури має починатися зі шкільного віку, а правова освіта повинна стати невід'ємною частиною освітнього процесу.

По-друге, необхідно підвищити якість законопроектної діяльності шляхом запровадження інституту незалежної правової експертизи, яка дозволить оцінювати нові законодавчі ініціативи з позиції їхньої відповідності правовій системі, прогнозованості правових наслідків та практичної ефективності. Це дозволить уникнути прийняття юридично слабких або непослідовних законів, що є серйозною проблемою української правової системи [48, с.128-130].

По-третє, важливим завданням є забезпечення реального громадського контролю за правотворчою діяльністю. Це передбачає розширення практики публічних консультацій із громадськістю та експертами, залучення незалежних аналітичних центрів до аналізу законодавчих ініціатив та створення ефективних механізмів реагування на пропозиції громадян. Досвід європейських країн свідчить, що лише у випадку відкритого та прозорого процесу законотворення можна досягти високого рівня довіри до правової системи та ефективності її функціонування.

По-четверте, важливим кроком має стати стабілізація правової системи через створення довгострокових законодавчих стратегій. В Україні часто змінюються правові норми, що знижує передбачуваність правового регулювання і створює проблеми для бізнесу, правозастосовних органів та громадян. Запровадження стратегічного планування у сфері правотворчої діяльності з використанням міжнародного досвіду сприятиме створенню стабільної законодавчої бази.

На думку Джона Белла, скандинавська модель правового розвитку базується на трьох основних принципах: консенсусному підході до законотворення,

прозорості правозастосування та широкому залученні громадян до правових процесів. Це сприяє тому, що правові норми відповідають очікуванням суспільства, а їх реалізація не зустрічає опору. У Швеції, наприклад, будь-який новий законопроект проходить кілька етапів суспільного обговорення, у якому беруть участь не лише політики, а й громадські організації, професійні об'єднання та звичайні громадяни [107, с.202].

Одним із ключових факторів успішної правової політики у Скандинавії є високий рівень правової освіти та правової грамотності населення. Маріо Россі підкреслює, що правова культура формується через освіту та громадянську активність. У Фінляндії правове виховання починається ще в школі, де учні вивчають основи конституційного права, демократичні процедури та механізми захисту своїх прав. Завдяки цьому громадяни не лише усвідомлюють свої права та обов'язки, а й активно контролюють діяльність державних органів. У Данії діє національна програма з правової просвіти, що включає інтерактивні платформи, безкоштовні юридичні консультації та онлайн-курси з основ законодавства для всіх громадян [159, с.47-51].

Як зазначає Крістофер Ходжес, правова культура у скандинавських країнах впливає на рівень довіри до судової системи та державного управління. Висока довіра громадян до правових інститутів дозволяє забезпечити ефективне правозастосування та мінімізує рівень корупції. Наприклад, у Норвегії більшість державних рішень ухвалюється на основі принципу публічного контролю, що гарантує їхню прозорість та законність. Громадяни мають доступ до відкритих баз даних судових рішень та законодавчих ініціатив, що сприяє зниженню рівня правового нігілізму та зміцнює легітимність правової політики [133, с.308].

Ще одним важливим аспектом є співвідношення правової культури та соціальної політики. Жан-П'єр Бюрде аналізує досвід скандинавських країн і наголошує, що держава не лише гарантує дотримання правових норм, а й створює механізми соціального захисту, що забезпечують рівний доступ до правосуддя та правової допомоги. Наприклад, у Швеції діє система державного фінансування правових консультацій для малозабезпечених громадян, що дозволяє кожному

громадянину отримати кваліфіковану юридичну допомогу незалежно від фінансового стану [113, с.67-69].

Суттєву роль у підвищенні ефективності правової політики відіграє цифровізація правових процесів. Значний вплив на правову культуру скандинавських країн має відкрите врядування та громадський контроль. Ерік Ларсон наголошує, що правова політика є ефективною лише тоді, коли громадяни мають можливість впливати на її формування. У Швеції діє система народних законодавчих ініціатив, що дозволяє будь-якому громадянину пропонувати зміни до законодавства через електронні петиції. Подібна система реалізована і в Норвегії, де громадяни можуть брати участь у парламентських слуханнях через онлайн-платформи [141, с.109-112].

Таким чином, успішна реалізація правової політики у скандинавських країнах є результатом поєднання високого рівня правової культури, розвиненої правової освіти, прозорості державного управління, цифровізації правових процесів та активної участі громадян у законотворчих процесах. Як свідчить досвід цих країн, формування ефективної правової політики можливе лише за умови довіри до державних інституцій, активної громадянської позиції та правової грамотності населення.

Важливу роль у впливі правової культури на правову політику відіграє правова освіта, що забезпечує формування правосвідомих громадян, здатних не лише дотримуватися правових норм, а й активно брати участь у правотворчих процесах. Як зазначає П. Рабінович, правова культура формується через постійний діалог між державою та громадянами, а правова освіта є механізмом, що забезпечує ефективність цього діалогу. В ЄС широко застосовуються програми правової просвіти, що реалізуються як у рамках формальної освіти (навчальні курси з права у школах та університетах), так і через державні та громадські ініціативи. Наприклад, у Нідерландах діє загальнонаціональна система правової освіти, що охоплює не лише студентів-юристів, а й широкі верстви населення, що дозволяє громадянам краще орієнтуватися у своїх правах та обов'язках [77, с.208].

Правова культура також має значний вплив на антикорупційну політику в країнах ЄС. Як зазначає Рональд Дворкін, ефективність боротьби з корупцією залежить не лише від наявності жорстких санкцій, а й від рівня правової свідомості громадян, які не готові миритися з корупційними практиками. У країнах Балтії (Естонія, Латвія, Литва) за останні десятиліття було здійснено масштабні реформи, спрямовані на підвищення правової культури чиновників та громадян. Зокрема, Естонія стала прикладом держави, де цифровізація правових процесів сприяє мінімізації корупційних ризиків та підвищенню рівня довіри до державних інститутів [117, с.105-115].

Успішність правової політики в країнах ЄС значною мірою залежить від рівня громадського контролю за діяльністю державних органів. У таких країнах, як Велика Британія та Швейцарія, громадянське суспільство відіграє важливу роль у процесах правотворчості, що дозволяє забезпечити баланс між державним регулюванням та громадськими інтересами. Як зазначає Ганс Кельзен, правова політика має бути результатом взаємодії між владою та суспільством, а не виключно державною ініціативою. Досвід європейських країн демонструє, що ефективність правової політики підвищується в умовах широкого залучення громадськості до законодавчих процесів, що зменшує ризик ухвалення популістських або неефективних нормативно-правових актів [138, с.67-69].

О. Оніщенко зазначає, що в Україні правова культура ще не виконує повною мірою свою роль у формуванні правової політики через слабкі правові традиції, що залишилися у спадок від радянської правової системи. Вона підкреслює, що без глибокої трансформації правової культури неможливо забезпечити ефективне функціонування правової системи, оскільки правова політика залишатиметься декларативною і не зможе впливати на реальні правові процеси [73, с.109].

Як зазначає П. Рабінович, без розширення доступу громадян до правової інформації неможливо підвищити рівень правової культури, що, своєю чергою, обмежує можливість суспільства впливати на правотворчі процеси. У країнах Європейського Союзу, таких як Німеччина та Франція, активно діє система правової просвіти, що включає інтеграцію правових дисциплін у загальну шкільну

освіту, проведення загальнонаціональних правових кампаній та відкритість інформації про діяльність органів влади. В Україні необхідно розширити доступ до правових знань через запровадження обов'язкових навчальних програм з основ права у середніх та вищих навчальних закладах, активізацію правопросвітницької діяльності державних органів та громадських організацій [76, с.85].

Другою важливою складовою є запровадження механізмів громадського контролю за правотворчістю та правозастосовною діяльністю. Високий рівень правової культури громадян має забезпечувати можливість їхньої реальної участі у процесах формування державної правової політики, а не залишатися декларативним принципом.

Третім важливим напрямом є вдосконалення законодавчих механізмів реалізації правової політики з урахуванням рівня правової культури суспільства. Досвід Канади демонструє, що законодавчі акти проходять ретельне опрацювання та оцінювання їхнього впливу перед ухваленням, що дозволяє уникнути правових колізій та неефективного регулювання. В Україні варто впровадити обов'язковий механізм попереднього аналізу правових наслідків законодавчих ініціатив, що сприятиме узгодженості правових норм та їхній відповідності соціальним реаліям [56, с.45-52].

Ще одним важливим елементом є розвиток правової культури у публічному секторі, зокрема серед посадових осіб, суддів, працівників правоохоронних органів. Як зазначає Рональд Дворкін, ефективність правової політики значною мірою залежить від рівня правосвідомості державних службовців, які безпосередньо здійснюють правозастосування. Високий рівень правової культури у державних органах є запорукою прозорості правозастосовної діяльності, попередження корупційних ризиків та забезпечення справедливості судових рішень. У країнах Західної Європи запроваджені системи регулярного підвищення кваліфікації державних службовців у сфері права, що сприяє їхній професійній компетентності та знижує рівень зловживань. В Україні необхідно запровадити систему обов'язкового професійного навчання для державних службовців із

питань правозастосування та етики, що сприятиме підвищенню правової культури в державному управлінні [117, с.105-115].

Перспективним напрямом є цифровізація правової політики та забезпечення вільного доступу до правової інформації. Як зазначає Ганс Кельзен, правова культура формується через взаємодію громадян із правовою системою, а тому доступність правових норм та можливість їхнього швидкого опрацювання є важливими для підвищення рівня правової свідомості. У розвинених країнах правові бази даних є відкритими для громадян, що дозволяє кожному суб'єкту правовідносин оперативно отримувати необхідну інформацію про законодавство. В Україні слід розширити доступ до правових баз даних, зробити їх безкоштовними для всіх категорій громадян та запровадити автоматизовані сервіси для роз'яснення правових норм [138, с.67-69].

Таким чином, підводячи підсумок, слід узагальнити, що взаємозв'язок між рівнем правової культури та ефективністю правової політики держави полягає в тому, що високий рівень правової культури сприяє більш ефективному втіленню правових норм, здатний забезпечити стабільність правового порядку, підвищити рівень правосвідомості громадян, та забезпечити зворотний зв'язок між державою і суспільством. Правова культура визначає глибину розуміння значущості правових норм серед громадян та їх готовність до активної участі в процесах правового регулювання. Водночас ефективна правова політика, що враховує ці культурні моменти, здатна підвищити довіру до державних інститутів, зміцнити правопорядок, підтримувати зв'язок між інтересами держави та громадян на макрорівні.

Досвід країн Європейського Союзу показує, що правова культура не формується виключно через закони чи правові норми, а вимагає системного підходу, який охоплює правову освіту, громадський контроль та прозорість у правотворчому процесі.

Удосконалення механізмів впливу правової культури на державну правову політику є стратегічним завданням, що має ґрунтуватися на розвитку правової

освіти, розширенні громадського контролю за правотворчістю, підвищенні правової культури державних службовців та цифровізації правового регулювання.

2.2 Формування правової політики з урахуванням правової культури

Розвиток правової держави неможливий без тісної взаємодії між правовою культурою та політикою. Правова культура формує суспільну свідомість, впливає на дотримання законів і визначає ставлення громадян до правових норм. Водночас, правова політика виступає як інструмент, через який держава впроваджує законодавчі ініціативи, регулює правові відносини та забезпечує реалізацію принципу верховенства права.

Визнані теоретики права, зокрема Г. П. Бустаманте, наголошують, що правова культура не є статичним феноменом, а відображає динамічні процеси соціально-правового розвитку, які мають вирішальний вплив на зміст і форми державної правової політики [112, с.289-312]. Формування правової політики держави має спиратися на глибоке розуміння правової культури громадян та її складових: рівня правосвідомості, поваги до закону, громадянської участі у правотворчості.

Згідно з дослідженнями Й. Хабермаса, існує безпосередній зв'язок між правовою культурою суспільства та легітимністю правових норм. Держави з високим рівнем правової культури (наприклад, країни Скандинавії, Німеччина, Канада) демонструють вищу стабільність правової політики, що базується на підтримці громадян та їх активній залученості до формування нормативної бази. У таких країнах правові стратегії орієнтовані на децентралізоване врядування, електронну демократію та відкритий діалог із суспільством [131, с.67-69].

Одна з ключових функцій правової культури в контексті стратегічного правового планування – забезпечення передбачуваності та стабільності правових норм. Держави, де правова культура є розвиненою, впроваджують політику відкритості правових процесів, що дозволяє мінімізувати правовий нігілізм та

сприяти підвищенню рівня довіри до законодавчих органів. К. Леманн зазначає, що правова культура виступає мірилом якості демократичних процесів у державі, оскільки відображає рівень взаємодії громадян із правовими механізмами. Наприклад, у Швейцарії активна правова культура населення дозволяє реалізовувати ефективну політику референдумів та народного волевиявлення, що формує стабільність правових стратегій.

Правові реформи, які проводяться без урахування рівня правової культури населення, можуть мати зворотний ефект, породжуючи правову невизначеність та недовіру до правової системи. Як зазначає М. Фінкель, зміни у правовій системі мають супроводжуватися підвищенням рівня правової культури громадян, інакше навіть найбільш прогресивні правові ініціативи можуть бути сприйняті як нав'язані та викликати суспільний спротив. Наприклад, реформи у сфері антикорупційного законодавства в Україні та Болгарії показують, що без належної правопросвітницької роботи громадяни часто не підтримують навіть ефективні заходи, оскільки не розуміють їх сутності та значення [122, с.194].

Формування правових стратегій держави потребує не лише врахування рівня правової культури, а й активної роботи над її підвищенням. Уряди розвинених держав включають у свої правові стратегії механізми правової освіти та соціальної відповідальності громадян перед правовою системою. Як зазначає В. В. Демічева, для забезпечення ефективності правових реформ необхідно розробляти довгострокові програми правопросвітництва, що сприяють усвідомленню громадянами власної ролі у підтримці правопорядку [30, с.67-69].

Тому, правова культура є не лише фоном для формування правової політики, а й визначальним чинником, що впливає на ефективність її реалізації. У державах із високим рівнем правової культури правові стратегії базуються на принципах передбачуваності, легітимності та демократичного залучення громадян. Для України важливим завданням є імплементація кращих світових практик правопросвітництва та правового стимулювання, що сприятиме формуванню правової культури як фундаменту для стабільної правової політики.

Вибір правових стратегій держави залежить від правової обізнаності населення, його готовності дотримуватися норм і брати участь у формуванні правової системи. У країнах, де правова культура розвинута, правові стратегії ґрунтуються на прозорих механізмах взаємодії між державою та громадянами, а також на системах правового стимулювання. Наприклад, у Фінляндії та Швеції значну увагу приділяють правовій освіті, що сприяє усвідомленню громадянами необхідності дотримання законів та активній участі у процесах правотворення через громадські обговорення та електронні платформи демократії. Такий підхід дозволяє розробляти правові стратегії, що відображають реальні суспільні потреби, а не лише політичні інтереси [47, с.151].

У країнах із низьким рівнем правової культури державна правова політика, як правило, спрямована на посилення контролю та примусу, оскільки громадяни не сприймають право як ефективний механізм регулювання суспільних відносин. У таких суспільствах спостерігається значний розрив між формальним правом та реальним правозастосуванням, що призводить до зниження довіри до правової системи. Наприклад, у деяких країнах Латинської Америки правова культура характеризується високим рівнем корупції та слабким дотриманням законів, що ускладнює реалізацію навіть найпрогресивніших правових реформ. У таких випадках держава змушена застосовувати жорсткі адміністративні заходи, які, однак, не вирішують проблему на глибинному рівні, а лише створюють ілюзію правопорядку.

Ефективність правових стратегій також залежить від рівня довіри громадян до судової та правоохоронної системи. У країнах, де громадяни усвідомлюють важливість верховенства права, правова стратегія спрямована на розвиток альтернативних способів вирішення спорів, електронного правосуддя та відкритих механізмів правового захисту. У державах, де рівень правової культури низький, судова система часто є предметом політичного впливу, а реформа правосуддя гальмується через відсутність громадської підтримки.

Успішні правові стратегії базуються на поєднанні правових стимулів та просвітницьких ініціатив. Для держав із перехідною економікою особливо

важливим є створення програм з підвищення правової обізнаності громадян, запровадження механізмів громадської участі у процесах нормотворення та розширення системи правового заохочення. Використання цифрових технологій, розвиток електронного врядування та онлайн-консультацій із громадянами також є важливими складовими правових стратегій у сучасних демократичних суспільствах [50, с.61-65].

Таким чином, рівень правової культури визначає вибір правових стратегій держави, їхню ефективність та сприйняття суспільством. Держави, що розвивають правову культуру через освіту, громадську участь та правові стимули, отримують більш прогнозовані та стабільні правові стратегії, які мають широку підтримку громадян. Натомість держави, що ігнорують рівень правової культури населення, змушені покладатися на репресивні заходи, які лише частково вирішують проблеми правового регулювання, але не сприяють довготривалій правовій стабільності. Для України важливою задачею є підвищення рівня правової культури як передумови ефективного правового розвитку та гармонізації національної правової системи з європейськими стандартами.

Враховання особливостей правової свідомості громадян у процесі розробки правової політики є одним із ключових факторів її ефективності та легітимності. Правова свідомість формується під впливом історичних, соціально-економічних та політичних чинників, які визначають ставлення населення до правової системи, рівень довіри до правових інститутів та готовність до правомірної поведінки. Без урахування цих особливостей будь-яка правова реформа або політична ініціатива може залишитися декларативною та не отримати належної підтримки суспільства.

Як зазначає Р. Алексі, правова свідомість населення є індикатором здатності громадян сприймати правові норми як обов'язкові до виконання. У демократичних країнах із високим рівнем правової культури правова свідомість формується через освітні ініціативи, відкритість законодавчого процесу та постійну взаємодію між державою та суспільством. Наприклад, у Німеччині та Нідерландах діють системи обов'язкових громадських консультацій перед ухваленням нормативно-правових актів, що дозволяє враховувати позицію різних соціальних груп і мінімізувати

ризик конфлікту між державними рішеннями та суспільними очікуваннями [3, с.109-112].

В умовах правових трансформацій держави повинні враховувати різні рівні правової свідомості громадян. Г. Вальтер зазначає, що в країнах з історично сильними правовими традиціями, таких як Велика Британія або Канада, суспільство демонструє високий рівень усвідомленого ставлення до права, що дозволяє урядам розробляти більш ліберальні правові стратегії, засновані на саморегулюванні та взаємодії між державним та приватним секторами. Натомість у державах, які переживають перехідний період або мають низький рівень правової культури, необхідні додаткові механізми правопросвітництва та стимулювання законотворчої поведінки. Наприклад, у Польщі після реформ 1990-х років активно впроваджували програми підвищення правової грамотності населення, що сприяло успішному впровадженню правових реформ та зміцненню демократичних інституцій [180, с.205].

Важливу роль у процесі розробки правової політики відіграють соціологічні дослідження правосвідомості, які дають змогу оцінити, як громадяни сприймають законодавчі ініціативи, які фактори впливають на їхню правову поведінку та які аспекти правової політики потребують вдосконалення. К. Пфайфер наголошує, що у США систематично проводяться опитування щодо рівня довіри громадян до судової системи та органів влади, результати яких використовуються при розробці реформ у сфері правосуддя та громадської безпеки. Наприклад, на основі цих досліджень у багатьох штатах було запроваджено систему медіації та альтернативного вирішення спорів, що значно знизило навантаження на судову систему [153, с.125-140].

У державах пострадянського простору, зокрема в Україні, збереження правового нігілізму серед частини населення створює серйозні виклики для реалізації правової політики. М. Матейко підкреслює, що низький рівень довіри до судової системи та правоохоронних органів, значна латентність правопорушень, недостатнє розуміння громадянами своїх прав і обов'язків ускладнюють впровадження ефективних правових механізмів. Для подолання цих проблем

необхідно інтегрувати правопросвітницькі кампанії у загальну стратегію розвитку правової політики, забезпечуючи громадянам доступ до якісної правової інформації.

Окрім цього, важливим інструментом узгодження правової політики з правовою свідомістю громадян є цифрові технології. Е. Роджерс зазначає, що використання електронних петицій, громадських платформ для обговорення законопроектів та інших механізмів е-демократії дозволяє державним органам враховувати суспільні настрої та оперативно реагувати на виклики правозастосування. У цьому контексті доцільним є запозичення досвіду Естонії, яка активно впроваджує цифрові механізми взаємодії громадян із правовими інститутами, що сприяє підвищенню рівня довіри до державних рішень.

Таким чином, правова свідомість населення є визначальним фактором, який має враховуватися при розробці правової політики. Без розуміння особливостей суспільного правового мислення та рівня довіри до правової системи будь-які правові стратегії можуть не досягти очікуваних результатів. Ф. Дінгвелл стверджує, що для країн із перехідною економікою першочерговими завданнями залишаються правопросвітництво, цифровізація правових процесів та впровадження механізмів громадської участі у правотворенні, що сприятиме формуванню свідомого ставлення громадян до правової політики держави.

Загалом, інтеграція правової свідомості у правову політику є запорукою її ефективності, оскільки лише за умови суспільного схвалення та підтримки державні правові ініціативи можуть бути реалізовані на практиці та сприяти утвердженню принципів верховенства права та соціальної справедливості.

Вплив суспільних правових традицій на формування національної правової політики є одним із ключових аспектів у визначенні стратегічних напрямів розвитку правової системи держави. Правові традиції формуються історично, відображаючи ментальні, соціально-економічні та політичні особливості певного суспільства. Вони визначають характер правового регулювання, домінуючі концепції права, а також рівень правосвідомості громадян. Національна правова політика, яка не враховує правові традиції, стикається з труднощами в

імплементації реформ, оскільки суспільство може сприймати такі зміни як штучні та нав'язані, що, у свою чергу, підриває їх легітимність та ефективність [95, с.97-103].

Як зазначає Б. Твіннінг, правова політика будь-якої держави розвивається під впливом усталених суспільних уявлень про право, його природу та механізми застосування. У країнах континентальної Європи, де домінує традиція романо-германської правової системи, правова політика спрямована на кодифікацію та уніфікацію законодавства, чітке розмежування між приватним і публічним правом, а також на підтримку стабільної нормативної бази. Натомість у країнах англосаксонської правової сім'ї, таких як Велика Британія, США чи Канада, правова політика орієнтована на прецедентне право, що забезпечує гнучкість у регулюванні правовідносин та широку судову дискрецію [138, с.67-69].

У країнах Східної Європи, зокрема в Україні, правова політика перебуває під впливом як континентальної європейської традиції, так і пострадянської правової культури, що формувалася в умовах командно-адміністративного управління. Це створює певні протиріччя в державній правовій політиці, адже, з одного боку, впроваджуються європейські правові стандарти, а з іншого – у суспільній свідомості зберігаються рудименти правового нігілізму та патерналістського ставлення до держави. Т. Маршалл підкреслює, що ефективність правової політики залежить не лише від формальних змін у законодавстві, а й від трансформації суспільного правового мислення, що потребує тривалого процесу правової соціалізації [144, с.215-232].

У деяких країнах звичаєве право досі відіграє значну роль у правовій політиці. Наприклад, у скандинавських державах та Швейцарії окремі правові норми ґрунтуються на звичаях, що існують століттями та є частиною правової культури громадян. В Африці та Азії, зокрема в Кенії та Індії, правова політика містить елементи традиційного права, які поєднуються з сучасними законодавчими нормами. Л. Фрідман наголошує, що правові системи, які враховують звичаєві традиції, демонструють вищий рівень соціальної

стабільності, оскільки законодавство відповідає очікуванням суспільства та не викликає спротиву [95, с.137].

В Україні вплив правових традицій простежується у таких сферах, як земельне право, місцеве самоврядування та трудові відносини. Наприклад, значна частина населення традиційно сприймає землю як спадкове благо, що впливає на проблеми з реформуванням ринку землі. Подібні суспільні уявлення слід враховувати при розробці правової політики, щоб уникнути соціальних конфліктів і протистояння між державою та громадянами.

Важливою проблемою є співвідношення між правовими традиціями та модернізаційними процесами в правовій політиці. Д. Скагмен зазначає, що імпортування західних моделей правового регулювання без урахування місцевих традицій може призводити до низької ефективності правових реформ. Наприклад, у Грузії після реформ у сфері боротьби з корупцією було значно посилено адміністративні механізми контролю, проте у суспільстві, де традиційно існувала висока толерантність до неформальних угод, такі зміни викликали певний опір [120, с.154-155].

Для ефективної правової політики важливим є поступове поєднання традиційних правових уявлень із сучасними стандартами верховенства права та правової держави. В Україні це може бути досягнуто шляхом поетапного впровадження механізмів громадської участі у правотворенні, адаптації міжнародного досвіду та формування довіри до правових інститутів через правопросвітницькі заходи.

Прикладом успішних правових реформ, що базувалися на аналізі правової культури, є досвід таких країн, як Німеччина, Велика Британія та Канада. У цих державах реформування правової системи здійснюється з урахуванням історичних правових традицій, рівня правосвідомості громадян та особливостей функціонування інститутів права. Врахування правової культури дозволяє забезпечити не лише ефективність реформ, але й їхню легітимність, що підвищує рівень довіри до державних правових інститутів.

Правова культура Німеччини має глибокі історичні корені, що походять ще з епохи романського права та його кодифікації. Після Другої світової війни правові реформи ФРН базувалися на принципах верховенства права, конституціоналізму та демократизації правових інститутів. Як зазначає А. Кауфманн, важливим чинником німецьких правових реформ стало усвідомлення необхідності децентралізації та запобігання концентрації влади в руках однієї гілки державного управління. Результатом такого підходу стало закріплення принципу федералізму у правовій системі, що сприяло ефективному функціонуванню системи поділу влади.

Особливо показовим є реформування кримінального та адміністративного законодавства ФРН у 1970-х роках. Врахування правової культури населення, що традиційно сприймало право як інструмент забезпечення соціальної стабільності, зумовило поступовий перехід від репресивного кримінального права до превентивного. Це проявилось у впровадженні реабілітаційних програм для правопорушників, розширенні можливостей альтернативного покарання та соціальної інтеграції засуджених [162, с.75].

Велика Британія, як держава з англосаксонською правовою системою, має власні підходи до правової політики, які базуються на традиції судового прецеденту та звичаєвого права. Правові реформи у Великій Британії завжди ґрунтувалися на правових традиціях, що забезпечувало їхню ефективність і сприйняття суспільством.

Яскравим прикладом врахування правової культури при проведенні реформ є реформування конституційного права у 1998 році, коли був ухвалений Акт про права людини (Human Rights Act). Ще одним прикладом є реформування системи кримінального правосуддя у 2003 році, що запровадило механізми альтернативного вирішення спорів, відновного правосуддя та розширення повноважень поліції. Канада є унікальною державою, де поєднуються елементи романо-германської та англосаксонської правових систем. Особливістю правової політики Канади є необхідність врахування багатокультурності суспільства та автономності правових традицій різних спільнот. Відповідно, правові реформи у

Канаді спрямовані на адаптацію законодавства до мультикультурного середовища [160, с.54-67].

Однією з найбільш знакових реформ, що базувалася на правовій культурі населення, стала конституційна реформа 1982 року, яка закріпила Хартію прав і свобод (Canadian Charter of Rights and Freedoms). Як зазначає П. Расселл, ця реформа стала відповіддю на багаторічні дебати щодо необхідності кодифікації основоположних прав та забезпечення їхнього пріоритетного статусу в канадському законодавстві. Враховуючи особливості канадської правової культури, що базується на поєднанні федеральних і провінційних норм, реформа передбачала значну автономію для місцевих органів влади у питаннях правозастосування [158, с.98-101].

Для України особливо важливим є досвід цих держав у формуванні правових стратегій, які ґрунтуються на національній правовій культурі, оскільки імплементація іноземних правових моделей без адаптації до місцевого контексту може призводити до правового нігілізму та недостатньої ефективності законодавчих змін. Врахування особливостей суспільної правосвідомості, традицій та рівня правової культури населення дозволить забезпечити сталий розвиток правової системи та легітимність правової політики.

Ефективність правотворчого процесу значною мірою залежить від рівня правової культури суспільства та здатності державних інститутів інтегрувати її особливості у розробку й ухвалення законодавчих актів. Як зазначає Д. Хантінгтон, правова культура є не лише соціальним феноменом, а й механізмом, що визначає характер нормативного регулювання, рівень довіри громадян до правових інституцій та ефективність реалізації правових норм. Відтак, розробка законодавства без урахування суспільних правових уявлень та традицій може призвести до зниження рівня правової активності, поширення правового нігілізму та збільшення конфліктності між державою і громадянами [131, с.219-221].

У правових системах країн із розвиненою правовою культурою широко застосовуються механізми залучення громадян до правотворчого процесу. У США та країнах Європейського Союзу діє механізм громадських консультацій, який

дозволяє оцінити суспільні настрої щодо нових законодавчих ініціатив та визначити потенційні ризики правових реформ. М. Томас зазначає, що розвинені правові системи тяжіють до механізмів «відкритого врядування», коли громадяни беруть участь у формуванні політичних і правових рішень через петиції, громадські слухання та референдуми. Наприклад, у Великій Британії ухвалення законодавчих актів зазвичай передуює «Green Paper» і «White Paper», які слугують основою для громадських дискусій та парламентських дебатів щодо майбутніх законів [167, с.87-91].

Ще одним дієвим законодавчим інструментом є правова експертиза законопроектів, яка передбачає аналіз відповідності пропонованих правових норм рівню правосвідомості населення та суспільним очікуванням. У Німеччині кожен законопроект підлягає правовій експертизі, у процесі якої оцінюється, наскільки запропоновані правові норми відповідають суспільним уявленням про справедливість і правопорядок. Як підкреслює К. Ландсберг, такий підхід дозволяє зменшити ризики прийняття неефективних законів та підвищити рівень їхньої суспільної легітимності [142, с.109-112].

Окремо слід виділити конституційне закріплення принципів правової культури як основу правотворчого процесу. Наприклад, у Канаді Конституційний акт 1982 року містить положення, які зобов'язують органи державної влади враховувати особливості правової свідомості різних соціальних груп при розробці політики. Це особливо важливо у контексті врахування прав корінних народів, які мають власні традиційні правові системи.

Успішна інтеграція правової культури в правотворчий процес вимагає функціонування ефективних інституційних механізмів, що забезпечують взаємодію між державою та суспільством. Одним із ключових елементів є громадські ради при законодавчих органах, які діють у багатьох демократичних країнах. У Фінляндії та Швеції широко використовується модель громадських комітетів, які залучають експертів та представників громадянського суспільства до процесу розробки законопроектів. Як зазначає Г. Ліндберг, такі інститути

підвищують прозорість правотворчого процесу та сприяють кращому розумінню суспільних потреб законодавцями [136, с.74-83].

Ще одним ефективним інструментом є незалежні правові інститути, що здійснюють аналіз правотворчих процесів з урахуванням особливостей правової культури. Наприклад, у Франції існує Конституційна рада, яка аналізує відповідність законодавчих ініціатив основним правовим принципам країни. Подібна модель застосовується й у Німеччині, де Федеральний конституційний суд часто використовує соціологічні дослідження правосвідомості громадян при винесенні рішень.

Окремо варто зазначити про цифрові платформи правотворчості, які дедалі частіше використовуються для інтеграції правової культури у правові процеси. У країнах ЄС діють спеціальні онлайн-платформи для громадських обговорень законопроектів, що дозволяє громадянам висловлювати свої пропозиції та критикувати проекти нормативних актів. У Нідерландах подібна ініціатива існує у вигляді платформи «Internetconsultatie», яка дозволяє громадянам брати участь у законодавчому процесі через надання коментарів та пропозицій щодо законопроектів.

Роль органів державної влади у забезпеченні відповідності правової політики рівню правової культури суспільства є одним із фундаментальних аспектів формування ефективної та легітимної правової системи. Державні інституції мають не лише створювати нормативно-правову базу, а й забезпечувати її відповідність рівню правосвідомості громадян, їхнім очікуванням та соціальним реаліям. Як зазначає Д. Белл, ефективна правова політика можлива лише за умови її гармонізації з домінуючими уявленнями суспільства про право, справедливість та законність [107, с.67-73].

Органи державної влади здійснюють вплив на формування правової культури через розробку та реалізацію правової політики, яка має бути спрямована не лише на впровадження правових норм, а й на створення механізмів їх ефективного сприйняття суспільством. Наприклад, у державах із високим рівнем правової культури, таких як Швеція, Норвегія чи Нідерланди, влада активно

залучає громадянське суспільство до обговорення правових ініціатив, що дозволяє підвищити рівень довіри до законодавчих процесів. Як підкреслює Г. Фрідман, рівень правової культури суспільства формується не лише через юридичну освіту, а й через сприйняття правових норм як справедливих, а їх застосування – як неупередженого та обґрунтованого [95, с.107].

Одним із ключових завдань органів державної влади є розробка механізмів, що сприятимуть гармонізації правової політики з рівнем правової культури суспільства. Для цього застосовуються такі інструменти, як правова освіта, громадські обговорення законопроектів, експертний аналіз рівня сприйняття суспільством правових норм. Наприклад, у Німеччині перед ухваленням важливих законодавчих ініціатив здійснюються соціологічні дослідження, які допомагають оцінити, як суспільство сприйме запропоновані зміни. У США та Канаді існують механізми електронних консультацій, що дозволяють громадянам висловлювати свою думку щодо нових законопроектів, що сприяє підвищенню їхньої легітимності та суспільної підтримки.

Крім того, важливим аспектом діяльності державної влади є формування прозорості та підзвітної правозастосовної системи. Як зазначає Д. Неклен, рівень довіри громадян до державних інститутів значною мірою залежить від ефективності судової системи та органів правопорядку. У країнах з високим рівнем правової культури, таких як Фінляндія та Данія, судова система діє на основі принципів незалежності, неупередженості та відкритості. Це забезпечує відповідність правової політики очікуванням громадян і підвищує рівень правосвідомості [68, с.115].

Водночас, в країнах із перехідними правовими системами, таких як Україна чи Грузія, існують проблеми у гармонізації правової політики та рівня правової культури. Дослідження О. Руднева свідчить, що в цих країнах домінує низький рівень довіри до правових інститутів, що ускладнює сприйняття правових реформ. Часто зміни у законодавстві ініціюються без врахування рівня правосвідомості громадян, що призводить до їх неефективного застосування або навіть саботажу. Прикладом є невдале впровадження судової реформи в Україні у 2016 році, коли

незавершеність та суперечливість змін призвели до кризи судової влади та зниження рівня довіри до суддівського корпусу [81, с.132-134].

Важливим інструментом у забезпеченні відповідності правової політики рівню правової культури є розвиток правопросвітницьких ініціатив. Як підкреслює Т. Гейден, правова політика повинна бути не лише нормативною, а й освітньою, спрямованою на підвищення правової грамотності громадян. Наприклад, у Франції діють спеціальні освітні програми, що впроваджуються через систему загальної освіти, які сприяють підвищенню правосвідомості громадян з раннього віку. Подібні програми запроваджені і в Норвегії, де вивчення правових основ є обов'язковою частиною шкільної освіти [134, с.879-902].

Тож роль органів державної влади у забезпеченні відповідності правової політики рівню правової культури суспільства є визначальною. Влада повинна не лише розробляти та ухвалювати нормативні акти, але й забезпечувати їхню відповідність суспільним уявленням про право та справедливість. Використання механізмів громадського обговорення, правової експертизи, соціологічного аналізу та правової просвіти є необхідними елементами ефективної правової політики. Україна має потенціал для інтеграції цих механізмів у національну правову систему, що сприятиме зміцненню правопорядку та підвищенню рівня довіри громадян до державних інститутів.

Однією з основних проблем країн із перехідними правовими системами, таких як Україна, є недостатня узгодженість правової політики з рівнем правової культури населення. Відсутність національної стратегії розвитку правової культури призводить до фрагментарного характеру правових реформ, низького рівня довіри до правових інститутів та поширення правового нігілізму. Дослідження М. І. Козюбри свідчить, що основними перешкодами у формуванні ефективної правової культури в Україні є нестача правової освіти, обмежена правова обізнаність громадян, а також слабкий зв'язок між владними структурами та суспільством у процесах правотворення [47, с.83-89].

Створення національної стратегії розвитку правової культури повинно включати кілька ключових напрямів: розширення доступу до правової освіти через

навчальні програми в школах і університетах, розвиток механізмів громадської участі в правотворенні з використанням електронних платформ, застосування правових стимулів, як-от податкові пільги для активних громадян, а також формування довіри до правових інституцій через прозорість судових процедур та незалежність органів влади. Україна може скористатися досвідом розвинутих країн для покращення правової культури та ефективності правової політики. Гармонізація правової культури та правової політики в Україні неможлива без урахування міжнародних стандартів, що визначають демократичні принципи, верховенство права та захист прав людини. В умовах глобалізації держави все більше зобов'язані адаптувати свої правові системи до загальноєвропейських стандартів, що сприяє підвищенню правової культури громадян та ефективності правотворчої діяльності. Як зазначає Р. Давід, національні правові системи не можуть розвиватися ізольовано, оскільки сучасне право – це динамічна структура, що формується під впливом міжнародних та регіональних норм. Для України, яка інтегрується у європейський правовий простір, критично важливим є застосування міжнародних стандартів у формуванні правової політики, що, у свою чергу, впливає на рівень правової культури суспільства [118, с.143].

Одним із ключових орієнтирів у цьому процесі є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини, 1950 р.), яка встановлює фундаментальні стандарти щодо дотримання прав людини та механізми їхнього захисту. Україна, будучи членом Ради Європи, зобов'язалася імплементувати положення Конвенції у національну правову систему, що передбачає як приведення законодавства у відповідність до європейських норм, так і розвиток правової культури громадян. Практика Європейського суду з прав людини є важливим джерелом для розробки українських правових актів, зокрема в сфері забезпечення права на справедливий суд, захисту від катувань та незаконного позбавлення волі [115, с.83-86].

Іншим важливим міжнародним стандартом, що впливає на гармонізацію правової культури та правової політики в Україні, є Копенгагенські критерії, які визначають засади верховенства права, демократичного врядування та захисту

прав людини, необхідні для вступу в Європейський Союз. Відповідно до цих критеріїв, Україна має забезпечити незалежність судової влади, підвищити ефективність правозастосування та забезпечити дієві механізми боротьби з корупцією. Як зазначає А. Петерсен, відповідність національного законодавства європейським стандартам сприяє підвищенню довіри громадян до правових інституцій, що є необхідною умовою зміцнення правової культури [153, с.125-140].

Окрім європейських стандартів, важливу роль відіграють норми, розроблені в рамках Організації Об'єднаних Націй (ООН). Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.) закріплюють універсальні правові принципи, які мають бути основою для правової політики будь-якої держави. Україна, як учасниця цих міжнародних договорів, зобов'язана не лише імплементувати їхні положення, а й забезпечити їхнє розуміння та сприйняття громадянами, що є важливим елементом розвитку правової культури [81, с.213-215].

Успішним прикладом інтеграції міжнародних стандартів у національну правову політику є досвід держав-членів ЄС. У Польщі та Чехії процес адаптації правової системи до європейських норм включав не лише законодавчі реформи, а й масштабні кампанії правової просвіти. Як наголошує Г. Дейл, реформування правової системи має супроводжуватися заходами, спрямованими на підвищення рівня правової культури громадян, адже без належного розуміння та підтримки суспільства навіть найпрогресивніші правові реформи залишаться лише декларативними [116, с.83-87].

Важливим аспектом адаптації міжнародних стандартів є реформування української судової системи. Відповідно до принципів Венеціанської комісії, судова влада має бути незалежною, неупередженою та ефективною. Впровадження цих стандартів є необхідною умовою зміцнення правової культури, оскільки громадяни будуть більше довіряти судам, якщо судочинство буде справедливим та доступним. Як зазначає М. Сандерс, судова влада є основним індикатором рівня

правової культури суспільства, адже саме через суди громадяни отримують практичний досвід взаємодії з правом [164, с.216].

Для забезпечення ефективної гармонізації правової політики та правової культури Україна має створити дієві механізми імплементації міжнародних стандартів. Це включає не лише приведення законодавства у відповідність до міжнародних норм, а й розвиток інституційних механізмів, які сприятимуть правовій просвіті населення та підвищенню рівня довіри до правових інститутів. Наприклад, у Литві діє система правових консультаційних центрів, що допомагають громадянам розібратися у правових питаннях, що значно підвищило рівень правової грамотності та правової культури населення.

Зокрема, 1 липня 2023 року розпочав свою роботу Прикарпатський громадський центр правосуддя, який активно працює над підвищенням правової культури серед молоді регіону. Цей центр надає безкоштовні юридичні консультації, організовує семінари та тренінги для молоді, сприяючи формуванню правової свідомості та обізнаності.

Крім того, у 2020 році було розроблено методичні рекомендації щодо розвитку правової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти. Ці рекомендації містять авторський курс та сучасні технології, спрямовані на підвищення рівня правової обізнаності викладачів та майстрів виробничого навчання, що, у свою чергу, впливає на якість правового виховання учнів [22, с.214].

Конституція України містить численні статті, що визначають стратегічні орієнтири держави, зокрема забезпечення демократичних цінностей, захист прав людини, підтримку верховенства права та принципів правової державності. Конституційний Суд України, здійснюючи конституційний контроль, гарантує, що законодавчі ініціативи відповідають основному закону, що є фундаментом правової політики, про що свідчать, зокрема, статті 8 та 9, які встановлюють найвищу силу її норм та відображають європейський курс через вплив міжнародних договорів. Статті 21, 22 і 64 підкреслюють, що правова культура ґрунтується на усвідомленні та захисті прав людини, а норми статей 34 і 36

забезпечують громадянам право на свободу слова і можливість впливати на формування правової політики через участь у громадських ініціативах. Додатково, статті 55 і 124 створюють правовий механізм для реалізації цієї політики, сприяючи побудові правової держави та розвитку правової культури. Таким чином, Конституція є ключовим орієнтиром для формування правової політики та культури, адже вона не лише закріплює демократичні принципи та права людини, але й визначає правові засади їхнього захисту, наголошуючи на необхідності реального виконання законів та підвищення правової свідомості громадян.

Також варто відзначити ініціативи, спрямовані на підвищення правової культури серед учнівської молоді. Зокрема, впровадження інтерактивних методів навчання, таких як тренінги, рольові ігри та моделювання судових процесів, сприяє кращому засвоєнню правових знань та формуванню активної громадянської позиції у школярів.

Отже, можна стверджувати, що, незважаючи на всі переваги та недоліки, правова політика та її взаємозв'язок із правовою культурою є невід'ємно пов'язаними. Правова культура втілює основні принципи правової політики, а рівень правосвідомості населення визначає ефективність її реалізації. Правова політика охоплює всю систему права на різних рівнях, інтегруючи в себе ключовий елемент – правову культуру, яка слугує гарантом стабільності правопорядку та розвитку демократичного суспільства. Не менш важливими є механізми правового стимулювання та формування довіри до інституцій. В Україні вона базується на принципах прав людини, верховенства права, а також орієнтована на адаптацію законодавства до глобальних викликів і інтеграцію з ЄС. Конституція України відіграє визначальну роль, встановлюючи пріоритети та механізми реалізації політики, що сприяють посиленню правової культури громадян.

Крім того, міжнародні стандарти мають вирішальне значення для узгодження правової культури та політики в Україні. Вони слугують орієнтирами для розвитку правової системи, сприяють створенню ефективних механізмів та підвищенню рівня правосвідомості. Проте їх успішна імплементація потребує комплексного підходу, що включає законодавчі реформи, судові зміни, механізми

громадської участі та заходи з правової освіти. Україна має використати досвід європейських країн і міжнародних організацій для побудови правової культури, що відповідає сучасним демократичним стандартам та сприяє сталому розвитку правової політики.

2.3 Правова культура як фактор легітимізації правової політики

Легітимність правової політики є ключовою категорією, що визначає рівень суспільного сприйняття правових рішень держави, їх відповідність демократичним принципам та загально визнаним стандартам верховенства права. Як наголошує Ю. Тодика, легітимність правової політики відображає рівень довіри суспільства до державних правових інститутів і процесів, що передбачає не лише формальне дотримання правових процедур, а й наявність соціальної підтримки нормативних ініціатив. У цьому контексті рівень правосвідомості населення відіграє визначальну роль, оскільки саме правова культура суспільства формує сприйняття правової політики як справедливої, демократичної та ефективною [92, с.154-156].

Легітимність правової політики розглядається у правовій науці з різних теоретичних підходів. Макс Вебер у своїх дослідженнях розрізняв три основні джерела легітимності: традиційну, харизматичну та раціонально-правову. У сучасному демократичному суспільстві легітимність правової політики ґрунтується передусім на раціонально-правових механізмах, що передбачають визнання правових норм як таких, що відповідають суспільним потребам та забезпечують соціальну справедливість [177, с.312].

Ю. Хабермас, аналізуючи проблему легітимності права, наголошував, що для того, щоб правова політика була легітимною, вона має базуватися на комунікативній раціональності та враховувати активну участь громадян у правотворчих процесах. Це означає, що громадяни повинні не лише формально дотримуватися законодавчих актів, але й сприймати їх як справедливі та доцільні.

Таким чином, правова політика набуває легітимності не лише через свою відповідність конституційним нормам, а й через суспільне схвалення, яке формується під впливом рівня правосвідомості населення [131, с.76].

Важливим аспектом легітимності правової політики є її відповідність принципу верховенства права. Джозеф Раз підкреслює, що легітимність правової політики можлива лише за умов дотримання ключових правових принципів: прозорості правотворчого процесу, стабільності правових норм, передбачуваності державних рішень та ефективності правозастосування. У цьому контексті формування стійкої правової культури є необхідною передумовою для того, щоб правова політика не сприймалася як репресивний або маніпулятивний інструмент державної влади, а була інтегрована у суспільну свідомість як механізм забезпечення соціальної рівноваги та захисту прав людини [157, с.54-57].

Досвід європейських країн свідчить, що високий рівень правосвідомості населення безпосередньо впливає на ефективність реалізації правової політики. Наприклад, у Фінляндії та Швеції правова освіта є невід'ємною частиною загальної освітньої програми, що дозволяє громадянам усвідомлено брати участь у законотворчих процесах та розвивати навички критичного аналізу правових норм. Як наголошує Анна-Марі Ларсен, у країнах Скандинавії легітимність правової політики забезпечується шляхом широких громадських консультацій, під час яких громадяни можуть висловлювати свої думки щодо законодавчих ініціатив [141, с.58-61].

Протилежний приклад демонструють деякі країни пострадянського простору, де рівень правової свідомості населення залишається низьким. Як зазначає О. Оніщенко, проблема правового нігілізму, недостатньої довіри до судової системи та правозастосовних органів суттєво ускладнює легітимацію правової політики. В Україні, наприклад, тривалий період панувала тенденція формального ухвалення законодавчих актів без належного врахування суспільної думки, що призводило до низької ефективності їхньої реалізації [71, с. 235].

Як зазначає Лоуренс Фрідман, правова культура – це соціальна матриця, що визначає рівень довіри до правових норм, судової системи та органів державної

влади. Він наголошує, що без міцної правової культури неможливо досягти високої довіри до правових інститутів, адже саме правова культура формує у громадян розуміння справедливості та законності державних рішень. Дослідження, проведені в США, показують, що у регіонах із високим рівнем правової освіти спостерігається значно більший рівень довіри до судової влади та правоохоронних органів, оскільки громадяни сприймають їхню діяльність як передбачувану та таку, що відповідає правовим принципам [95, с.154].

На думку Джона Фуллера, правова культура має забезпечувати сталість правових традицій, що сприяє довірі громадян до державних інститутів. Він наголошує, що важливим аспектом формування правової культури є стабільність правових норм. У країнах із високою правовою культурою, таких як Німеччина та Велика Британія, закони не змінюються хаотично, що створює передбачуваність правового регулювання та підвищує рівень довіри громадян до правової системи [128, с.165-167].

П'єр Бурдьє у своїх дослідженнях правової культури та її впливу на державні інститути зазначає, що правова культура є механізмом соціальної інтеграції, що дозволяє узгоджувати суспільні очікування з державними рішеннями. На його думку, правова культура діє як «символічний капітал», що закріплює віру громадян у справедливість державних механізмів. Особливо це помітно у Франції, де конституційний контроль відіграє вирішальну роль у забезпеченні законності державних рішень та підтримці довіри до судової системи [113, с.115-117].

Іноземний досвід показує, що для формування високої правової культури необхідно здійснювати комплексні заходи. У Канаді, наприклад, діє система правових клінік, де громадяни можуть отримати безкоштовну юридичну консультацію, що сприяє підвищенню їхньої правової грамотності. У Нідерландах широко використовуються механізми електронного правосуддя, які роблять правову систему доступнішою та підвищують її прозорість. Як наголошує Маріо Россі, ключовим завданням держави є не лише ухвалення якісних законів, а й забезпечення їх ефективного комунікування з громадянами, що дозволяє

мінімізувати правовий нігілізм та підвищити рівень довіри до правових інститутів [159, с.124-127].

Важливим аспектом є питання стабільності правозастосування. Як підкреслює Метью Стівенсон, суспільство не може довіряти правозастосовним органам, якщо рішення судів та адміністративних органів є непередбачуваними або змінюються залежно від політичної ситуації. У країнах із високим рівнем правової культури, таких як Фінляндія чи Німеччина, судова практика є стабільною, що дозволяє громадянам прогнозувати правові наслідки своїх дій і, відповідно, більше довіряти судовій системі [163, с.987-1015].

Іншим важливим фактором, що впливає на довіру до правових інститутів, є рівень правової грамотності населення. Як зауважує Крістофер Мейсон, недостатнє розуміння правових норм і процедур може призвести до спотвореного сприйняття діяльності законодавчих і судових органів. Наприклад, у США проводяться регулярні соціологічні дослідження, які показують, що громадяни, які мають базові знання про функціонування правової системи, більше довіряють судам і правоохоронним органам, оскільки краще розуміють логіку ухвалення рішень. Це підтверджує необхідність інвестування держави в програми правової освіти та просвіти населення [145, с.132].

Дослідження Андреаса Гіфлера демонструють, що довіра до законодавчих органів напряму залежить від того, наскільки громадяни мають можливість впливати на правотворчий процес. У країнах з високим рівнем правової культури функціонують механізми громадських слухань, петицій, відкритих законодавчих ініціатив, що дає змогу громадянам не лише спостерігати за процесом прийняття законів, а й безпосередньо брати в ньому участь. Наприклад, у Швейцарії, де існує практика частого використання референдумів, рівень довіри громадян до парламенту та правозастосовних органів є одним із найвищих у Європі [132, с.206-210].

Цифровізація правової сфери також відіграє вирішальну роль у зміцненні довіри до правових інституцій. Ліза Вестервельд у своїх дослідженнях зазначає, що відкритий доступ до судових рішень, електронні сервіси правової допомоги та

онлайн-платформи для подання скарг і звернень суттєво зменшують корупційні ризики та роблять правову систему більш прозорою. Наприклад, у Данії запроваджено електронний судовий документообіг, що дозволяє громадянам відстежувати розгляд їхніх справ у режимі реального часу, що значно підвищує довіру до судової системи [176, с.217].

Водночас у країнах із низьким рівнем правової культури існує серйозна проблема політичного впливу на правозастосовні органи. Хав'єр Рамірес аналізує ситуацію в Латинській Америці, де нестабільність судової системи та поширеність корупції призводять до низького рівня довіри населення до судів і правоохоронних органів. Він зазначає, що навіть ухвалення прогресивних законів не змінює ситуацію, якщо правозастосовні органи залишаються залежними від політичної влади [160, с.54-67].

Демократичні держави визнають, що без активної участі громадян у правотворчому процесі та достатнього рівня їхньої правової грамотності правова політика ризикує втратити свою суспільну підтримку та ефективність.

Одним із найуспішніших прикладів взаємозв'язку правової освіти та громадської участі є скандинавська модель правотворення. Як зазначає Густав Ліндберг, у Швеції ще на етапі підготовки законодавчих змін держава залучає громадян до відкритих консультацій, а правові освітні кампанії дозволяють суспільству зрозуміти сутність законодавчих реформ. Завдяки цьому процес правотворення набуває максимальної прозорості, що підвищує легітимність правової політики та мінімізує соціальний конфлікт. Подібні практики спостерігаються також у Фінляндії, де існує традиція громадських ініціатив, які можуть ставати основою для законодавчих змін [142, с.156-158].

Зарубіжний досвід доводить, що правова політика стає легітимною лише тоді, коли громадяни відчують свою залученість у процес її формування. Ефективне правотворення можливе лише за умов правової грамотності населення, високого рівня громадянської активності та прозорості правотворчого процесу. У сучасних демократичних державах уряди активно використовують механізми правової освіти та громадських консультацій, що дозволяє не лише підвищувати

рівень правосвідомості, а й забезпечувати довготривалу підтримку законодавчих змін, роблячи їх соціально прийнятними та політично стабільними.

Залучення громадян до формування правової політики є важливим елементом демократичного процесу, що сприяє підвищенню її легітимності, ефективності та відповідності суспільним інтересам.

Сучасні держави використовують різноманітні механізми взаємодії з громадянами, які дозволяють створити відкриту, транспарентну й інклюзивну правову систему. Одними з найбільш ефективних інструментів громадської участі у правотворчих процесах є громадські обговорення, електронне врядування та правові референдуми, кожен з яких виконує унікальну функцію у забезпеченні суспільного впливу на правову політику.

Громадські обговорення є традиційним, але надзвичайно ефективним механізмом залучення суспільства до правотворчого процесу. Вони дають змогу громадянам, експертам, громадським організаціям та бізнесу висловлювати свої позиції щодо законодавчих ініціатив до їх ухвалення. Як зазначає Мануель Кастельс, широке залучення суспільства до правових реформ є одним із ключових факторів стабільності правової системи, оскільки забезпечує згоду громадян із прийнятими рішеннями [139, с.217].

У країнах Європейського Союзу громадські консультації є обов'язковим етапом правотворення. Наприклад, у Великій Британії уряд перед ухваленням важливих нормативно-правових актів проводить «Green Paper» та «White Paper» – спеціальні документи для публічних консультацій, що дозволяють усім зацікавленим сторонам брати участь у формуванні законодавства. Аналогічна практика існує в Нідерландах, де ухвалення нормативних актів у сфері соціальної політики, охорони здоров'я чи екології неможливе без попередніх громадських слухань.

В Україні також передбачені громадські консультації у процесі правотворення, проте їх ефективність залишається низькою через формальний підхід та слабку поінформованість населення. І. Кресіна зазначає, що для підвищення ефективності цього механізму необхідно не лише запроваджувати

обов'язкові громадські слухання перед ухваленням ключових законодавчих актів, але й посилювати механізми зворотного зв'язку, щоб громадяни бачили реальні результати своїх звернень [138, с.102-116].

У цифрову епоху електронне врядування стало важливим інструментом залучення громадян до формування правової політики. Використання цифрових технологій забезпечує зручність, доступність та широку залученість різних соціальних груп у процес правотворення.

Як зазначає Ендрю Чедвік, ефективне електронне врядування сприяє демократизації процесу ухвалення рішень, оскільки дозволяє подолати географічні та соціально-економічні бар'єри доступу до правової інформації та консультацій.

Яскравим прикладом є Естонія, яка є світовим лідером у сфері електронного врядування. Платформа e-Demosgasy дозволяє громадянам брати участь в онлайн-консультаціях щодо законопроектів, подавати свої пропозиції та голосувати за ті чи інші ініціативи.

В Україні діє платформа «Електронні петиції», яка дає змогу громадянам пропонувати зміни в законодавстві через звернення до органів влади, проте її ефективність обмежується недостатньою відповідальністю державних структур за розгляд звернень. Цей механізм є важливим елементом сучасної демократії та був впроваджений після прийняття Закону «Про звернення громадян», який дозволив подавати електронні петиції. Розгляд звернень здійснюється за критерієм досягнення встановленого порогу підписів, зокрема, для петицій до Президента України необхідно зібрати 25 000 підписів протягом 90 днів, після чого петиція має бути розглянута та отримати офіційну відповідь [49, с.58-72].

Функціонування платформи забезпечує принцип відкритості та доступності, оскільки громадяни можуть не лише подавати свої ініціативи, а й підтримувати інші, що вже подані, брати участь у їх обговоренні та слідкувати за реакцією держави на висунуті пропозиції. Проте ефективність цього механізму в Україні викликає низку запитань, оскільки не всі петиції, навіть ті, що набрали необхідну кількість голосів, реалізуються у вигляді нормативно-правових актів чи державних політик.

Використання електронних петицій як інструменту впливу громадян на державну політику є поширеною практикою у демократичних країнах, проте механізми їх реалізації та юридична сила відповідей на них значно різняться.

Одним із найефективніших прикладів є Велика Британія, де працює система електронних петицій на платформі уряду та парламенту (UK Government and Parliament Petitions). Якщо петиція набирає 10 000 підписів, уряд зобов'язаний надати офіційну відповідь, а якщо вона отримує 100 000 підписів, питання виноситься на обговорення у Палаті громад. Завдяки цьому механізму багато ініціатив, підтриманих суспільством, перетворилися на закони або вплинули на урядову політику.

У США платформа «We the People», запущена Білим домом у 2011 році, передбачає, що будь-яка петиція, яка набирає 100 000 підписів протягом 30 днів, повинна отримати відповідь від адміністрації президента. Однак ефективність цього інструменту знизилася після змін у політиці відповіді на петиції, що зробило його менш впливовим.

У Німеччині функціонує система «E-Petitionen» при Бундестазі, яка надає громадянам змогу ініціювати законодавчі зміни. Петиції, що набирають достатню кількість підписів, не лише розглядаються парламентом, а й можуть бути передані відповідним комітетам для формування законодавчих пропозицій.

У Франції та Швейцарії електронні петиції інтегровані у систему референдумів та народних ініціатив. Наприклад, у Швейцарії ініціативи, які підтримують 100 000 громадян, автоматично виносяться на національний референдум, що надає цьому механізму найвищу юридичну силу [29, с.45-57].

Отже, міжнародний досвід демонструє, що ефективність електронних петицій значною мірою залежить від обов'язковості їх розгляду, прозорості ухвалення рішень та юридичної значущості відповідей органів влади.

Хоча українська система електронних петицій є важливим кроком у розвитку цифрової демократії, її ефективність потребує суттєвого вдосконалення. Однією з головних проблем є низька реалізація успішних петицій, що підриває довіру громадян до цього механізму. У багатьох випадках державні органи обмежуються

лише формальною відповіддю без реальних кроків щодо втілення запропонованих змін. Як зазначає Н. Карпова, правовий статус електронних петицій в Україні залишається невизначеним, оскільки відсутні чіткі механізми зобов'язання влади до їх виконання.

Перспективи вдосконалення цього інструменту мають включати:

1.Зобов'язання державних органів надавати не лише формальну відповідь, а й конкретний план дій щодо реалізації петицій, що набрали підтримку.

2.Зниження порогових вимог для місцевих петицій, що дозволить активніше залучати громадян до вирішення проблем на рівні громад.

3.Створення механізму обов'язкового парламентського розгляду найбільш підтримуваних ініціатив, що підвищить політичну відповідальність законодавців перед суспільством.

4.Інтеграція платформи електронних петицій у загальну систему електронного урядування, що забезпечить її ефективнішу взаємодію з іншими механізмами цифрової демократії [41, с.144-160].

Як зазначає Армін фон Богданді, референдуми є вищою формою демократичного волевиявлення, оскільки надають громадянам право безпосередньо впливати на прийняття законів, які регулюють їхні права та обов'язки.

Найбільш розвиненою системою правових референдумів є Швейцарія, де національні та місцеві референдуми регулярно проводяться з різних питань, включаючи конституційні зміни, правові ініціативи та соціальні реформи. Завдяки цьому швейцарська правова система має високий рівень легітимності та підтримки населення. Інші країни також використовують референдуми як інструмент громадської участі у правотворенні. У Великій Британії референдум 2016 року щодо Brexit став прикладом визначення напрямку правової політики на основі безпосереднього волевиявлення громадян. У Ірландії конституційні зміни щодо абортів та рівноправного шлюбу також були затверджені через референдуми, що забезпечило суспільне схвалення та стабільність нових правових норм [49, с.58-72].

В Україні практика референдумів залишається обмеженою. Олексій Резніков зазначає, що після ухвалення Закону «Про всеукраїнський референдум» у 2021 році з'явилися реальні можливості для розвитку цього механізму, проте він потребує подальшої інституційної розбудови, зокрема створення механізмів забезпечення прозорості процесу голосування та запобігання політичним маніпуляціям.

Отже, підсумовуючи аналіз ролі правової культури у легітимізації правової політики, варто відзначити, що активне включення громадян у процес формування правових норм є наріжним каменем демократії, що гарантує ефективність, легітимність та відповідність прийнятих рішень суспільним потребам. Сучасні держави застосовують широкий спектр інструментів – від традиційних громадських дискусій до електронного врядування та правових референдумів – з метою створення прозорої системи прийняття рішень. Однак успішність цих механізмів значною мірою залежить від високої відповідальності державних органів за розгляд звернень і активної участі громадян у правотворчому процесі. На нашу думку, удосконалення цих інструментів, зокрема забезпечення реального зворотного зв'язку та інклюзивності, є критично важливим для формування стабільної, справедливої та ефективною правової політики, що відповідає інтересам усього суспільства.

Висновки до розділу 2

1. Правова культура є ключовим фактором впливу на розробку правової політики. Взаємозв'язок між правовою культурою та ефективністю правової політики є вирішальним для створення стабільного та демократичного суспільства. Високий рівень правової культури сприяє не лише ефективному впровадженню правових норм, але й стимулює активну участь громадян у процесах правового регулювання, що в свою чергу підвищує довіру до державних інституцій. Досвід країн Європейського Союзу свідчить, що правова культура формується за

допомогою комплексного підходу, який включає правову освіту, громадський контроль та прозорість у правотворчості.

Ми вважаємо, що для України стратегічним завданням є посилення впливу правової культури на законодавчу систему через вдосконалення механізмів правової освіти, розширення можливостей для громадського контролю та цифровізації правового регулювання. Це дозволить створити ефективну правову політику, яка буде не лише відповідати сучасним викликам, але й забезпечить гармонійне співіснування інтересів держави та громадян.

2. Правова культура та правова політика є взаємозалежними компонентами у побудові правової держави. Інтеграція культурних цінностей у процес формування правової політики сприяє зростанню правової свідомості, активізації громадянської позиції та закріпленню принципу верховенства права. Незважаючи на наявність як переваг, так і недоліків, ці два поняття тісно переплетені: рівень правової культури визначає здатність суспільства впроваджувати норми, підтримувати стабільність правопорядку та забезпечувати ефективний зворотний зв'язок між владою та громадянами. Правова політика охоплює всі рівні правової системи, інтегруючи в себе культурний аспект як гаранта демократичного розвитку, соціальної стабільності та довіри до інституцій. Крім того, міжнародні стандарти виступають ключовими орієнтирами для розвитку правової системи і підвищення правосвідомості. Проте для їх успішного впровадження необхідний системний підхід, що включає законодавчі та судові реформи, механізми громадського контролю та заходи з правової освіти. Україна повинна використати досвід європейських країн і міжнародних організацій для формування правової культури, яка відповідатиме сучасним демократичним стандартам і сприятиме сталому розвитку правової політики.

3. Правова культура є фундаментом легітимності правової політики, оскільки вона формує довіру громадян до законодавчих і правозастосовних інституцій. Легітимність політики визначається тим, наскільки суспільство сприймає законодавчі ініціативи як справедливі, адекватні суспільним цінностям і потребам. При високому рівні правової культури політичні рішення знаходять широку

підтримку серед населення, що сприяє їх ефективному впровадженню та дотриманню принципу верховенства права. На противагу цьому, низький рівень правової культури, що породжує правовий нігілізм, може призводити до нехтування законами та послаблення правопорядку.

Сучасні держави використовують широкий спектр механізмів взаємодії з громадянами – від традиційних публічних обговорень до цифрових інструментів, таких як електронне врядування та правові референдуми – для створення прозорої та відкритої системи прийняття рішень. Проте ефективність цих інструментів суттєво залежить від високої відповідальності державних органів за розгляд звернень та активної участі громадян у процесі правотворення. Тому, вважаємо, що подальше вдосконалення механізмів зворотного зв'язку, інклюзивність процесів та забезпечення прозорості прийняття рішень є критично важливими для побудови стабільної, справедливої та ефективною правової політики. Таке реформування сприятиме не лише підвищенню рівня правової свідомості, а й створенню гармонійного співвідношення інтересів держави та суспільства, що є запорукою розвитку правової держави.

З огляду на викладене, взаємозв'язок між правовою культурою та правовою політикою є двостороннім: з одного боку, правова культура впливає на формування та реалізацію правової політики, а з іншого – правова політика може сприяти або гальмувати розвиток правової культури. Формування ефективною правовою політики можливе лише за умови глибокого врахування рівня правової культури суспільства, зміцнення правової свідомості громадян та впровадження демократичних механізмів громадської участі у правотворчому процесі. Для України актуальним завданням є вдосконалення механізмів правової освіти, підвищення довіри до державних інституцій та забезпечення прозорості правотворчих процесів, що сприятиме легітимації правової політики та її ефективній реалізації.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ЗАОХОЧЕННЯ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ У ПРАВОВУ ПОЛІТИКУ

3.1 Правове заохочення як інструмент зміцнення правової культури

Правова культура є багатограним суспільним явищем, що відображає рівень правової свідомості, практики реалізації правових норм та ставлення до права на різних рівнях соціальної взаємодії. Вона виступає важливим фактором формування демократичної держави, верховенства права та соціальної стабільності. Виходячи з цього, правову культуру можна розглядати на трьох основних рівнях: загальносуспільному, груповому та індивідуальному.

На загальносуспільному рівні правова культура відображає систему усталених правових традицій, цінностей та принципів, що визначають функціонування правової системи держави. Цей рівень характеризується рівнем розвиненості правотворчого процесу, стабільністю законодавства, ефективністю правозастосування та рівнем довіри громадян до судової та правоохоронної системи [2, с.138].

Груповий рівень правової культури відображає специфічні особливості правосвідомості окремих соціальних груп, професійних спільнот, етнічних чи регіональних спільнот. Цей рівень важливий для аналізу того, як різні суспільні групи сприймають право, наскільки вони включені у правові процеси та як дотримуються правових норм. Наприклад, правова культура юридичної професійної спільноти (суддів, адвокатів, прокурорів) суттєво впливає на якість судочинства та дотримання принципів правової справедливості. Групова правова культура також проявляється у ставленні до правових реформ, сприйнятті законодавчих змін та рівні правової активності громадян у певних спільнотах. Наприклад, у демократичних суспільствах із високою правовою культурою професійні об'єднання (асоціації адвокатів, суддівські органи, правозахисні

організації) відіграють ключову роль у формуванні правового дискурсу та контролі за правозастосовною практикою.

Індивідуальний рівень правової культури визначає особистісне ставлення громадянина до права, його здатність розуміти, дотримуватися та захищати власні права і свободи. На цьому рівні ключовим чинником є рівень правової освіти, сформованість правової свідомості та правової активності. Відомий французький соціолог права Жан-Клод Серв'є вказував, що правова культура особистості формується у процесі соціалізації та правового виховання, що зумовлює її здатність діяти відповідно до норм права, захищати свої права та брати активну участь у правотворчих процесах [174, с.413-430].

Таким чином, багаторівневість правової культури визначає її вплив на всі сфери суспільного життя – від формування правових норм на державному рівні до реалізації прав громадян у повсякденному житті. Баланс між цими рівнями забезпечує стабільність правової системи та розвиток демократичного суспільства. Висока правова культура суспільства означає не лише формальну наявність правових механізмів, а й їх ефективне функціонування, а також відповідальне ставлення громадян до права як ключового регулятора суспільних відносин.

Правове заохочення є важливим інструментом формування правової свідомості, оскільки воно не лише стимулює правомірну поведінку, але й сприяє усвідомленню суспільством значущості правових норм. Сучасна юридична наука розглядає правову свідомість як складне соціально-правове явище, що включає знання про право, ставлення до нього, а також поведінкові установки щодо правових норм. У цьому контексті правове заохочення відіграє роль каталізатора, який впливає на сприйняття права не лише як обов'язкових норм, а й як механізму справедливості, що підтримує соціальну гармонію.

Науковці, зокрема, Г. Бермант і Л. Фрідман, підкреслюють, що правова свідомість суспільства формується не лише через систему покарань, а й через механізми позитивного стимулювання. Висока ефективність правового заохочення проявляється тоді, коли громадяни усвідомлюють реальні переваги дотримання правових норм і бачать практичні вигоди правомірної поведінки. Наприклад, у

багатьох країнах ЄС успішно застосовуються механізми податкових пільг для громадян і підприємств, що дотримуються екологічних стандартів, що сприяє розвитку правової екосвідомості та відповідальної поведінки [106, с.179].

Правове заохочення впливає на формування правової свідомості через кілька механізмів. По-перше, воно створює позитивну мотивацію до дотримання норм, що змінює ставлення громадян до права як до механізму справедливого регулювання суспільних відносин. По-друге, воно сприяє формуванню правових орієнтацій, закріплюючи в суспільстві розуміння того, що право не лише встановлює заборони, а й пропонує інструменти розвитку. По-третє, правове заохочення формує правову культуру, у якій дотримання норм розглядається як етичний і соціально значущий чинник.

Одним із яскравих прикладів правового заохочення, що вплинуло на правову свідомість, є практика скандинавських країн, де високий рівень правової культури підтримується не лише суворим правозастосуванням, а й системою соціально-правових стимулів. Наприклад, у Швеції громадяни, які беруть активну участь у громадських ініціативах і правозахисній діяльності, можуть отримати державні гранти та податкові пільги. Це формує в суспільстві усвідомлення того, що правомірна активність є не лише бажаною, але й винагороджуваною.

Правове заохочення також є важливим засобом підвищення правової свідомості серед державних службовців і правозастосовних органів. Дослідження американського юриста Д. Розенберга свідчать, що надання матеріальних і нематеріальних стимулів (кар'єрне зростання, премії, професійне визнання) для державних службовців, які демонструють високу правову етику, позитивно впливає на ефективність роботи правозастосовної системи. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню довіри громадян до державних інституцій та зміцненню загального рівня правової культури [158, с.218].

Однак слід зазначити, що ефективність правового заохочення безпосередньо залежить від його системності та справедливості. Якщо заохочувальні механізми використовуються вибірково або мають дискримінаційний характер, вони можуть призвести до протилежного ефекту – зниження рівня правосвідомості та посилення

правового нігілізму. Саме тому правове заохочення повинно бути чітко регламентованим, прозорим і відповідати принципам верховенства права.

Загалом, правове заохочення відіграє ключову роль у формуванні правової свідомості, оскільки воно створює позитивний приклад дотримання правових норм і демонструє вигоди правомірної поведінки. Збалансоване поєднання правового заохочення та механізмів правової відповідальності є необхідною умовою для розвитку демократичного суспільства, де право сприймається не як примус, а як інструмент соціальної справедливості та гармонії.

Активна громадянська позиція передбачає усвідомлення своїх прав і обов'язків, залучення до демократичних процесів, підтримку верховенства права та сприяння соціальним змінам через правові механізми. У цьому контексті правове заохочення може виступати інструментом підвищення громадянської активності, спрямованої на зміцнення правової держави та громадянського суспільства.

Важливим аспектом є використання правового заохочення для стимулювання участі громадян у виборах, референдумах та інших формах народовладдя. У деяких країнах, таких як Бразилія та Бельгія, застосовуються механізми правового стимулювання участі у виборах, що включають податкові преференції або доступ до певних соціальних пільг для тих, хто виконує свій громадянський обов'язок голосування. Це не лише підвищує явку виборців, а й сприяє розвитку політичної культури та громадянської відповідальності.

Правове заохочення також відіграє вирішальну роль у підтримці волонтерства та соціальної активності. У Франції та Великій Британії діють законодавчі механізми, які передбачають пільги для волонтерів, що працюють у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту. Це сприяє залученню громадян до соціально значущої діяльності, зміцнюючи громадянську свідомість і відповідальність. Зокрема, у Великій Британії існує практика, коли активні учасники волонтерських програм отримують певні юридичні переваги, наприклад, можливість проходження стажування у державних установах або надання пріоритетного доступу до освітніх програм.

Разом з тим, правове заохочення не є універсальним механізмом і потребує чіткого регулювання, щоб уникнути зловживань або створення надмірної залежності громадянських ініціатив від державної підтримки. Непрозорість механізмів заохочення може призвести до корупційних ризиків або нерівномірного розподілу стимулів між різними громадянськими групами. Для ефективного використання правового заохочення необхідно розробити комплексну систему правових стимулів, яка базується на принципах відкритості, прозорості та справедливого розподілу ресурсів.

Правопросвітницькі програми є ключовим інструментом формування правової культури та підвищення рівня правосвідомості населення. Однак їх ефективність значною мірою залежить від наявності механізмів правового заохочення, які стимулюють громадян до активного засвоєння правових знань та їх практичного застосування. Використання правових стимулів у право просвітницьких ініціативах сприяє підвищенню інтересу до правових питань, залученню широких верств населення до правових дискусій та формуванню соціально відповідальної поведінки.

Одним із найефективніших інструментів правового заохочення у сфері право просвітництва є система сертифікації та акредитації навчальних програм, орієнтованих на правову освіту. Наприклад, у Канаді та Великій Британії громадяни, які проходять спеціальні курси з правознавства або беруть участь у громадських ініціативах, можуть отримати сертифікати, що підвищують їх конкурентоспроможність на ринку праці та відкривають доступ до подальших освітніх можливостей. Це не лише мотивує людей здобувати правові знання, а й сприяє інтеграції правової освіти у сферу професійного розвитку.

Ще одним важливим механізмом є надання податкових пільг та фінансової підтримки для громадян, які беруть участь у право просвітницьких програмах або займаються правовим волонтерством. У Нідерландах та Німеччині державні інституції та громадські організації надають фінансові стимули активним учасникам програм правової освіти, що дозволяє їм використовувати отримані знання для подальшої професійної діяльності у сфері правозахисту.

Важливо зазначити, що правові стимули можуть бути спрямовані не лише на громадян, але й на освітні установи, які займаються правопросвітницькою діяльністю. Наприклад, у Франції діє програма державного фінансування для шкіл та університетів, які включають у свої освітні програми інтерактивні курси з правознавства та громадянської активності. Це сприяє розширенню доступу до правових знань та забезпеченню системної інтеграції правової освіти у навчальний процес [93, с.218].

Разом з тим, механізми заохочення у правопросвітницьких програмах потребують чіткої регламентації та відповідності принципам рівного доступу. Якщо система стимулів буде працювати лише для окремих соціальних груп або містити бюрократичні перепони, вона може втратити ефективність і не забезпечити належного рівня правової освіти для всього суспільства. Тому важливо розробити комплексний підхід до використання правових стимулів, який би включав як матеріальні, так і нематеріальні заохочення, а також інтегрував сучасні цифрові технології для підвищення рівня правової культури населення. Тому, використання механізмів правового заохочення у правопросвітницьких програмах є дієвим інструментом формування правової культури та підвищення правової активності громадян. Завдяки фінансовим стимулам, сертифікаційним програмам, цифровим платформам та підтримці освітніх ініціатив держава може сприяти активному залученню громадян до правової освіти, що в довгостроковій перспективі сприятиме зміцненню демократичних інститутів і правової держави.

Ефективність правозастосування значною мірою залежить від професіоналізму, добросовісності та відповідальності представників правозастосовних органів і державних службовців. Саме тому система правового заохочення є важливим інструментом стимулювання їхньої діяльності, підвищення рівня довіри громадян до державних інституцій та забезпечення справедливого правопорядку. Запровадження механізмів заохочення для державних службовців та правозастосовних органів є необхідною умовою формування високого рівня правової культури в суспільстві.

Науковці, зокрема Т. Бонгер і Д. Х'юз, підкреслюють, що заохочення державних службовців сприяє не лише підвищенню їхньої мотивації до якісного виконання посадових обов'язків, але й створює систему стимулів для формування правової культури всередині державних органів. Вони вказують, що в умовах бюрократичної системи, де відсутні належні стимули до ефективної роботи, посадовці можуть зіштовхуватися з професійним вигоранням або навіть корупційними ризиками. Саме тому правове заохочення є важливим інструментом підтримки високих етичних стандартів у державній службі [109, с.217-219].

Однією з форм правового заохочення державних службовців є система кар'єрного просування, яка базується на оцінці професійних здобутків, правової грамотності та добросовісності. У країнах Європейського Союзу, зокрема у Німеччині та Франції, існують чітко визначені критерії для кар'єрного зростання державних службовців, які включають не лише кількісні показники ефективності, але й оцінку рівня правової культури, етичної поведінки та залученості до громадянських ініціатив. Наприклад, у Нідерландах державні службовці, які демонструють високу правову компетентність та дотримуються принципів верховенства права, можуть отримати доступ до програм підвищення кваліфікації в міжнародних установах або бути призначеними на керівні посади.

Фінансове стимулювання також відіграє важливу роль у забезпеченні добросовісного виконання службових обов'язків представниками правозастосовних органів. В Україні, як і в багатьох інших країнах, існують системи преміювання державних службовців, однак вони потребують удосконалення та прозорості. Наприклад, у Великій Британії та Канаді діють спеціальні фонди фінансового заохочення для службовців, які демонструють ефективність у боротьбі з корупцією або забезпеченні якісного правозастосування. Така система дозволяє створити справедливі стимули для професійної діяльності та запобігти залежності службовців від неформальних механізмів матеріального заохочення [79, с.97-102].

Ще одним важливим аспектом є заохочення до етичної поведінки та дотримання антикорупційних стандартів. У США та Швеції впроваджені

спеціальні механізми соціального заохочення для державних службовців, які включають нагороди за високі показники у сфері державного управління, можливість стажування в міжнародних організаціях, а також участь у розробці законодавчих ініціатив. Такі заходи сприяють створенню мотиваційної системи, яка базується не лише на матеріальних стимулах, але й на суспільному визнанні.

Важливо зазначити, що система правового заохочення повинна бути збалансованою і передбачати не лише матеріальні та кар'єрні стимули, а й механізми морального стимулювання. У цьому контексті позитивним прикладом є практика Фінляндії, де створена система професійної репутації державних службовців, яка враховує відгуки громадян, колег та незалежних експертів. Це дозволяє формувати довіру до державного апарату та мотивувати службовців до сумлінної роботи.

Однак запровадження ефективної системи правового заохочення потребує певних законодавчих змін, спрямованих на створення прозорих механізмів оцінювання та винагороди правозастосовних органів. Наявність бюрократичних перешкод та суб'єктивних критеріїв оцінки результатів діяльності може нівелювати позитивний ефект правового заохочення. Тому вдосконалення системи стимулювання державних службовців має ґрунтуватися на принципах прозорості, неупередженості та об'єктивного оцінювання їхньої діяльності.

Правова сумлінність у судовій та адміністративній діяльності є одним із визначальних чинників забезпечення верховенства права, справедливості та ефективного державного управління. Для стимулювання високих стандартів професійної етики серед суддів, державних службовців та посадових осіб адміністративних органів необхідно запроваджувати дієві механізми визнання та нагородження. Такі механізми не лише мотивують до сумлінного виконання службових обов'язків, а й сприяють зміцненню довіри суспільства до державних інституцій.

Науковці, зокрема Л. Фуллер і Д. Лінден, наголошують, що системи заохочення у судовій та адміністративній діяльності мають базуватися на принципах професійної доброчесності, правової відповідальності та ефективності.

Дослідження, проведені в країнах Європейського Союзу, свідчать про позитивний вплив інституційних стимулів, таких як почесні нагороди, кар'єрне зростання, фінансові бонуси та суспільне визнання, на загальний рівень правової культури серед державних службовців та суддів [96, с.87-91].

Одним із найефективніших механізмів стимулювання правової сумлінності є система професійних нагород і відзнак. Наприклад, у Німеччині діє програма «Ehrenmedaille für besondere Verdienste um das Justizwesen» (Почесна медаль за видатні заслуги у сфері правосуддя), яка присуджується суддям і державним службовцям, що зробили значний внесок у правове регулювання та судову реформу. У США судді, які демонструють високу правову сумлінність та дотримуються етичних стандартів, можуть бути номіновані на «John Marshall Award», що є однією з найпрестижніших юридичних нагород у країні [121, с.30-33].

Фінансове заохочення також відіграє важливу роль у забезпеченні високих стандартів правозастосування. В деяких країнах, зокрема в Канаді, запроваджені спеціальні програми преміювання суддів, які демонструють ефективне правозастосування та сприяють впровадженню судових реформ. Зокрема, у Канадській судовій системі діє Judicial Compensation and Benefits Commission, яка переглядає фінансове забезпечення суддів та враховує їхні заслуги при визначенні розміру надбавок і спеціальних виплат [79, с.127].

В Україні також існують нагороди для суддів і державних службовців, однак вони потребують удосконалення та більшої прозорості у процесі їх присудження. Наприклад, Почесна грамота Кабінету Міністрів України або Орден «За заслуги» можуть надаватися за професійні досягнення, однак відсутність чітких критеріїв для їх отримання створює ризики політичної упередженості та суб'єктивності. Запровадження відкритого конкурсу на відзначення правової сумлінності могло б сприяти справедливості у присудженні нагород.

Окрім матеріальних і символічних стимулів, важливим є кар'єрне заохочення для посадових осіб, які демонструють сумлінність та професійну етику. У Франції існує чітко регламентована система підвищення у кар'єрній драбині державних

службовців, де ключовим фактором є дотримання принципів правової доброчесності. У Данії програми кар'єрного просування для суддів і працівників адміністративних органів враховують їхню репутацію серед колег, відсутність корупційних правопорушень та ефективність роботи.

Окрему роль відіграє суспільне визнання, що може реалізовуватися через громадські ініціативи та незалежні рейтинги правової доброчесності. У Великій Британії функціонує система «Public Service Awards», яка визначає найкращих суддів та державних службовців на основі відкритого голосування серед колег, громадськості та експертів. Аналогічні ініціативи можуть бути впроваджені і в Україні, де активна участь громадян у процесі оцінки державних службовців могла б сприяти зміцненню довіри до судової та адміністративної влади [174, с.413-430].

Проте механізми визнання та нагородження мають бути не лише стимулюючими, а й захищеними від можливих зловживань. Відсутність прозорих критеріїв відбору лауреатів, політичний вплив на процес присудження нагород або надання відзнак без урахування реальних заслуг можуть нівелювати їхню значущість. Ефективність правової політики значною мірою залежить від застосування системи стимулів, які сприяють дотриманню правових норм та активному залученню громадян до правових процесів. У цьому контексті важливу роль відіграють як матеріальні, так і нематеріальні стимули, які спрямовані на формування правосвідомості, підвищення рівня правової культури та зміцнення довіри до державних інститутів. Успішні моделі правової політики в різних країнах демонструють, що поєднання цих двох видів стимулювання створює найбільш стійку правову систему, що сприяє легітимності державного управління.

Матеріальні стимули є одним із найбільш традиційних інструментів заохочення правомірної поведінки, оскільки вони забезпечують конкретну вигоду для осіб або організацій, які дотримуються встановлених правових норм. До матеріальних стимулів належать податкові пільги, фінансові бонуси, соціальні гарантії, державні гранти та субсидії, які надаються громадянам та юридичним особам за їхній внесок у розвиток правового середовища. Наприклад, у країнах Європейського Союзу застосовуються податкові пільги для компаній, які активно

співпрацюють з органами державного регулювання та впроваджують заходи з дотримання стандартів корпоративного управління та прозорості. У Німеччині та Франції діють державні фінансові програми для підтримки підприємств, що впроваджують антикорупційні механізми та забезпечують дотримання трудових прав працівників [169, с.77].

В Україні також впроваджуються матеріальні стимули у правовій політиці, однак вони мають обмежене поширення та часто страждають від недостатньої прозорості механізмів їх надання. Наприклад, програми фінансової підтримки малого бізнесу, що працює в рамках правового поля, функціонують, але потребують вдосконалення критеріїв оцінки ефективності та запровадження механізмів контролю за їх реалізацією. Державні ініціативи щодо стимулювання юридичних осіб, які забезпечують високу правову культуру у веденні бізнесу, також можуть стати ключовим напрямом реформування правової політики.

Нематеріальні стимули, у свою чергу, відіграють не менш важливу роль у розвитку правової системи, оскільки спрямовані на формування правосвідомості та мотивацію до правомірної поведінки без матеріальних вигод. До нематеріальних стимулів належать офіційне визнання досягнень у сфері правозастосування, нагороди за сумлінну державну службу, соціальний статус, моральне заохочення та престижність виконання правових норм. У правових системах розвинених країн нематеріальні стимули використовуються для заохочення посадових осіб, суддів, державних службовців та громадських активістів, які демонструють високий рівень правової культури [20, с.113].

Поєднання матеріальних та нематеріальних стимулів дозволяє створити комплексну систему правового заохочення, яка враховує різні рівні правосвідомості громадян та організацій. Дослідження в галузі правової політики показують, що ефективність стимулювання залежить від адаптації механізмів заохочення до конкретних соціально-економічних умов країни. Наприклад, у скандинавських країнах нематеріальні стимули відіграють більш вагому роль через високий рівень довіри до державних інституцій, тоді як у країнах із менш

розвиненою правовою культурою необхідне поєднання фінансових заохочень з освітніми та інформаційними кампаніями.

Вважаємо за необхідне відзначити, що моральне заохочення відіграє фундаментальну роль у зміцненні довіри громадян до правової системи, оскільки воно не лише підкреслює важливість дотримання правових норм, але й формує суспільні орієнтири правомірної поведінки. На відміну від матеріальних стимулів, моральні заохочення не передбачають прямих економічних вигод, але мають значний вплив на громадське сприйняття інститутів державної влади та правозастосовних органів. Визнання правової доброчесності, професійної етики та ефективності правозастосування через символічні відзнаки, соціальне схвалення та рейтингову оцінку підвищує рівень відповідальності серед правників, державних службовців і громадянського суспільства в цілому.

Вплив морального заохочення на правову культуру проявляється у декількох вимірах. Передусім, воно сприяє формуванню позитивного іміджу правозастосовних органів, що є критично важливим для легітимності судової системи та правоохоронних структур. Заохочення добросовісної правової діяльності демонструє громадянам, що правосуддя ґрунтується не лише на механічному застосуванні закону, а й на етичних стандартах, професіоналізмі та неупередженості. Саме тому в країнах із розвиненою правовою культурою значна увага приділяється моральним винагородам, які вказують на суспільно значущі юридичні досягнення [37, с.207-211].

Ще одним ефективним механізмом морального заохочення є соціальні рейтинги та експертні оцінки, які сприяють створенню конкурентного середовища у сфері правозастосування. Наприклад, у Великій Британії існує система громадських рейтингів адвокатських компаній, які базуються на оцінках клієнтів та юридичної спільноти. Це мотивує юристів не лише дотримуватись закону, а й демонструвати високі стандарти професійної етики та відповідальності.

В межах даного підрозділу, звертаємо увагу на одну з ключових проблем – феномен правового нігілізму як складову правової культури. Це явище є надзвичайно небезпечним, оскільки підриває довіру до правових інститутів і

створює в суспільстві відчуття несправедливості та безкарності. Коли ті, хто мають бути зразком дотримання закону, самі порушують його або використовують у власних інтересах, це спричиняє зростання недовіри та скептицизму серед громадян.

Один із перспективних напрямів боротьби з правовим нігілізмом – це впровадження програм правового заохочення, яких метою є підвищення правової обізнаності та зміцнення довіри до правової системи. Програми такого типу мотивують громадян активно дотримуватися законів і формувати відповідальне ставлення до права. В Україні одним із успішних прикладів такого підходу є проєкт «Я маю право!», який підвищує рівень правової культури, ознайомлює громадян із механізмами захисту своїх прав та підтримує розвиток юридичної грамотності. В проєкті важливе значення має безоплатне надання правової допомоги, що зміцнює довіру до правової системи серед соціально вразливих груп, таких як пенсіонери чи внутрішньо переміщені особи. Інші програми, як наприклад «Нове правосуддя», мають на меті реформи судової системи, поліпшення доступу до правосуддя через підтримку правової освіти та альтернативних методів вирішення спорів. Ці ініціативи допомагають зменшити правовий нігілізм, підвищуючи правову культуру і лояльність громадян до правових інститутів. Ще однією важливою ініціативою є програма щодо зміцнення демократичного врядування в постраждалих від конфлікту регіонах, де волонтери надають правову допомогу, популяризуючи медіацію як альтернативний спосіб вирішення конфліктів і сприяють деескалації соціальних напруг. Ці програми мають стратегічне значення для боротьби з правовим нігілізмом в Україні, оскільки вони сприяють підвищенню правової грамоти населення, розвитку правової культури та зміцненню довіри до інституцій. Вони допомагають створювати правову культуру, що відповідатиме сучасним демократичним стандартам і забезпечить стійкий розвиток правового суспільства.

Таким чином, програми правового заохочення відіграють важливу роль у зниженні правового нігілізму, сприяючи формуванню активної громадянської позиції та підвищенню довіри до правових інституцій. Завдяки цим ініціативам

українські громади отримують реальні інструменти для захисту своїх прав, що є запорукою сталого розвитку правової держави і демократичного суспільства.

Попри численні проєкти, в Україні існуючі механізми морального заохочення потребують подальшого вдосконалення та узгодження. Існує потреба у створенні єдиної системи офіційного та громадського визнання правової добродішності, що передбачатиме нагороди для суддів, адвокатів, державних службовців та громадських активістів, які сприяють зміцненню законності та верховенства права. Також важливим завданням є розробка механізмів незалежного моніторингу правозастосовних органів, які б забезпечували об'єктивну оцінку їхньої діяльності та сприяли підвищенню рівня суспільної довіри.

Заохочення підприємств і громадських ініціатив до підтримки правової просвіти та розбудови правової культури є важливим елементом формування правосвідомого суспільства та зміцнення верховенства права. У сучасних демократичних державах ефективність правової політики значною мірою залежить не лише від діяльності державних органів, а й від активної участі приватного сектору та громадянського суспільства. Підприємства, особливо великі корпорації та соціально відповідальний бізнес, можуть відігравати важливу роль у підтримці правової просвіти, фінансуванні ініціатив, спрямованих на підвищення рівня правової культури, а також у створенні механізмів корпоративного комплаєнсу та запобігання правопорушенням у сфері бізнесу.

Великі юридичні фірми також активно долучаються до правопросвітницької діяльності через надання безкоштовних правових консультацій (*pro bono*) малозабезпеченим громадянам та неурядовим організаціям. У Великій Британії існує спеціальний рейтинг юридичних компаній, що оцінює їхню участь у *pro bono* діяльності, що стимулює адвокатські об'єднання та правників до соціально орієнтованої роботи. Такі ініціативи сприяють формуванню правової культури, поширенню інформації про механізми правового захисту та підвищенню довіри громадян до юридичних інституцій [151, с.128].

Ще одним важливим інструментом заохочення бізнесу до підтримки правової просвіти є податкові стимули. У деяких державах компанії, які фінансують юридичну освіту, отримують податкові пільги або інші форми державної підтримки. Наприклад, у Франції підприємства можуть отримати податкове вирахування за інвестиції у навчальні програми, що стосуються прав людини, трудового права та боротьби з дискримінацією на робочому місці.

В Україні механізми залучення бізнесу до правової просвіти ще недостатньо розвинені. Попри існування численних громадських ініціатив, які займаються поширенням правової освіти серед громадян, відсутні комплексні механізми заохочення бізнесу до підтримки таких програм. Впровадження системи податкових стимулів для підприємств, що фінансують правопросвітницькі заходи, розробка спеціальних рейтингів для компаній, які активно сприяють підвищенню правової культури, а також розширення партнерства між державою, бізнесом і громадянським суспільством могли б значно посилити цей напрям.

Формування ефективної правової системи потребує комплексного підходу, що поєднує не лише механізми санкцій і відповідальності за порушення норм, а й засоби позитивного стимулювання. Надання преференцій як інструмент правового заохочення відіграє значну роль у мотивації громадян і суб'єктів господарювання до правомірної поведінки. Під правовими преференціями слід розуміти систему заохочувальних заходів, що спрямовані на формування стійкої установки на дотримання правових норм, активну участь у суспільному житті, виконання соціальних і правових зобов'язань [169, с.175].

Одним із найбільш ефективних прикладів позитивного стимулювання є податкові преференції, що застосовуються в багатьох країнах для підтримки соціально відповідальної поведінки.

У сфері адміністративного права позитивна мотивація проявляється у вигляді спрощення бюрократичних процедур для громадян і бізнесу, які дотримуються правових норм. Наприклад, у Німеччині компанії, що демонструють високий рівень комплаєнсу та правової сумлінності, можуть отримати прискорену процедуру розгляду дозвільних документів. Такий підхід

сприяє формуванню культури добровільного дотримання закону та мінімізує адміністративне навантаження на державні інституції.

Не менш важливим є застосування позитивного стимулювання у сфері правозастосування. У деяких європейських країнах, зокрема у Фінляндії та Нідерландах, діють механізми умовного звільнення від адміністративних санкцій для осіб, які добровільно усувають правопорушення або активно співпрацюють із правоохоронними органами. Така практика дозволяє не лише зменшити навантаження на судову систему, а й формує культуру відповідальності та правового самоконтролю.

У сфері соціальної політики позитивна мотивація використовується для стимулювання правомірної поведінки громадян у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення. Наприклад, у Швеції діє система соціальних бонусів для громадян, які своєчасно сплачують податки та активно беруть участь у волонтерських і громадських ініціативах. Такі громадяни отримують преференції у вигляді додаткових соціальних гарантій, пріоритетного доступу до державних програм житлового кредитування або освітніх грантів.

В Україні механізми позитивного стимулювання ще не набули достатнього поширення, однак їх імплементація могла б суттєво посилити рівень правової культури та сприяти підвищенню рівня довіри громадян до державних інституцій. Зокрема, перспективним напрямом є запровадження податкових стимулів для підприємств, що ведуть соціально відповідальну діяльність, розвиток системи адміністративних бонусів для суб'єктів господарювання, які добровільно дотримуються правових стандартів, а також створення механізмів соціальних привілеїв для громадян, які беруть активну участь у правовій просвіті, волонтерських та громадських ініціативах [93, с.217].

ООН також працює над створенням глобальних стандартів правового заохочення у сфері корпоративної соціальної відповідальності через Принципи відповідального інвестування (PRI) та Глобальний договір ООН, що заохочує підприємства до дотримання високих правових і етичних стандартів [145, с.217].

Посилення міжнародної співпраці у сфері правового заохочення є перспективним напрямом для України. Досвід ОЕСР, Ради Європи та ООН демонструє, що ефективні механізми заохочення правомірної поведінки сприяють покращенню бізнес-клімату, підвищенню рівня правової культури та зміцненню верховенства права. Інтеграція України у світові правові стандарти потребує впровадження міжнародних практик заохочення, зокрема через розширення програм підтримки правової освіти, стимулювання бізнесу до прозорої діяльності та зміцнення антикорупційних механізмів.

Враховуючи глобальні тенденції, подальший розвиток міжнародного співробітництва у сфері правового заохочення може сприяти ефективній імплементації реформ в Україні, формуванню правової культури та зміцненню довіри до державних інституцій. Використання міжнародного досвіду та адаптація кращих практик до національних умов є необхідним кроком для побудови ефективної та справедливої правової системи.

Таким чином, підсумовуючи викладене, зазначаємо, що досвід багатьох країн показує ефективність використання правового заохочення для зміцнення правової культури. Наприклад, у Швеції та Фінляндії успішно застосовуються програми публічного визнання за дотримання законодавства серед державних службовців. У Великій Британії та США діють ініціативи, спрямовані на підвищення прозорості судової системи, які включають регулярне інформування громадськості та відзначення організацій, що демонструють високі стандарти етики та професіоналізму.

В Україні також є позитивні приклади правового заохочення. Зокрема, загальнонаціональні правопросвітницькі проекти, такі як «Я маю право!» та інші, спрямовані на підвищення правової грамотності населення та зміцнення довіри до правової системи. Ці ініціативи передбачають безоплатну правову допомогу, інформаційні кампанії та співпрацю з міжнародними партнерами, що сприяє інтеграції України до європейського правового простору. Особлива увага приділяється роботі з молоддю, формуванню поваги до закону та активної громадянської позиції. Важливу роль відіграють волонтерські проекти, онлайн-

інструменти правової допомоги та підтримка жінок-лідерок у сільських громадах, які сприяють соціальній справедливості та демократичному розвитку.

Втім, впровадження механізмів правового заохочення в Україні потребує більш системного підходу. Основними проблемами залишаються нерівномірний доступ до правової інформації, низький рівень правової обізнаності в окремих соціальних групах та недостатня відповідальність державних органів за реалізацію заохочувальних заходів. Для подолання цих викликів доцільно інтегрувати цифрові технології у систему правової освіти, розширити мережу центрів безоплатної правової допомоги та активно залучати громадськість до розробки законодавчих ініціатив.

3.2 Інтеграція правового заохочення у правову політику

У сучасних правових системах правове заохочення виступає одним із ключових механізмів формування ефективної правової політики та правового порядку в державі. Традиційно увага правознавців була зосереджена на правових санкціях як засобі забезпечення дотримання норм права, однак сучасний розвиток правових доктрин і демократизація суспільних процесів вимагає зміщення акценту на позитивне стимулювання правомірної поведінки. Це пояснюється необхідністю зміцнення правової культури, підвищення довіри до державних інституцій та формування відповідального ставлення громадян до правових норм.

Правове заохочення є складовою правового стимулювання, що спрямоване на формування сприятливих умов для правомірної поведінки через систему пільг, винагород та інших мотиваційних механізмів. Його актуальність зумовлена кількома факторами. По-перше, заохочувальні заходи сприяють утвердженню принципу верховенства права, створюючи стимули для добровільного виконання законодавчих норм. По-друге, застосування правових стимулів дозволяє досягати правових цілей більш ефективно, ніж виключно примусовими методами, оскільки ґрунтується на принципі добровільного залучення до правових процесів.

З позицій сучасної теорії права, правове заохочення виконує важливу соціальну функцію, оскільки сприяє формуванню правосвідомості громадян, забезпечуючи усвідомлене дотримання норм і участь у правотворчих процесах.

Ольга Барабаш у своїх дослідженнях розглядає правове заохочення як ефективний засіб стимулювання громадян до дотримання закону та розвитку їхньої правової свідомості. За її позицією, цей механізм не обмежується лише винагородою за законність, а є й інструментом формування позитивних соціальних орієнтирів, що сприяють зміцненню правової культури та довіри до державних інституцій [9].

Правове заохочення мотивує людей до соціально корисної поведінки і підтримує відповідальне ставлення до прав і обов'язків, демонструючи, що дотримання законів приносить користь як суспільству, так і окремим громадянам. Основним елементом цього процесу є використання як матеріальних стимулів (податкові пільги, премії), так і нематеріальних форм заохочення (визнання заслуг, почесні звання). Крім того, заохочення стимулює активну участь у громадських ініціативах, волонтерській діяльності та політичному житті [9]. Таким чином, підхід Барабаш підкреслює важливість правового заохочення як засобу створення сприятливого правового середовища та формування соціально відповідального суспільства, де цей механізм сприяє не лише дотриманню закону, а й закріпленню позитивних соціальних цінностей завдяки багатовимірному підходу, який охоплює як матеріальні, так і нематеріальні стимули.

Міжнародний досвід підтверджує значущість правового заохочення у правовій політиці. У країнах Європейського Союзу активно використовуються стимули для дотримання податкового законодавства, екологічних стандартів, підприємницької діяльності та соціальної відповідальності. Наприклад, у Німеччині діє система податкових пільг для підприємств, що дотримуються принципів сталого розвитку та корпоративної соціальної відповідальності. У Швеції держава підтримує громадян, які здійснюють благодійну діяльність або беруть участь у волонтерських ініціативах, через систему податкових знижок та субсидій.

Правове заохочення також відіграє важливу роль у кримінальній та адміністративній юстиції. У США та Великій Британії широко застосовуються програми реабілітації для осіб, які вчинили незначні правопорушення, що дозволяє уникнути рецидивів та забезпечити соціальну адаптацію. В Україні також передбачені механізми пом'якшення відповідальності за співпрацю зі слідством або добровільне відшкодування завданої шкоди, однак їхня ефективність потребує вдосконалення.

В умовах української правової реальності правове заохочення має значний потенціал у підвищенні ефективності правової політики, однак його використання залишається недостатньо розвиненим. Однією з основних проблем є фрагментарність підходів до стимулювання правомірної поведінки, відсутність цілісної концепції правового заохочення та недостатня правова визначеність його механізмів. Як зазначає О. Колодій, ефективне використання заохочувальних механізмів потребує нормативного закріплення принципів, що регулюють їх застосування, зокрема принципів пропорційності, недискримінації та правової визначеності [49, с.58-72].

Правове заохочення в контексті правової політики полягає у використанні державою та іншими правовими інститутами заходів позитивного впливу, що сприяють дотриманню норм права, зміцненню правопорядку та підвищенню рівня правосвідомості громадян. На відміну від традиційних методів правового регулювання, що базуються на імперативних приписах та санкціях за їх порушення, правове заохочення виступає альтернативним або доповнюючим засобом правового впливу, що орієнтований на добровільне виконання норм через надання певних переваг, винагород або пільг.

Відповідно до концепції Г. Елліота, що базується на порівняльному аналізі правових систем, у демократичних державах правове заохочення відіграє не лише мотиваційну, а й соціалізаційну функцію. Воно сприяє закріпленню у правосвідомості громадян розуміння вигоди правомірної поведінки, формуванню культури правового дотримання та відповідального ставлення до норм права. У цьому контексті важливою є практика скандинавських країн, де правове

заохочення використовується як частина соціально орієнтованої політики держави. Наприклад, у Швеції надання податкових пільг для компаній, які впроваджують екологічно чисті технології, стало одним із механізмів правового стимулювання дотримання екологічних норм, що, у свою чергу, сприяло успішному переходу країни до сталої економіки [120, с.135-137].

Правове заохочення в контексті правової політики не обмежується лише матеріальними стимулами. Як зазначає Р. Алексі, важливим аспектом є морально-правові стимули, які включають визнання заслуг, суспільну повагу, престижність дотримання певних норм. Такий підхід активно використовується у Великій Британії, де урядова політика спрямована на заохочення громадян до дотримання податкового законодавства через позитивні іміджеві кампанії та соціальні ініціативи [3, с.219].

Важливість правового заохочення для ефективного функціонування правової політики підкреслюють також інші науковці, який зазначає, що стабільність правопорядку неможлива без мотиваційних механізмів, які роблять дотримання норм права не лише обов'язком, але й соціально вигідною практикою. У їх дослідженнях наголошується, що правова політика держави має включати стимулюючі заходи для підтримки соціальної відповідальності громадян, що є ключовим фактором легітимності правового регулювання [126, с.118].

З позиції правової доктрини правове заохочення також виступає засобом гармонізації правової політики з інтересами громадянського суспільства. Відповідно до концепції Дж. Кельзен, правова політика має орієнтуватися на взаємодію між державою та суспільством, і правові стимули можуть стати ефективним інструментом для досягнення цього балансу. Наприклад, у Нідерландах існує розвинена система заохочень для підприємців, які дотримуються принципів соціальної відповідальності, що є важливим елементом правової політики цієї країни [138, с.189-191].

У контексті взаємодії правового заохочення з правовими привілеями важливо розрізнити ці категорії, оскільки вони мають різну природу та функціональне призначення. Правові привілеї – це встановлені законодавством

переваги або винятки, які надаються певним групам суб'єктів або окремим особам задля стимулювання їхньої діяльності, підтримки інтересів суспільства або досягнення стратегічних цілей. Вони є статичними елементами правового режиму, що забезпечують спеціальне ставлення до певних категорій у межах встановлених нормативів.

На відміну від них, правове заохочення є динамічним інструментом, спрямованим на активізацію правової свідомості та стимулювання позитивної поведінки громадян. Воно включає механізми, що винагороджують за дотримання закону, підтримують участь у правових процесах і сприяють формуванню відповідального ставлення до правових норм. Таким чином, правове заохочення має характер профілактичного впливу, який створює мотивацію для активної участі у житті правової системи.

Поєднання цих двох категорій може бути ефективним, коли правові привілеї використовуються як інструмент підтримки конкретних соціальних або економічних ініціатив, а правове заохочення – як засіб формування загальної культури законності. Проте для досягнення оптимального результату необхідно чітко визначати межі їх застосування, щоб уникнути переключення стимулюючого ефекту та забезпечити справедливість і прозорість у застосуванні законодавчих норм.

Щодо співвідношення правового заохочення з правовими санкціями, слід зазначити, що вони є діалектичними протилежностями, але водночас взаємопов'язаними елементами правового регулювання. Як підкреслює Д. Кауфманн, ефективність правової системи забезпечується не лише покаранням за порушення норм, а й створенням умов, за яких правомірна поведінка є вигіднішою, ніж правопорушення. Таким чином, правове заохочення та санкції повинні працювати у взаємодії для формування стабільного правопорядку.

У країнах Європейського Союзу широко застосовується принцип «батога і пряника» у правовій політиці, коли поряд із санкційними механізмами активно використовуються стимули для дотримання норм. Наприклад, у Франції система екологічного регулювання передбачає жорсткі санкції за забруднення довкілля,

але водночас підприємства, які використовують екологічно безпечні технології, отримують податкові пільги та фінансову підтримку від держави.

Аналізуючи вплив правового заохочення на правову свідомість, варто звернути увагу на дослідження Н. Дороніна, яка підкреслює, що суспільство, в якому заохочення правомірної поведінки є частиною державної політики, має значно вищий рівень громадянської активності та відповідальності перед законом. Науковець зазначає, що правова культура формується не лише шляхом інформування громадян про їхні права та обов'язки, а й через створення ефективних стимулів для добровільного дотримання законодавства [31].

У США правове заохочення відіграє важливу роль у правозастосовній практиці. Наприклад, у деяких штатах існує система скорочення судового розгляду для осіб, які активно співпрацюють із правоохоронними органами або добровільно компенсують завдану шкоду. Це стимулює громадян до відповідальної поведінки та сприяє зменшенню рівня правопорушень.

В Україні, попри значний потенціал правового заохочення, його використання залишається обмеженим через відсутність системного підходу до його реалізації. Як зазначає М. Козюбра, проблема полягає у низькому рівні правової культури, який є наслідком історичного домінування каральних методів правового регулювання. Вчений наголошує, що для підвищення правосвідомості громадян необхідно не лише інформувати їх про правові норми, а й забезпечити систему правових стимулів, яка робитиме дотримання закону соціально вигідним [47, с.149].

Як зазначає Л. Фрідман, рівень правової активності населення безпосередньо залежить від того, наскільки держава здатна забезпечити громадянам реальні стимули для взаємодії з правовою системою. У країнах із розвинутою системою правових стимулів, зокрема у Великій Британії, Франції, Нідерландах, значно більше громадян беруть участь у правотворчій діяльності, реєструють громадські ініціативи, долучаються до правозахисних організацій та використовують судові механізми захисту своїх прав. Наприклад, у Швеції існує система фінансових стимулів для громадян, які подають звернення щодо порушення екологічного

законодавства, що значно підвищило рівень правової активності у сфері охорони довкілля [95, с.142-144].

Однією з найбільш перспективних сфер застосування правового заохочення є громадянська участь у правотворчій діяльності. Наприклад, у Німеччині існує практика державної підтримки громадянських організацій, що беруть участь у розробці законодавчих ініціатив, що підвищує довіру до правової системи та сприяє формуванню дієвої взаємодії між державою та суспільством. В Україні аналогічні механізми могли б сприяти підвищенню активності громадян у розробці нормативно-правових актів, що сприяло б їх більшій відповідності суспільним потребам.

У сучасній правовій доктрині правове заохочення розглядається як комплекс правових засобів, спрямованих на підкріплення суспільно корисної діяльності суб'єктів права. Його форми варіюються залежно від характеру винагороди та сфери застосування. Загалом науковці виокремлюють матеріальні, моральні, процедурні та соціальні форми правового заохочення, кожна з яких відіграє специфічну роль у правовій системі.

Матеріальні форми правового заохочення передбачають стимулювання правомірної поведінки шляхом надання певних економічних або фінансових переваг. Вони реалізуються у вигляді податкових пільг, державних субсидій, фінансових компенсацій, підвищення заробітної плати або інших форм матеріального стимулювання. Як зазначає Д. Бетам, матеріальні стимули є одним із найефективніших способів регулювання поведінки громадян, оскільки вони створюють безпосередню вигоду для дотримання правових норм. У Німеччині та Франції, наприклад, діють податкові стимули для підприємств, які забезпечують екологічну відповідальність, впроваджують інновації або дотримуються соціально орієнтованої політики [106, с.201].

Водночас матеріальні форми правового заохочення мають свої недоліки. Як зазначає М. Сміт, надмірна фінансова мотивація може призвести до викривлення правових механізмів, оскільки суб'єкти права можуть дотримуватися норм не через внутрішню переконаність у їхній доцільності, а лише через бажання

отримати матеріальні вигоди. В Україні, наприклад, існує проблема з неефективним розподілом бюджетних субсидій, що іноді використовується не за призначенням, а як інструмент політичного впливу [163, с.987-1015].

Моральні форми правового заохочення спрямовані на визнання правомірної поведінки через суспільне схвалення, почесні звання, нагороди та офіційні відзнаки. Вони відіграють важливу роль у формуванні правової культури та закріпленні соціальних норм. Як зазначає Ю. Габермас, правове заохочення має не лише юридичний, а й комунікативний характер, оскільки воно формує у громадян відчуття соціальної справедливості та сприяє підвищенню рівня довіри до правових інститутів [131, с.74-78].

Прикладом ефективного використання морального заохочення є практика США, де діють державні нагороди за видатний внесок у розвиток громадянського суспільства. Наприклад, президентська медаль свободи присуджується особам, які зробили значний внесок у правозахисну діяльність. Це сприяє підвищенню престижу правової активності серед громадян. У контексті війни в Україні моральне заохочення набуває особливої ваги. Прикладом ефективного використання цього інструменту є практика США, де, наприклад, президентська медаль свободи вручається за видатний внесок у розвиток громадянського суспільства. Подібним чином, в Україні державні нагороди, які визнають значний внесок як військових, так і цивільних осіб у захисті країни, стають потужним стимулом для підтримки морального духу та формування патріотичної свідомості.

Значення таких нагород, як звання Героя України, полягає не лише у визнанні видатних досягнень, але й у підвищенні престижу правової активності серед громадян. Вони демонструють, що держава цінує тих, хто бореться за верховенство права та демократію навіть у найскладніших умовах, сприяючи таким чином зміцненню довіри до правових інституцій. Ці заходи допомагають формувати позитивні соціальні орієнтири та стимулювати активну участь громадян у правозахисній діяльності, що є надзвичайно важливим для побудови стабільного правового порядку під час воєнних дій.

Водночас моральні форми заохочення можуть бути недостатньо ефективними без поєднання з іншими стимулами. Як зазначає О. Лукман, суспільне визнання є важливим фактором правового впливу, але воно потребує підтримки на рівні державних програм, що забезпечують реальні переваги для осіб, які дотримуються правових норм.

Незважаючи на позитивний вплив морального заохочення, його застосування в Україні під час війни супроводжується низкою недоліків. По-перше, існує ризик політичної маніпуляції: нагороди можуть використовуватись як інструмент забезпечення політичної лояльності, що призводить до суб'єктивного розподілу і сприйняття їх не як об'єктивного визнання заслуг. По-друге, без супровідних структурних реформ і покращення якості правозастосування моральні нагороди залишаються переважно символічними, не забезпечуючи реальних змін у правовій системі. По-третє, відсутність єдиних критеріїв може спричинити нерівномірний вплив, коли окремі категорії осіб або регіони отримують більше уваги, що створює відчуття несправедливості серед інших. Крім того, надмірне покладання на нагороди може формувати культуру залежності, знижуючи внутрішню мотивацію громадян до самостійної правозахисної діяльності, якщо винагороди стають основним стимулом замість розвитку громадянської відповідальності. Нарешті, у кризових умовах, коли порушено нормальний функціонал правових інституцій, моральні нагороди можуть мати обмежену ефективність у зміцненні правової культури, оскільки основні проблеми потребують комплексного вирішення на інституційному рівні.

Процедурні форми правового заохочення передбачають надання певних юридичних переваг для осіб, які демонструють правомірну поведінку. Це може включати спрощений порядок отримання адміністративних послуг, скорочення строків судового розгляду, можливість використання альтернативних процедур правозастосування. Як зазначає Л. Фуллер, процедурні стимули є особливо важливими для ефективності правової системи, оскільки вони зменшують правові бар'єри для громадян та роблять доступ до правосуддя більш ефективним [96, с.132].

Прикладом є практика Великої Британії, де громадяни, які добровільно співпрацюють із правоохоронними органами у розслідуванні економічних злочинів, отримують можливість укладення угод про відстрочене судове переслідування (Deferred Prosecution Agreements). Це дозволяє уникати тривалих судових процесів та забезпечує економію ресурсів правозастосовних органів.

В Україні використання процедурних форм правового заохочення є обмеженим. Як зазначає І. Кресіна, проблема полягає у відсутності чітких правових механізмів, що дозволяють громадянам отримувати переваги за активну правову поведінку. Наприклад, система адміністративних пільг для підприємців, які дотримуються високих стандартів корпоративного управління, потребує значного вдосконалення [58, с.102-116].

Соціальні форми правового заохочення охоплюють державну та громадську підтримку правомірної поведінки через різні соціальні механізми. Це можуть бути спеціальні освітні програми, інформаційні кампанії, державні гранти для розвитку правозахисної діяльності та громадських ініціатив. Як зазначає Ф. Фрідман, соціальне заохочення є важливим компонентом правової політики, оскільки воно дозволяє інтегрувати правові механізми у повсякденне життя громадян [126, с.112].

В Україні соціальні форми правового заохочення лише починають розвиватися. Як зазначає О. Петришин, необхідно впроваджувати програми підтримки громадянської активності та розширювати державну підтримку правозахисних ініціатив. Наприклад, фінансування громадських організацій, що займаються юридичним просвітництвом, може суттєво сприяти підвищенню рівня правової культури в суспільстві [75, с.3-12].

Однією з найпоширеніших форм є публічне визнання. Це включає нагородження державними відзнаками, грамотами, подяками та іншими формами суспільного визнання за дотримання законодавства, активну громадянську позицію та соціально корисну діяльність. Наприклад, щорічні нагороди для правозахисників, юристів та активістів, які сприяють захисту прав людини або просувають принципи верховенства права.

Соціальні програми та гранти є ще однією ефективною формою заохочення. Вони спрямовані на підтримку ініціатив, що сприяють підвищенню правової обізнаності, розвитку громадянського суспільства та формуванню правосвідомості. Такі програми часто реалізуються у співпраці з міжнародними організаціями та включають конкурси проєктів, гранти для громадських організацій та фінансування освітніх ініціатив.

Інформаційні кампанії відіграють важливу роль у популяризації правових знань та заохоченні до дотримання законодавства. Яскравим прикладом є проєкт «Я маю право!», спрямований на підвищення правової грамотності населення. Такі кампанії використовують соціальні мережі, телебачення, друковані матеріали та інші медіаресурси для популяризації правових норм та прикладів успішної правомірної поведінки. Соціальні ініціативи та волонтерські проєкти також сприяють формуванню позитивного ставлення до правових норм. Волонтерські організації часто організують заходи з правової просвіти, тренінги, семінари та громадські обговорення, спрямовані на активізацію громадянської позиції та формування соціально відповідальної поведінки. Підтримка молодіжних ініціатив є важливим аспектом соціального правового заохочення в Україні. Програми, орієнтовані на молодь, включають конкурси з правознавства, шкільні олімпіади, дебати та симуляції судових процесів. Вони сприяють формуванню правової культури з раннього віку, виховують повагу до закону та стимулюють активну громадянську позицію.

В умовах цифрової трансформації в Україні також розвиваються онлайн-платформи та цифрові сервіси, спрямовані на підвищення правової грамотності та доступу до правової інформації. Вони дозволяють громадянам оперативно отримувати консультації, роз'яснення законодавства та інформацію про свої права, що сприяє зміцненню правової культури та дотриманню законодавства.

Водночас для подальшого розвитку цих механізмів важливо забезпечити їхню комплексність, прозорість і доступність для всіх верств населення. На сьогодні вони часто мають фрагментарний характер і не завжди забезпечують стійкий вплив на правову культуру та правосвідомість громадян.

В Україні правове заохочення має значний потенціал для стимулювання економічного, соціального та адміністративного розвитку, але поки що воно використовується недостатньо ефективно. Особливо це стосується економічної сфери, де правові стимули могли б стати дієвим інструментом для залучення інвестицій, підтримки підприємництва та розвитку інноваційних технологій.

В економічній сфері правове заохочення в Україні поки що обмежується окремими податковими пільгами та фінансовими стимулами для малого і середнього бізнесу. Проте ці заходи часто не мають чіткої системи та не забезпечують стабільності умов для підприємців. Відсутність прозорих критеріїв надання податкових пільг та складність адміністративних процедур створюють перешкоди для їх ефективного використання. У той час як у Європейському Союзі податкове стимулювання активно використовується для підтримки екологічних інновацій, науково-дослідницької діяльності та створення нових робочих місць, в Україні ці напрями залишаються нерозвиненими. Для підвищення ефективності правового заохочення в економіці необхідно запровадити прозорі критерії надання податкових пільг, зокрема для компаній, які впроваджують екологічні технології або створюють висококваліфіковані робочі місця. Це сприятиме розвитку інноваційного бізнесу та підвищенню конкурентоспроможності української економіки.

У соціальній сфері правове заохочення в Україні спрямоване переважно на підтримку малозабезпечених верств населення, проте ці заходи мають фрагментарний характер і не охоплюють широкого спектру соціальних груп. На відміну від скандинавських країн, де існують комплексні програми підтримки громадянської активності, волонтерства та соціальної інтеграції, в Україні подібні ініціативи не мають системного підходу. Наприклад, відсутні програми публічного визнання для активних громадян або податкові пільги для тих, хто займається волонтерською діяльністю. Щоб підвищити ефективність соціального заохочення, необхідно запровадити державні гранти для громадських організацій, підтримувати волонтерські ініціативи та забезпечити рівний доступ до освітніх та медичних послуг. Такі заходи сприятимуть зміцненню соціальної згуртованості,

підвищенню рівня громадянської активності та розвитку демократичного суспільства.

В адміністративній сфері правове заохочення може стати потужним інструментом для підвищення ефективності державного управління та покращення взаємодії між громадянами та органами влади. В умовах цифровізації важливо стимулювати громадян до використання електронних адміністративних послуг, що сприятиме зниженню рівня бюрократії та підвищенню прозорості державного управління. В Україні вже запроваджено низку електронних послуг, але їхнє використання залишається обмеженим через низький рівень цифрової грамотності населення та недовіру до електронних сервісів. Щоб подолати ці бар'єри, необхідно запровадити правові стимули, такі як знижки на адміністративні послуги при використанні електронних платформ, а також програми навчання цифрової грамотності. Це сприятиме підвищенню ефективності державного управління, прозорості та підзвітності влади.

Законодавче забезпечення правового заохочення в Україні міститься у різних нормативно-правових актах, проте воно не є цілісною системою. Конституція України містить загальні положення, які можна розглядати як основоположні принципи правового заохочення, зокрема щодо соціального захисту, гарантій прав людини та механізмів стимулювання економічної активності (статті 43, 48, 54). Водночас відсутність чітких законодавчих механізмів стимулювання правомірної поведінки та недостатня імплементація принципів заохочення у законодавстві значно звужують можливості практичного застосування таких інструментів.

На рівні галузевого законодавства елементи правового заохочення містяться в Кримінальному кодексі України, Кодексі України про адміністративні правопорушення, Цивільному кодексі України, Податковому кодексі України та інших нормативно-правових актах. Наприклад, Кримінальний кодекс України передбачає можливість умовно-дострокового звільнення (ст. 81), пом'якшення покарання у разі щирого каяття (ст. 45), а також можливість звільнення від кримінальної відповідальності у разі активного сприяння розкриттю злочину (ст. 44). Однак, як зазначає О. Петришин, відсутність системного підходу до

правового стимулювання призводить до того, що подібні механізми застосовуються вибірково і не мають достатньої правової визначеності [75, с.3-12].

В економічній сфері правове заохочення реалізується переважно через Податковий кодекс України, який містить норми щодо податкових пільг для суб'єктів господарювання, які здійснюють інноваційну діяльність, розвивають екологічно чисте виробництво або беруть участь у соціально відповідальних програмах. Однак система податкового стимулювання в Україні залишається непрозорою, а механізми отримання пільг часто супроводжуються значними бюрократичними перепонами. Як зазначає К. Сунстейн, необхідно забезпечити детальне правове регулювання стимулювання підприємницької активності через законодавчі гарантії доступу до податкових пільг та державних субсидій [85, с.287].

У сфері державного управління правове заохочення проявляється через механізми службових винагород та кар'єрних стимулів. Закон України «Про державну службу» передбачає можливість преміювання державних службовців за сумлінну працю та високі результати діяльності. Однак у практиці застосування таких механізмів часто виникає проблема суб'єктивізму, що може призводити до нерівномірного розподілу заохочень та зловживань із боку керівників органів влади.

Водночас відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «правове заохочення» у законодавстві України є суттєвою проблемою, що ускладнює його ефективне застосування. Як зазначає Ю. Битяк, законодавче забезпечення правового заохочення повинно ґрунтуватися на принципах передбачуваності, прозорості та рівності доступу до заохочувальних заходів [12, с.317].

Перспективи удосконалення законодавчого регулювання правового заохочення в Україні мають базуватися на наступних напрямках. По-перше, важливим кроком було б ухвалити спеціальний закон про правове заохочення, який визначатиме загальні принципи, механізми та сфери його застосування. Це дозволило б систематизувати чинні правові норми та забезпечити єдиний підхід до регулювання заохочувальних механізмів у різних галузях права.

По-друге, слід удосконалити систему податкових та економічних стимулів, розширивши перелік суб'єктів, які можуть отримувати пільги за соціально відповідальну поведінку, участь у благодійних та громадських ініціативах, впровадження екологічно чистих технологій. Як зазначає К. Дельмас-Марті, ефективне правове регулювання має не лише гарантувати застосування санкцій, а й створювати дієві стимули для правомірної поведінки [119, с.145-168].

По-третє, необхідно розробити механізми процедурного заохочення, зокрема запровадити спрощені адміністративні процедури для підприємців, які сумлінно виконують законодавчі вимоги, а також впровадити систему скорочення термінів розгляду справ у судах для сторін, які добровільно виконують свої зобов'язання або сприяють досудовому врегулюванню спорів.

По-четверте, важливо запровадити дієві механізми заохочення у сфері публічного управління та правоохоронної діяльності. Наприклад, у країнах Європейського Союзу широко застосовуються механізми рейтингової оцінки роботи суддів, прокурорів та державних службовців, що впливає на їхню кар'єру та рівень соціальних гарантій. Як зазначає Р. Пітерс, механізм правового стимулювання у правоохоронній сфері має ґрунтуватися не лише на фінансових винагородах, а й на механізмах професійного визнання, що сприяє підвищенню мотивації службовців [154, с.77-81].

Таким чином, у відповідності до вище дослідженого матеріалу, вважаємо за необхідне відзначити. Правове заохочення є важливим інструментом, що сприяє розвитку правової культури та підтриманню правопорядку. Серед переваг імплементації механізмів правового стимулювання у правову політику, можна відзначити зокрема їх здатність зміцнювати довіру громадян до державних інституцій, формувати сталі моделі правомірної поведінки та заохочувати сумлінне виконання зобов'язань. Такі заходи позитивно впливають як на державних службовців, так і на представників бізнесу, сприяючи підвищенню прозорості та ефективності державного управління.

Водночас впровадження правового заохочення в Україні має певні недоліки. По-перше, законодавчі норми у цій сфері залишаються фрагментарними, а їх

реалізація – несистемною. Багато стимулюючих положень, закріплених у законодавстві, не діють належним чином через нечіткість або неефективність процедур. По-друге, на практиці такі механізми часто залишаються декларативними: приміром, система преміювання державних службовців не завжди є прозорою і може використовуватися для суб'єктивного розподілу винагород. Крім того, недостатньо розвинені правові механізми, які б сприяли соціально відповідальній поведінці бізнесу, а можливості електронного урядування у цій сфері досі використовуються обмежено. Тому, важливим завданням у цьому контексті є усунення зазначених недоліків шляхом реалізації чинних норм, зокрема підтримки положень, закладених у розроблених проєктах правового стимулювання, а також необхідно підвищити прозорість процедур заохочення та забезпечити ефективну співпрацю між державними органами, бізнесом і громадянським суспільством. Лише комплексний підхід до вдосконалення механізмів правового заохочення дозволить перетворити їх на дієвий інструмент правової політики в Україні.

3.3 Оцінка впливу правового заохочення на правову культуру та політику

Формування понятійного апарату у сфері правового заохочення потребує детального аналізу співвідношення цього поняття з категоріями «правова культура» та «правова політика». Правове заохочення є багатогранним феноменом, що використовується у правовій системі для стимулювання бажаної поведінки та формування правосвідомості громадян. Водночас, воно є невід'ємною складовою правової політики, оскільки сприяє її ефективності, та взаємопов'язаним із правовою культурою, що визначає рівень сприйняття та реалізації правових норм у суспільстві.

На думку О. Скакун, правове заохочення – це один із правових засобів впливу на поведінку суб'єктів права, що передбачає надання певних переваг чи

вигод за правомірну та соціально корисну поведінку. На відміну від санкцій, які мають каральний характер, заохочення спрямоване на мотивацію до дотримання правових норм та участі в правовій системі. Водночас, як зазначає Л. Кравчук, правове заохочення є не лише засобом стимулювання, а й механізмом формування правової культури, оскільки воно впливає на правову свідомість, моральні орієнтири та ставлення громадян до права [82, с.120-135].

Категорія «правова культура» є складним соціальним явищем, що визначає рівень правосвідомості суспільства, його ставлення до закону та механізмів його реалізації. Правове заохочення відіграє ключову роль у розвитку правової культури, адже через систему стимулів держава може впливати на поведінкові установки громадян, спонукати їх до дотримання норм права не через страх покарання, а через усвідомлення переваг правомірної поведінки. Л. Кузьменко підкреслює, що правова культура формується під впливом як обмежувальних, так і заохочувальних механізмів, причому останні мають довгостроковий ефект, сприяючи закріпленню позитивних моделей правової поведінки [59, с.34-51].

Правова політика, у свою чергу, визначає стратегічні напрями розвитку правової системи держави та формує загальні принципи правового регулювання. Як наголошує І. Сліденко, правове заохочення є одним із інструментів реалізації правової політики, оскільки воно використовується для забезпечення суспільних інтересів через стимулювання правомірної поведінки громадян та інституцій. Без належної системи заохочень правова політика ризикує залишитися суто декларативною, оскільки її ефективність багато в чому залежить від механізмів впливу на суспільні процеси [84, с.23-37].

Тому, можемо говорити про те, що правове заохочення, правова культура та правова політика є взаємопов'язаними категоріями, що формують загальну правову систему суспільства. Заохочувальні механізми сприяють розвитку правової культури, формуючи у громадян усвідомлення цінності правових норм та позитивного ставлення до державного регулювання. Водночас, вони є важливим інструментом реалізації правової політики, забезпечуючи досягнення її стратегічних цілей через стимулювання активної правової поведінки. У сучасних

демократичних державах правове заохочення дедалі частіше розглядається не лише як додатковий засіб правового регулювання, а як центральний елемент правової політики, що дозволяє гармонізувати відносини між державою та суспільством.

Дослідження ефективності правового заохочення потребує комплексного методологічного підходу, що поєднує правовий аналіз, емпіричні дослідження та соціологічні методи. Кожен із цих підходів дозволяє оцінити різні аспекти впливу правового заохочення на правову культуру та правову політику, забезпечуючи як теоретичне обґрунтування, так і практичну верифікацію ефективності застосовуваних правових стимулів.

Правовий аналіз є фундаментальним методом дослідження правового заохочення, оскільки дозволяє оцінити його нормативне закріплення, відповідність загальним принципам права та ефективність регуляторного впливу. Як зазначає Л. Фрідман, ефективність правових норм значною мірою залежить від їхньої якості, зрозумілості та відповідності суспільним очікуванням. Аналіз законодавчих актів, що регулюють правове заохочення, дозволяє визначити, наскільки вони узгоджуються з іншими нормативними актами, чи містять механізми імплементації та контролю за їхньою дією. Зокрема, у країнах Європейського Союзу застосовується методика *ex-ante* оцінки нормативних актів, яка передбачає прогнозування впливу нових законодавчих ініціатив на суспільні процеси. В Україні подібна практика є недостатньо розвиненою, що ускладнює оцінку дієвості механізмів правового заохочення на рівні правової політики [95, с.178].

Емпіричні підходи дають змогу оцінити реальний вплив правового заохочення на правову культуру та поведінку громадян. Як зазначає Р. Познер, правове регулювання не є абстрактним конструктом, а має відповідати реальним суспільним запитам, тому аналіз його впливу має ґрунтуватися на фактичних даних та емпіричних дослідженнях. Дослідження ефективності правового заохочення в США та Великобританії базуються на використанні кількісних методів, зокрема статистичного аналізу змін у рівні правопорушень, участі

громадян у правотворчих процесах та ставлення до правових стимулів. Наприклад, у Нідерландах ефективність податкових пільг як форми правового заохочення оцінюється через зміну динаміки підприємницької активності, а у Німеччині механізми правового стимулювання аналізуються через співвідношення між заохочувальними та каральними нормами у трудовому праві.

Соціологічні дослідження дозволяють оцінити суб'єктивне сприйняття правового заохочення громадянами, рівень довіри до правових стимулів та ступінь їхньої ефективності у формуванні правосвідомості [155, с.74-81]. Як стверджує Ю. Хабермас, правові норми повинні бути легітимними не лише з формальної точки зору, а й відповідати очікуванням суспільства, що підтверджується соціологічними опитуваннями та дослідженнями правової поведінки. У Франції вплив правового заохочення на правову культуру аналізується через оцінку суспільної підтримки стимулюючих норм, тоді як у Канаді дослідження ефективності правових стимулів базується на оцінці рівня залученості громадян до правових ініціатив. В Україні соціологічні дослідження правової культури є частковими, що створює труднощі у визначенні реального впливу правових стимулів на правову поведінку громадян [131, с.209-213].

Оцінка ефективності правових стимулів є багатогранною науковою проблемою, що розглядається в межах різних правових шкіл та концепцій. У правовій доктрині сформувалися різні підходи до розуміння природи стимулюючих норм, їхнього впливу на суспільні відносини та оцінки їхньої дієвості. Серед ключових підходів можна виокремити нормативно-правовий, соціологічний, економіко-правовий та правопорівняльний підходи, кожен із яких має свої теоретичні та практичні аспекти.

З точки зору нормативізму, що є однією з найвпливовіших теорій у правознавстві ХХ століття (Г. Кельзен, О. Верешчагін), ефективність правових стимулів визначається їхньою відповідністю юридичній системі та здатністю забезпечувати дотримання права. Г. Кельзен розглядав право як ієрархічну систему норм, де стимулюючі механізми відіграють допоміжну роль у підтриманні юридичного порядку. Водночас критики нормативізму, такі як Х. Харт, вказували

на обмеженість цього підходу, оскільки він не враховує соціальну динаміку впливу правових стимулів на поведінку громадян [138, с.187-193].

Соціологічний підхід до оцінки правових стимулів ґрунтується на дослідженні їхньої реальної дії у суспільстві. Макс Вебер вважав, що право є соціальним феноменом, і його ефективність визначається не лише нормативним регулюванням, а й тим, як громадяни сприймають правові стимули та реагують на них. Сучасні соціологічні дослідження підтверджують цей підхід: ефективність правових стимулів часто залежить від рівня правосвідомості населення, ступеня довіри до державних інститутів та можливостей реального отримання передбачених заохочень [177, с.217].

Економіко-правовий підхід, представлений зокрема працями Р. Познера та Г. Беккера, аналізує правові стимули через призму їхньої вартості та вигідності для суб'єктів права. На думку Р. Познера, правове регулювання має ґрунтуватися на принципах економічної доцільності, а правові стимули повинні бути ефективними з точки зору мінімізації витрат і максимізації соціального ефекту [155, с.398]. У цьому контексті, наприклад, податкові стимули для бізнесу або амністія капіталу вважаються ефективними, якщо вони стимулюють економічну активність без значних втрат для бюджету.

Правопорівняльний підхід дозволяє оцінити ефективність правових стимулів через аналіз їхньої реалізації в різних правових системах. Наприклад, у США широко використовуються механізми правового стимулювання в корпоративному праві, включаючи податкові преференції та державні субсидії, тоді як у Європейському Союзі акцент робиться на соціальних стимулах, таких як програми підтримки зайнятості або екологічні стимули для підприємств. У пострадянських країнах проблема ефективності правових стимулів полягає у низькому рівні їхньої реалізації через слабкість інституцій та високий рівень правового нігілізму.

Правове заохочення дозволяє створити мотиваційну основу для правомірної поведінки, підвищити рівень довіри до правових інституцій та забезпечити належну правову соціалізацію. Заохочувальні механізми стають важливим

інструментом у забезпеченні цієї обізнаності, оскільки вони створюють додаткові стимули для взаємодії з правовою системою.

Дослідження О. Гавриленко вказує на те, що правова грамотність є визначальним чинником у формуванні правової культури суспільства. Високий рівень правової обізнаності громадян сприяє не лише зниженню рівня правопорушень, а й підвищенню активності у правотворчих процесах, зокрема участі у громадських обговореннях, правових ініціативах, електронних петиціях та референдумах. З цієї точки зору правове заохочення може виступати як інструмент не лише стимулювання правослухняної поведінки, а й як спосіб залучення населення до управління правовою системою [25, с.185].

За даними соціологічного опитування Центру дослідження Разумкова, політична активність громадян України демонструє високий рівень зацікавленості у виборах і зростання участі у громадських ініціативах. Більшість громадян вважають участь у виборах найефективнішим способом впливу на державну політику: понад 60–70% опитаних зазначають, що регулярно голосують, хоча цей показник залежить від типу виборів. Молодь поступово стає активнішою у виборчих процесах, хоча серед неї залишається певна політична апатія. Приблизно третина респондентів брали участь у мітингах, протестах або інших формах активізму, а близько 20% залучені до роботи громадських організацій, що свідчить про розвиток громадянського суспільства. Високий рівень довіри громадяни мають до волонтерських організацій і Збройних Сил України, тоді як політичні партії та Верховна Рада користуються низькою довірою. Близько 40% українців активно використовують цифрові платформи для участі в петиціях, опитуваннях і дискусіях, а соціальні мережі стають важливим інструментом політичної мобілізації. Основними мотивами політичної активності є прагнення змінити ситуацію в країні, підвищити рівень життя і забезпечити соціальну справедливість. Однак обмежувальними факторами залишаються зневіра в ефективності дій і страх перед репресіями.

Водночас, незважаючи на позитивні тенденції, певні фактори, такі як зневіра в ефективності політичної участі та страх перед репресіями, можуть стримувати

активність громадян. Тому важливим завданням держави є не лише підвищення правової грамотності, а й створення умов, за яких участь у правотворчих процесах буде безпечною, ефективною та мотивуючою. В цілому, високий рівень політичної свідомості українців є потужним ресурсом для розвитку демократії, зміцнення правової держави та формування ефективної соціальної політики.

У міжнародній практиці широко використовуються заохочувальні заходи для підвищення рівня правової грамотності населення. Наприклад, у Нідерландах діє система фінансового заохочення громадян за проходження правових освітніх курсів, що дозволяє їм отримувати додаткові податкові пільги або доступ до безоплатних юридичних консультацій. У Канаді діють освітні гранти для студентів-правників, які беруть участь у громадських юридичних проєктах, а в Німеччині – стимули для роботодавців, які впроваджують правові тренінги для працівників. Такі заходи є частиною державної політики підвищення правової культури та сприяють формуванню суспільної відповідальності за дотримання законів.

В Україні правова грамотність населення залишається на низькому рівні, що підтверджується дослідженнями Українського центру правових реформ. Багато громадян не знають основних положень Конституції, своїх трудових прав або механізмів захисту від дискримінації. Як зазначає О. Скакун, держава повинна впроваджувати більш активну політику правового стимулювання, спрямовану на заохочення громадян до вивчення правових норм. Зокрема, це може бути розширення безоплатної правової допомоги, створення системи бонусів або податкових пільг для тих, хто бере участь у правових освітніх програмах, та стимулювання правової просвіти через цифрові технології[83, с.307-311].

Правові стимули впливають на поведінкові моделі громадян через механізми мотивації, що можуть включати економічні, соціальні та моральні чинники. Дослідження В. Роулза демонструють, що правові стимули відіграють суттєву роль у процесах легітимації державної влади та забезпеченні стабільного розвитку правової системи. Його концепція «справедливості як чесності» підкреслює необхідність створення таких стимулів, які б не лише забезпечували формальне

дотримання права, а й сприяли його позитивному сприйняттю громадянами [157, с.217].

У багатьох країнах правові стимули використовуються для підвищення рівня участі громадян у виборчих процесах, правовому консультуванні, а також у формуванні політик через громадські обговорення. Наприклад, у Швейцарії запроваджена система стимулювання громадян до участі в референдумах через податкові пільги для тих, хто бере активну участь у громадському житті. В Італії діють спеціальні програми заохочення молоді до участі у політичних дебатах, що є частиною освітньої реформи. Досвід Австралії, де голосування є обов'язковим і за його ігнорування передбачені санкції у вигляді штрафів, показує, що поєднання стимулювання та обов'язкових правових вимог може суттєво підвищити рівень залученості громадян до демократичних процесів.

У сфері правового стимулювання також існують інноваційні механізми, такі як «громадянські ваучери», що використовуються в США для підтримки участі громадян у фінансуванні виборчих кампаній. Це дозволяє громадянам спрямовувати державні кошти на підтримку певних кандидатів чи ініціатив, тим самим створюючи додатковий стимул до правової участі [120, с.179].

Окремої уваги заслуговує правове стимулювання у сфері соціального правосуддя. У Канаді існує практика правових грантів для громадських організацій, що займаються захистом прав вразливих груп населення. Це сприяє активному залученню громадян до роботи у сфері правозахисту та забезпечує більш ефективне функціонування системи правосуддя через соціальні ініціативи. Як підкреслює Г. Тейлор, ефективність правових стимулів залежить не лише від їхнього економічного аспекту, а й від соціальної відповідальності держави перед своїми громадянами [168, с.77-82].

В Україні спроби стимулювання громадянської правової активності носять переважно точковий характер, що не дозволяє досягти системного ефекту. Наприклад, запровадження механізмів електронного голосування та петицій дозволило покращити доступ громадян до правотворчих процесів, проте низький рівень правової культури та обмеженість правових стимулів стримує активність

суспільства. Як зазначає О. Мироненко, для підвищення правової активності необхідне впровадження комплексної державної політики, що поєднує економічні, соціальні та освітні стимули, спрямовані на формування активної правової поведінки [66, с.10-15]. Тому, вважаємо, що для зміцнення громадянської правової активності необхідний комплексний підхід, який включає не лише технологічні рішення, а й економічні, соціальні та освітні заходи. Наприклад, запровадження системи юридичної освіти для дорослих, розширення практики громадських консультацій перед ухваленням законів, створення фінансових і кар'єрних мотивацій для участі у правових ініціативах могли б значно підвищити рівень зацікавленості суспільства.

Крім того, важливим є посилення правової відповідальності державних органів за врахування громадської думки, оскільки частина суспільства залишається пасивною через відчуття, що їхня участь у правотворчих процесах не має реального впливу. Впровадження механізмів зворотного зв'язку, регулярного звітування влади перед громадянами про враховані ініціативи та результати ухвалених рішень здатне підвищити довіру до правової системи та стимулювати активність громадян.

Таким чином, лише комплексний підхід дозволить перетворити громадян із пасивних спостерігачів на активних учасників правотворчих процесів.

Країни Європейського Союзу та США активно використовують механізми стимулювання правомірної поведінки, впроваджуючи сучасні підходи до заохочення як громадян, так і державних службовців. Як зазначає Ф. Шмідт, ефективна система правових стимулів у сфері державного управління не лише забезпечує додержання правових норм, а й створює умови для активного залучення громадян до процесів ухвалення рішень [163, с.987-1015].

Серед українських ініціатив особливої уваги заслуговують, зокрема, проєкт USAID «Нове правосуддя», спрямований на реформування судової системи України, підвищення рівня правової освіти та забезпечення доступу до правосуддя. Одним із головних напрямів діяльності проєкту є реформа судової системи, яка охоплює вдосконалення судочинства, підтримку незалежності суддів і підвищення

якості судових рішень. Це досягається шляхом впровадження нових стандартів оцінювання роботи суддів, посилення механізмів антикорупційного контролю, розробки практичних рекомендацій для правозахисних інституцій та проведення тренінгів з судової етики.

Не менш важливим аспектом є реформування правової освіти. Спільно з юридичними вищими навчальними закладами в межах проєкту розвивається клінічна юридична освіта, що дозволяє студентам набувати практичних навичок через роботу з реальними правовими кейсами. Важливою ініціативою є інтеграція навчальних програм, орієнтованих на етичні стандарти правосуддя та сучасні підходи до юридичної практики.

Також проєкт «Нове правосуддя» активно сприяє популяризації альтернативних способів вирішення спорів (медіації та арбітражу), що дозволяє зменшити навантаження на судову систему та покращити доступ до правосуддя для громадян. Значна увага приділяється вдосконаленню механізмів безоплатної правової допомоги, зокрема через розширення мережі юридичних консультаційних центрів.

Серед помітних досягнень ініціативи – створення Центрив правової інформації та консультацій для населення, проведення масштабних інформаційних кампаній щодо доступу до правосуддя, впровадження нових стандартів оцінки діяльності судів та підтримка професійного розвитку суддівського корпусу.

Ще одним важливим компонентом реформування правової системи є проєкт «Зміцнення демократичного врядування», який спрямований на підтримку верховенства права та розвитку громадянського суспільства, особливо у регіонах, що постраждали від військового конфлікту.

У межах цієї ініціативи значну роль відіграють волонтерські правові ініціативи, які допомагають долати правовий нігілізм у суспільстві та формувати правову культуру серед населення. Волонтери, зокрема юристи, проводять тренінги, консультації та освітні заходи для місцевих громад, особливо вразливих груп, таких як внутрішньо переміщені особи, ветерани та їхні родини. Також проєкт сприяє розвитку культури медіації, яка є ефективним інструментом для

мирного врегулювання спорів та запобігання конфліктам. Волонтери займаються моніторингом порушень прав людини, документуванням таких випадків і наданням юридичної допомоги постраждалим. Тому, волонтерські ініціативи в межах проєкту «Зміцнення демократичного врядування» мають стратегічне значення для посилення правосвідомості населення, відновлення довіри до державних інституцій та впровадження демократичних стандартів у постраждалих громадах.

Окрім зазначених проєктів, в Україні реалізується низка програм, спрямованих на забезпечення доступності юридичної допомоги та підвищення рівня правової обізнаності громадян. Одним із ключових напрямів є розширення мережі центрів безоплатної правової допомоги (БПД), що дає змогу соціально вразливим категоріям населення отримувати фахові юридичні консультації та захист. Окрім стаціонарних центрів, активно розвиваються мобільні пункти правової допомоги, які працюють у віддалених громадах, де доступ до правничих послуг є обмеженим. Також впроваджується система юридичних клінік при університетах, де студенти під наглядом викладачів та адвокатів надають правову допомогу громадянам. Це не лише підвищує рівень правової грамотності населення, а й забезпечує практичну підготовку майбутніх юристів.

Тому про правову грамотність та вплив механізмів стимулювання, ми можемо говорити з двох сторін. З одного боку, можна зазначити численні переваги, які забезпечує висока правова обізнаність громадян. Вона сприяє покращенню розуміння прав і обов'язків, що допомагає людям ефективно захищати свої інтереси та права, а також робить суспільство більш свідомим щодо законів та норм, які їх оточують. Це також сприяє зменшенню правових порушень, оскільки люди стають більш обачними у своїх діях, знаючи наслідки для себе та оточуючих. З іншого боку, є й певні недоліки та виклики. Перш за все, правова грамотність може бути обмежена недостатнім доступом до якісної освіти та правової допомоги, особливо у віддалених чи слабо розвинутих регіонах. Крім того, важливим аспектом є складність деяких правових процедур і термінів, що може збільшувати бар'єри для розуміння навіть для людей із базовими знаннями права. Тому важливо

не лише поширювати інформацію про права, але й надавати прості та доступні інструменти для ефективного застосування цих знань у реальному житті.

Завдяки комплексному підходу, що включає реформи, освітні ініціативи та волонтерські програми, українське суспільство отримує дієві механізми для захисту прав, що зміцнює довіру до державних інституцій та сприяє демократичному розвитку країни.

Правове заохочення сприяє створенню прозорої системи управління, стимулює доброчесність державних службовців, знижує рівень корупції та забезпечує належний рівень правосвідомості серед громадян. Як зазначає Д. Роуз-Акерман, традиційні каральні механізми боротьби з корупцією, що базуються виключно на репресивних заходах, не завжди є ефективними, оскільки вони можуть викликати опір або сприяти латентному поширенню корупційних практик. Тому необхідним є поєднання санкцій із правовими стимулами, що мотивують до доброчесної поведінки [157, с.78-81].

У країнах Європейського Союзу правове заохочення активно використовується як превентивний інструмент антикорупційної політики. Наприклад, у Швеції існує система матеріального стимулювання для державних службовців, які демонструють високу доброчесність і прозорість у виконанні своїх обов'язків. Висока заробітна плата, чіткі механізми кар'єрного зростання та соціальні гарантії зменшують ймовірність участі посадовців у корупційних схемах. Подібний підхід застосовується і в Данії, де державні службовці, які повідомляють про корупційні правопорушення або сприяють викриттю незаконних схем, отримують юридичний та фінансовий захист. Як зазначає Г. Кельзен, ефективність антикорупційної політики зростає тоді, коли вона базується на створенні системи позитивних стимулів для правомірної поведінки [138, с.67-78].

Система «whistleblowing» (інформування про корупційні правопорушення) широко використовується у США та Великій Британії. Закон про захист викривачів у США передбачає надання фінансових винагород особам, які повідомляють про значні випадки корупції у державному або корпоративному секторі. Як зазначає Дж. Боуен, правове заохочення відіграє критично важливу

роль у створенні ефективної системи запобігання корупції, оскільки надає викривачам додаткові стимули для розкриття незаконних схем, забезпечуючи їхню безпеку та матеріальну підтримку. У Великій Британії аналогічні заходи запроваджені в рамках Антикорупційного акту, що дозволяє особам, які співпрацюють із слідством, отримувати пом'якшення покарання або навіть уникати кримінальної відповідальності за участь у корупційних схемах [108, с.489-520].

В Україні правове заохочення в антикорупційній політиці перебуває на етапі розвитку. Запровадження системи захисту викривачів корупції, яке було закріплене у Законі України «Про запобігання корупції», стало важливим кроком у боротьбі з тіньовими схемами. Однак, як зазначає І. Сліденко, правові стимули для осіб, що співпрацюють із правоохоронними органами, залишаються недостатньо дієвими через слабкий механізм їх реалізації. Відсутність належного фінансування та загроза репресій змушують багатьох потенційних викривачів утримуватися від співпраці з державою. Саме тому необхідним є запровадження більш ефективних гарантій захисту та матеріального стимулювання для викривачів, що забезпечить активнішу громадянську позицію в боротьбі з корупцією [84, с.23-37].

Моделі правового заохочення значною мірою залежать від правових традицій, рівня правосвідомості населення та політичних і соціально-економічних факторів. Успішні кейси демонструють, що грамотне використання стимулів сприяє підвищенню правової активності громадян, тоді як невдалі моделі вказують на проблеми, пов'язані з відсутністю системного підходу, низьким рівнем контролю або слабкою відповідністю заохочень реальним суспільним потребам.

Одним із найуспішніших прикладів використання правового заохочення є модель Скандинавських країн (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія). Тут застосовуються стимули для сумлінних платників податків у вигляді знижених податкових ставок або розширеного доступу до соціальних благ. Наприклад, у Швеції діє система «Skatteverket», яка забезпечує податкові бонуси для громадян, що прозоро декларують свої доходи та витрати. Як зазначає Й. Сундстрьом, цей

механізм не лише підвищує податкову дисципліну, а й створює суспільну довіру до державних інституцій. Дослідження показують, що рівень добровільної сплати податків у Скандинавських країнах сягає понад 90%, що є одним із найвищих показників у світі [164, с.217].

Ще одним успішним кейсом є система заохочення викривачів корупції у США. Закон «Dodd-Frank Act», прийнятий після фінансової кризи 2008 року, передбачає матеріальну винагороду для осіб, які повідомляють про фінансові злочини у великих корпораціях. Як зазначає Д. Віллард, ця система суттєво підвищила рівень корпоративної доброчесності, адже компанії почали самостійно впроваджувати внутрішні механізми запобігання корупції, аби мінімізувати ризики зовнішнього втручання. Програма виявилася настільки ефективною, що лише у 2021 році вона дозволила стягнути понад 1,1 мільярда доларів штрафів із компаній, які порушували фінансове законодавство [176, с.129-131].

Французька модель правового заохочення у сфері державної служби також заслуговує на увагу. У Франції діє система «Prime de Performance», що передбачає фінансові та кар'єрні стимули для державних службовців, які демонструють високу ефективність роботи та впроваджують інноваційні підходи в управлінні. Як зазначає Ж. Леклерк, ця практика дозволяє зменшити рівень бюрократичної неефективності та стимулює розвиток компетентного державного апарату. У результаті рівень довіри громадян до державних службовців у Франції суттєво зріс, а ефективність надання адміністративних послуг покращилася [142, с.67-73].

Однак не всі моделі правового заохочення виявилися успішними. Наприклад, система податкових стимулів у Греції, впроваджена на початку 2000х років, зазнала невдачі через відсутність належного контролю та недостатню прозорість адміністративних процедур. Хоча передбачалося, що громадяни, які сплачують податки вчасно, отримуватимуть додаткові соціальні пільги, рівень ухилення від сплати податків залишився надзвичайно високим. Як зазначає А. Карафіліс, ця невдача була зумовлена загальною кризою довіри до державних інституцій та неспроможністю уряду забезпечити ефективний механізм стимулювання [139, с.217-219].

Ще один приклад невдалої моделі можна знайти у Бразилії, де система правового заохочення у боротьбі з корупцією через захист викривачів мала значні недоліки. Попри законодавчо закріплені гарантії безпеки для осіб, які повідомляють про корупційні правопорушення, механізм їхньої реалізації виявився слабким. Як зазначає Л. де Соуза, через високий рівень корупції в правоохоронних органах багато викривачів стикалися з загрозами та переслідуванням, що значно знизило ефективність програми [162, с.87-91].

Таким чином, аналіз кейсів правового заохочення у різних країнах свідчить про те, що його ефективність залежить від якості інституційної підтримки, рівня правової культури та соціального контексту. Успішні моделі передбачають чіткі механізми контролю, прозорість процесів та високий рівень громадянської довіри до держави. Натомість невдалі кейси вказують на те, що без належного управління правові стимули можуть стати неефективними або навіть контрпродуктивними. Україні необхідно враховувати ці фактори, розробляючи власну систему правового заохочення, аби забезпечити її дієвість та відповідність потребам суспільства.

Ставлення громадян до правового заохочення є важливим індикатором ефективності правової політики, адже саме сприйняття громадян визначає рівень правової культури та довіру до правової системи. Соціологічні дослідження правосвідомості в різних країнах демонструють, що ефективні механізми правового заохочення можуть формувати правомірну поведінку, зменшувати рівень правового нігілізму та стимулювати громадян до активної участі в суспільно-правових процесах. Як зазначає Е. Тайлера, сприйняття громадянами справедливості правових стимулів є ключовим фактором у забезпеченні їхньої ефективності, адже навіть найкращі юридичні механізми не працюватимуть, якщо населення не довіряє їхнім цілям і реалізації [168, с.208-211].

Дослідження, проведені у країнах Європейського Союзу, свідчать про високу ефективність правового заохочення у формуванні правослухняної поведінки. Так, за даними Європейської соціальної комісії, понад 72% громадян Німеччини підтримують податкові стимули для осіб, які активно беруть участь у місцевому

самоврядуванні або працюють у громадських ініціативах. У Данії та Фінляндії дослідження Nordic Social Science Review підтвердили, що механізми правового стимулювання, пов'язані із соціальними та економічними привілеями (наприклад, податкові пільги, спрощені адміністративні процедури), сприймаються громадянами позитивно і значно підвищують рівень добровільного дотримання правових норм.

Проте, у країнах із нестабільною правовою системою, низьким рівнем довіри до державних інституцій та високою корупцією правове заохочення сприймається скептично. Наприклад, дослідження Transparency International в країнах Латинської Америки показало, що лише 34% громадян вважають правові стимули ефективним механізмом, оскільки заохочувальні механізми нерідко використовуються для маніпуляцій або зловживань. У Бразилії правові стимули для викривачів корупції не дали очікуваного результату, оскільки населення не довіряє правоохоронним органам і побоюється репресій з боку державних структур [19, с.45-58].

В Україні ставлення громадян до правового заохочення має суперечливий характер. Дослідження, проведене Центром Разумкова, виявило, що 65% українців підтримують впровадження стимулюючих заходів у сфері правозастосування, зокрема фінансових стимулів для викривачів корупції та податкових пільг для соціально відповідального бізнесу. Водночас понад 50% респондентів не довіряють державі у питанні справедливого розподілу правових стимулів, побоюючись вибіркості та непрозорості у їхньому застосуванні.

Особливу увагу слід приділити сприйняттю правових стимулів молоддю. Дослідження UNDP в Україні показало, що студенти та молоді фахівці більш позитивно оцінюють правове заохочення, особливо в контексті підтримки стартапів, наукових досліджень і соціальних ініціатив. 74% молодих респондентів заявили, що вони готові активніше дотримуватись норм законодавства, якщо держава створить додаткові стимули, такі як спрощене ліцензування для малого бізнесу або програми соціального заохочення для волонтерської діяльності.

Таким чином, соціологічні дослідження свідчать про те, що правове заохочення ефективно працює лише за умови високої довіри громадян до державних інституцій, прозорості механізмів стимулювання та відповідності заохочень реальним суспільним потребам. В Україні перспективним напрямком є розробка більш інклюзивних та гнучких механізмів правового стимулювання, які б не лише пропонували формальні пільги, але й створювали умови для соціальної активності та підвищення правової культури громадян.

Як зазначає український науковець О. Бандура, правове заохочення є важливим елементом механізму правового регулювання, однак його ефективність безпосередньо залежить від комплексного підходу, який поєднує стимулювання правомірної поведінки із забезпеченням невідворотності покарання за порушення закону [21, с.129-131].

Однією з ключових проблем є законодавчі обмеження, що полягають у відсутності чітко визначених механізмів заохочення в різних сферах правового регулювання. Наприклад, чинне законодавство України містить окремі норми щодо правового заохочення (стимулювання викривачів корупції, пільгові податкові режими, підтримка соціально відповідального бізнесу), однак ці механізми є розрізненими, що створює складнощі в їх практичному застосуванні. Як зазначає К. Сунстейн, у країнах Європейського Союзу правове заохочення є невід'ємною частиною державної політики, у той час як в Україні його застосування обмежується відсутністю єдиної концепції, що унеможливорює формування цілісної системи правових стимулів [85, с.267-270].

Ще однією проблемою є відсутність єдиної системи стимулів та неузгодженість державних програм із механізмами правового заохочення. Наприклад, механізм захисту викривачів корупції, запроваджений у рамках Закону України «Про запобігання корупції», передбачає можливість фінансової винагороди для осіб, які повідомляють про корупційні правопорушення, проте його реалізація гальмується через низьку ефективність процедур захисту викривачів та відсутність довіри до правоохоронних органів. У Великій Британії та США такі програми діють більш ефективно завдяки наявності спеціалізованих

незалежних органів, які контролюють виконання антикорупційної політики та забезпечують підтримку викривачів корупції. Як зазначає Г. Тейлор, ефективна система правового заохочення передбачає наявність незалежних моніторингових структур, що контролюють дотримання механізмів стимулювання і гарантують їхню прозорість [86, с.154-156].

Важливою проблемою є також неефективність стимулювання правомірної поведінки у податковій сфері. В Україні діють окремі податкові пільги для бізнесу та соціально відповідальних підприємств, однак вони часто використовуються для ухилення від податків, а не як інструмент стимулювання прозорої діяльності. У країнах Скандинавії, наприклад, запроваджена система стимулювання податкової дисципліни, за якої громадяни, що своєчасно сплачують податки, можуть отримати додаткові соціальні бонуси або податкові знижки. Як зазначає Й. Сундстрьом, ефективне податкове заохочення можливе лише у поєднанні з високим рівнем правової культури та довірою до держави, що в Україні залишається серйозною проблемою [164, с.218-223].

Ще одним слабким місцем є відсутність стимулів для громадянської участі у правотворчих процесах. Хоча в Україні існує механізм електронних петицій та громадських обговорень законопроектів, їхня ефективність залишається низькою. У країнах ЄС механізми громадянської участі часто підкріплюються правовими стимулами, наприклад, через систему грантів для громадських організацій або податкові пільги для громадян, які активно беруть участь у правотворчих процесах. Як зазначає М. Вебер, ефективне правове заохочення має не лише регулювати відносини у сфері державного управління, а й сприяти формуванню активного громадянського суспільства [177, с.317-319].

Отже, вважаємо за необхідне відзначити, що проблеми імплементації правового заохочення в Україні мають як законодавчий, так і інституційний характер. Відсутність єдиної концепції, слабкість механізмів реалізації правових стимулів, недовіра до державних органів та неефективність наявних заохочень значно ускладнюють формування ефективної системи правового стимулювання. Для подолання цих викликів необхідно розробити комплексну державну політику

правового заохочення, що включатиме законодавчі реформи, створення незалежних моніторингових органів та посилення громадянської участі у правових процесах. Лише за таких умов правове заохочення стане дієвим механізмом у формуванні правової культури та забезпеченні верховенства права.

Політика правового заохочення є важливим механізмом забезпечення ефективності правозастосування, зміцнення правової культури та формування відповідальної правової поведінки громадян. Проте в Україні ця сфера залишається недостатньо розвиненою через розпорошеність законодавчих ініціатив, відсутність системного підходу до стимулювання правомірної поведінки та неефективність управлінських стратегій. Як зазначає Д. Віллард, ефективне правове заохочення має будуватися на комплексних підходах, що поєднують матеріальні та нематеріальні стимули, чітку правову базу та довіру громадян до правових інститутів. Для вдосконалення цієї політики необхідно здійснити глибокі законодавчі реформи та розробити ефективні управлінські стратегії, що сприятимуть інтеграції правового заохочення у різні сфери суспільного життя [176, с.76-78].

Одним із першочергових напрямів є реформування законодавчої бази правового заохочення. Другим важливим аспектом є вдосконалення механізмів правового стимулювання у податковій сфері. Ще одним ключовим напрямом реформ є запровадження ефективних стимулів для громадянської участі у правотворенні. У багатьох країнах ЄС діють механізми, що заохочують громадян до активної участі у правових процесах. Наприклад, у Швейцарії громадяни, які беруть участь у референдумах і законодавчих ініціативах, отримують податкові бонуси, що стимулює активну громадянську позицію. Також потребує розвитку система мотивації державних службовців до дотримання антикорупційних стандартів та ефективного виконання службових обов'язків. Окремим напрямом є цифровізація механізмів правового заохочення. Впровадження електронних систем моніторингу правомірної поведінки, електронного врядування та автоматизованих механізмів нарахування бонусів може значно підвищити ефективність правового стимулювання. В Україні ж відсутні інтегровані

платформи, які б дозволяли ефективно впроваджувати правове заохочення через цифрові технології [27, с.101-115].

Насамкінець варто відмітити, що вдосконалення політики правового заохочення потребує глибоких законодавчих реформ та впровадження стратегічних управлінських рішень, спрямованих на створення єдиної системи стимулів. Серед ключових напрямів розвитку – ухвалення комплексного законодавства про правове заохочення, реформування податкових стимулів, запровадження механізмів громадянської участі у правотворенні, мотивація державних службовців та впровадження цифрових технологій у систему правового стимулювання. Використання міжнародного досвіду у цій сфері дозволить Україні створити ефективну систему правових стимулів, що сприятиме зростанню правової культури, підвищенню рівня правосвідомості громадян та забезпеченню верховенства права.

Як показує досвід Скандинавських країн, правильно налаштовані стимули можуть значно підвищити рівень правової свідомості та відповідальності громадян. Податкові бонуси для сумлінних платників податків не лише сприяють економічній стабільності, а й формують довіру до держави, що в Україні залишається однією з головних проблем. Подібний підхід міг би бути ефективним і в нашій країні, наприклад, через запровадження податкових пільг для бізнесу, який чесно сплачує податки, або системи бонусів для громадян, що активно декларують свої доходи.

Приклад США з програмою винагород для викривачів корупції також є цікавим для України. В умовах, коли проблема корупції залишається гострою, запровадження дієвих механізмів захисту та стимулювання викривачів могло б суттєво покращити ситуацію. Водночас важливо враховувати ризики зловживань і створити систему чітких критеріїв та механізмів перевірки інформації.

Французька практика заохочення державних службовців через систему кар'єрних і фінансових стимулів також заслуговує на увагу. В Україні проблема низької мотивації держслужбовців часто призводить до бюрократичної неефективності. Впровадження подібних стимулів могло б сприяти підвищенню

якості державного управління, зменшенню рівня корупції та створенню більш професійного державного апарату.

Тому, на нашу думку, для України ефективною була б комбінована модель правового заохочення, яка включала б фінансові стимули для законослухняних громадян і підприємств, ефективні механізми заохочення антикорупційної діяльності та реформу державної служби з акцентом на підвищення її ефективності. Однак ключовим фактором залишається рівень довіри до держави: без прозорих механізмів контролю та належного рівня правової культури навіть найкращі моделі можуть не принести очікуваного результату.

Висновки до розділу 3

1. Правове заохочення є потужним інструментом зміцнення правової культури, оскільки воно не лише мотивує громадян до дотримання законів, а й формує у них усвідомлення важливості правової поведінки. Світовий досвід показує, що ефективні заохочувальні механізми здатні підвищити рівень правосвідомості, зміцнити довіру до правових інституцій та сприяти соціальній стабільності.

Справжня правова культура формується не лише через покарання за порушення, а й через заохочення правомірної поведінки. Тому майбутнє правової системи України залежить від здатності поєднати обов'язок із мотивацією, а законослухняність – із відчуттям справедливості та особистої вигоди для громадян.

2. Правове заохочення є важливим елементом сучасної правової політики, оскільки воно не лише стимулює правомірну поведінку, а й сприяє зміцненню довіри громадян до держави. Успішні міжнародні практики, такі як «Good Samaritan Laws» у США чи податкові бонуси за активну громадянську позицію в Німеччині, демонструють, що грамотно вибудована система заохочень здатна підвищувати правову культуру та сприяти розвитку суспільної відповідальності.

3.В Україні правове заохочення поки що залишається розрізненим і несистемним, що значно знижує його ефективність. Часто воно має декларативний характер і не створює реальних стимулів для громадян та бізнесу. Наприклад, правові механізми заохочення етичного підприємництва чи соціальної активності існують, але їхнє застосування є вибіркоким і недостатньо популяризованим. На нашу думку, Україна потребує комплексного підходу до правового заохочення, який включатиме:- диференціацію стимулів (фінансові, моральні, соціальні) залежно від сфери застосування;- цифровізацію механізмів правового заохочення для зручності використання; - прозорість та інформування громадян про можливості отримання заохочень; - зворотний зв'язок із суспільством для оцінки ефективності стимулів та їхнього вдосконалення.

Важливим аспектом є довіра до держави. Як зазначає К. Сандерсон, ефективність правового стимулювання залежить не лише від його формальної наявності, а й від рівня сприйняття громадянами. Тому механізми заохочення мають бути зрозумілими, доступними та справедливими, щоб дійсно впливати на формування правової культури та соціальної відповідальності.

ВИСНОВКИ

Проведене комплексне дослідження дало можливість зробити наступні висновки, узагальнення та рекомендації.

1. Правова культура є комплексом норм та цінностей, що визначають якість правового життя суспільства та формується під впливом соціально-економічних і політичних умов. Її рівень відображає здатність суспільства ефективно впроваджувати і розвивати правові норми.

Концептуальні підходи до правової культури підкреслюють її як сукупність знань, переконань та установок, що формують правосвідомість громадян, а також включають розвиток юридичних актів і діяльність правових інститутів. Структурний аналіз правової культури дозволяє розглядати її як відображення соціальної структури, де духовна культура визначає організацію духовного життя, а правова – впорядкування правової сфери.

2. Правова політика є комплексним механізмом, який об'єднує державні та недержавні інституції задля визначення стратегічних цілей і тактичних завдань юридичного реформування суспільства, спираючись на ефективні механізми правового регулювання. Особливість правової політики полягає в тому, що вона є публічною, тобто формує основу державного управління на принципах права, сприяючи оптимізації правової та політичної системи суспільства. Її головна мета – розробка концептуальних основ організації соціальних відносин, що забезпечують стабільність, ефективне правове регулювання та дотримання принципів верховенства права.

З стратегічної точки зору, правова політика виконує такі функції, як гарантування прав і свобод людини і громадянина, забезпечення правопорядку та стабільності у державі, розробка науково обґрунтованих стратегій розвитку законодавства, сприяння становленню та розвитку громадянського суспільства. З тактичної точки зору, вона вирішує поточні питання політико-правового розвитку, сприяючи оперативному реагуванню на суспільні виклики.

Правова політика має чітку структуру, яка включає політику у сфері права – спрямовану на правотворчість, формування концепцій правового розвитку держави, та політику, реалізовану через право – що проявляється у правозастосовній діяльності та безпосередньому регулюванні суспільних відносин.

3. Досліджувана «заохочувально-правова політика» є ключовим напрямом загальнодержавної політики, оскільки спрямована на стимулювання соціальної активності громадян, захист їхніх прав та законних інтересів, а також удосконалення механізмів правового регулювання. Вона має значний вплив на правову та загальнодержавну політику й відзначається вираженою соціальною спрямованістю. У її межах формується нормативна модель ідеального зразка поведінки. Аналіз показує, що відсутність системного підходу в заохочувально-правовій політиці призводить до негативних наслідків, оскільки в таких умовах заохочувальні норми ухвалюються та застосовуються несистемно, фрагментарно і без належної узгодженості.

Специфіка заохочувально-правової політики полягає в її здатності інтегрувати інструменти заохочення (пільги, премії, гранти та інші стимули) в систему правового регулювання, що сприяє стимулюванню соціально відповідної поведінки та активізації громадянської ініціативи. Механізми її реалізації включають розробку і впровадження нормативно-правових актів, які створюють систему стимулів для громадян і суб'єктів господарювання; створення спеціалізованих державних програм і проєктів, спрямованих на підвищення правової грамотності та активізацію населення; використання цифрових технологій для розширення доступу до інформації про права та механізми їх захисту, що дозволяє оперативного застосовувати правові стимули; а також розробку систем моніторингу та оцінки ефективності заохочувальних заходів, що забезпечує можливість коригування політики відповідно до змін у суспільстві.

4. Згідно з нашим трактуванням, механізми стимулювання визначено як систему автономних юридичних норм, що мають регулятивний характер і спрямовані на формування соціально активної правомірної поведінки. Вони

містять положення про заходи заохочення, які застосовуються до суб'єктів за правомірні дії.

Ці механізми здійснюють специфічний вплив на суспільні відносини, регулюючи їх через позитивну мотивацію. Їх виконання приносить вигоду суб'єкту, розширюючи його можливості та надаючи простір для активної суспільно корисної діяльності.

Важливою особливістю є те, що реалізація їхніх приписів залежить від добровільного вибору суб'єкта, а не від державного примусу. Водночас держава здійснює особливий контроль за виконанням таких норм, застосовуючи заходи заохочення за правомірну поведінку. Стимулюючі механізми не тільки самостійно регулюють правовідносини, але й доповнюють і підтримують інші галузі права, інтегруючись у загальну правову систему. Вони відіграють важливу соціальну роль, сприяючи формуванню особистості як автономного суб'єкта права. Їхня ефективність проявляється лише у взаємодії з іншими юридичними нормами, що забезпечує баланс між матеріальним і процесуальним правом та сприяє стабільному розвитку правової системи суспільства.

5. Взаємозв'язок між рівнем правової культури та ефективністю правової політики держави полягає в тому, що високий ступінь розвитку правової культури сприяє більш ефективному втіленню правових норм, здатний забезпечити стабільність правового порядку, підвищити рівень правосвідомості громадян, та забезпечити зворотний зв'язок між державою і суспільством. Правова культура визначає глибину розуміння значущості правових норм серед громадян та їх готовність до активної участі в процесах правового регулювання. Водночас ефективна правова політика, що враховує ці культурні моменти, здатна підвищити довіру до державних інститутів, зміцнити правопорядок, підтримувати зв'язок між інтересами держави та громадян на макрорівні.

6. Основний акцент дослідження зроблено на аналізі нормативно-правової бази України з метою визначення впливу принципів правової культури на легітимізацію правової політики. Ключові засади правової культури закріплені у Конституції України, законах та інших нормативно-правових актах, серед яких

зокрема верховенство права, гарантії прав і свобод громадян, прозорість державної політики та її відповідальність перед суспільством. Дані принципи визначають правові межі політики та сприяють створенню послідовної правової системи, заснованої на правових нормах і громадянських цінностях. Такий підхід зміцнює довіру до правових інститутів, підтримує правові реформи та стабільність державного управління.

Аналіз українського законодавства підтверджує безпосередній зв'язок між правовою культурою та ефективністю правової політики. Розвинена правова культура сприяє зростанню правосвідомості, формуванню правомірної поведінки та зниженню рівня правопорушень. Водночас ефективна правова політика, що базується на демократичних принципах і верховенстві права, формує стійку правову культуру та взаємодію між державою і суспільством на основі довіри, відповідальності та партнерства.

7. Аналіз функціонування заохочувальних норм дозволив визначити їхню ключову особливість, – вони впливають на поведінку громадян без примусу з боку держави, мотивуючи їх до соціально значущих дій через систему заохочень. Вважаємо, що ефективність цих норм зумовлена їхніми основними функціями. Мотиваційна функція створює механізми стимулювання позитивної поведінки, забезпечуючи заздалегідь гарантовані вигоди. Інформаційно-правова функція сприяє поширенню знань про можливості отримання заохочень, що підвищує рівень правової культури. Гарантуюча функція забезпечує сприятливі умови для соціально-правової активності, стимулюючи ініціативність та відповідальність. Оцінювальна функція визначає критерії визнання правомірної поведінки та її суспільну значущість. Ідеологічна функція формує еталон правової активності, підкреслюючи важливість дотримання правових норм. Функція соціального контролю підтримує стабільність суспільних відносин, заохочуючи правомірну поведінку громадян та формуючи позитивні моделі соціальної активності.

Важливим аспектом дослідження є оптимізація стимулюючих правових норм, що сприятиме підвищенню їхньої ефективності та практичного застосування. Основні напрями вдосконалення включають: розширення правових

механізмів заохочення; посилення правової просвіти; цифровізація стимулюючих механізмів; підвищення прозорості заохочень; інтеграція стимулюючих норм у різні галузі права.

8. Ключовим напрямом дослідження є виявлення основних проблем, що ускладнюють практичну реалізацію правових заохочень у національній правовій системі. Зокрема, в роботі акцентується увага на таких аспектах. Однією з головних перепон є недостатня концептуальна розробленість, тобто відсутність єдиної теоретичної бази, що систематизує поняття та механізми правових стимулів, що призводить до їх неоднозначного тлумачення та застосування. Також існує розрив між теорією та практикою, коли концептуальні підходи до правових заохочень не знаходять належної імплементації, що знижує ефективність їхнього впливу на правову поведінку громадян. Ще одним викликом є відсутність єдиних критеріїв оцінки ефективності, оскільки недостатньо розвинені методики моніторингу та аналізу результативності стимулюючих заходів, що ускладнює визначення їхнього реального впливу на рівень правової культури та громадянську активність. Проблеми адаптації міжнародного досвіду також відіграють значну роль, адже попри наявність успішних моделей правових заохочень за кордоном, їх впровадження в Україні стикається з труднощами через правові, соціальні та політичні відмінності. Крім того, значні перешкоди створюють інституційні та організаційні виклики, зокрема недосконала координація між державними органами, відповідальними за реалізацію правових стимулів, а також відсутність комплексного підходу до їх впровадження.

9. Запропоновані рекомендації є важливим кроком для модернізації правової політики України з урахуванням трансформацій правової культури. Підвищення рівня правової освіти та просвіти, зокрема через використання цифрових платформ та інтерактивних методів навчання, створить основу для формування свідомої та активної громадянської позиції. Оптимізація нормативно-правової бази та адаптація кращих міжнародних практик дозволить усунути існуючі прогалини в законодавстві, забезпечуючи належне функціонування правових стимулів. Важливою є також розробка ефективних механізмів громадського контролю, що

сприятимуть підвищенню прозорості діяльності державних органів та створенню умов для оперативного коригування політичних рішень. Розвиток систем моніторингу ефективності стимулюючих заходів дозволить постійно оцінювати їх вплив на рівень правової культури та активність громадян. У свою чергу, впровадження зазначених заходів сприятиме не лише підвищенню правової культури, але й зміцненню демократичних інститутів та оптимізації правової політики, що є критично важливим для сталого розвитку правової системи в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Правова культура як основа демократичного врядування. *Право України*. 2019. № 3. С. 35–47.
2. Афанасьєва Л. Суспільний простір поліетнічного міста як фактор формування етнічної толерантності молоді. *Соціологічні студії*. 2013. № 2. С. 17–22.
3. Алексі Р. Теорія правового аргументування: теорія раціональної дискусії як теорія правового обґрунтування. Оксфорд. Oxford University Press. 2009. 312 с.
4. Андрущенко В. П. Правова культура в умовах глобалізаційних викликів: нові підходи до формування. *Юридичний журнал України*. 2023. № 1. С. 35–48.
5. Атаманчук Г. В. Легітимність державної влади та правової політики: проблеми теорії і практики. *Юридична наука і практика*. 2020. № 1. С. 12–27.
6. Ахметов А. Р. Правова культура і правова свідомість: теоретико-методологічний аналіз. Донецьк. ДонНУ. 2009. 284 с.
7. Бабкіна О. В. Політична культура сучасної України: стан та перспективи розвитку. Київ. НІСД. 2010. 256 с.
8. Барабаш Ю. Г. Взаємозв'язок правової культури та легітимності державної влади. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2021. № 4. С. 91–104.
9. Барабаш К. В. Правове заохочення: теоретико-правовий аспект. Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ. 2018. 212 с.
10. Бахрах Д. Н. Деякі аспекти адміністративного заохочення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 228–233.
11. Безрук О. О. Герасіна Л. М. Григор'єва І. В. Правова і політична культура українського соціуму за умов модернізації політико-правового життя: монографія. Харків. Право. 2019. 320 с.

12. Битяк Ю. П. Теоретико-правові засади правового стимулювання в Україні. Київ. Національна академія правових наук України. 2022. 260 с.
13. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади. Харків. Право. 2005. 240 с.
14. Бобровник С. В. Правова політика: теоретико-методологічні аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 4. С. 3–15.
15. Бородайко П. К. Правова політика як інструмент державного управління: сутність та функціональне призначення. *Держава та регіони. Серія: ПРАВО*. 2024. № 3 (85). С. 205-210. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.3.32>
16. Бородайко П. К. Протидія правовому нігілізму через програми (проекти) правового заохочення: успішний досвід України. *Право та державне управління*. 2024. № 3. С. 184-189. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.3.26>
17. Бородайко П. К. Правова культура як визначальний чинник формування та реалізації правової політики. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 503-509. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.74>
18. Бойко І. Д. Правове заохочення у правовій системі України проблеми та перспективи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 45–58.
19. Бойко І. Й. Європейські стандарти правової політики та перспективи їх імплементації в Україні. Київ. НАДУ. 2022. 284 с.
20. Бойко І. М. Формування правової політики в Україні соціокультурний аспект. *Правова держава*. 2020. № 12.
21. Бурносова У. Ю. Формування правової культури в Україні сучасний стан та перспективи розвитку. Тернопіль. ТНЕУ. 2021. 240 с.
22. Василенко А. С. Правова культура в цифрову епоху нові тенденції та загрози. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 67–80.
23. Венгер В. Заохочувальні норми в системі права концептуальні підходи. *Юридична наука і практика*. 2020. № 1(17). С. 82–94.

24. Гавриленко О. І. Роль правової культури у формуванні ефективного правотворчого процесу. *Юридичний вісник України*. 2022. № 1.
25. Гетьман А. П. Філософсько-правові засади формування правової культури громадян України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. № 3. С. 25–39.
26. Гнатенко І. Механізми правового стимулювання у формуванні правової культури суспільства. *Правова аналітика*. 2022. № 5. С. 101–115.
27. Гнатюк О. Правові стимули як механізм правового регулювання у демократичних державах. *Юридична наука і практика*. 2021. № 8(2). С. 34–48. DOI: https://lawscience.org.ua/journal_2021_8_2.pdf.
28. Головаха Є. І. Паніна Н. В. Політико-правова культура в умовах трансформаційного суспільства. *Сучасне суспільство*. 2021. № 2. С. 45–57.
29. Демичева В. В. Правова культура як фактор формування громадянського суспільства в Україні. Одеса. *Юридична література*. 2011. 280 с.
30. Дороніна Н. Значення правового заохочення у формуванні правової політики. *Правничий часопис*. 2020. № 6(1). С. 56–69. DOI: http://pravnichij.chasopis.2020.6_1.pdf.
31. Др'омін В. М. Правове стимулювання у правовій політиці: теоретичні та практичні аспекти. Київ. Юрінком Інтер. 2020. 344 с.
32. Дяченко О. М. Сучасні тенденції правового стимулювання у сфері державно-правового управління. *Вісник Конституційного суду України*. 2019. № 4. С. 62–77.
33. Ємельянов О. В. Роль правового заохочення в механізмах реалізації правової політики. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 118–132.
34. Железняк Н. А. Поняття державної правової політики та її загальна характеристика. *Наукові записки НаУКМА*. 2004. Т. 30. С. 11–14.
35. Зайцев О. М. Трансформація правової культури у постіндустріальному суспільстві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 2. С. 92–107.
36. Зайчук О. В. Оніщенко Н. М. Правова політика та механізми її реалізації у правовій системі України. Київ. Видавництво Право. 2023. 345 с.

37. Зайчук О. В. Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Київ. Юрінком Інтер. 2006. 688 с.
38. Захарченко П. Заохочувальні заходи у правовій системі Європейського Союзу досвід для України. *Український журнал міжнародного права*. 2020. № 6. С. 49–63.
39. Кармаза О. О. Політико-правова культура як інструмент легітимації влади. *Юридичний журнал*. 2019. № 6. С. 84–97.
40. Карпова Н. Вплив правових стимулів на правову поведінку громадян європейський досвід та українські реалії. *Юридичний бюлетень України*. 2022. № 7(31). С. 144–160.
41. Кельман М. С. Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права. Київ. Кондор. 2006. 477 с.
42. Коваленко В. О. Взаємозв'язок правової культури та правової політики в умовах правової держави. *Наукові праці Національного університету Острозька академія. Серія Право*. 2022. № 5.
43. Ковальчук О. Правові стимули як інструмент формування правової культури суспільства. *Вісник Одеської юридичної академії*. 2019. № 2. С. 89–103.
44. Козюбра М. І. Верховенство права як засіб правового заохочення національний та міжнародний досвід. Київ. Юрінком Інтер. 2023. 287 с.
45. Козюбра М. І. Правова політика поняття структура функції. *Право України*. 2002. № 2. С. 12–18.
46. Козюбра М. І. Правова система України історія стан та перспективи. Київ. Юрінком Інтер. 2008. 320 с.
47. Козюбра М. І. Правова політика як засіб демократичного розвитку держави. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. № 3.
48. Колодій А. М. Конституційна легітимність правової політики теоретико-правові аспекти. *Вісник Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*. 2022. № 3. С. 58–72.
49. Колодій А. М. Правова культура і правова свідомість в Україні. Київ. Юрінком Інтер. 2003. 275 с.

50. Копейчиков В. В. Правова культура теоретичні та практичні аспекти. Київ. Юрінком Інтер. 2004. 295 с.
51. Копейчиков В. В. Теорія держави і права. Київ. Юрінком Інтер. 2003. 320 с.
52. Коробова А. П. Поняття державної правової політики та її загальна характеристика. *Наукові записки НаУКМА*. 2002.
53. Котюк В. О. Юридична культура та правова свідомість сучасний погляд на класифікацію структурних елементів. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2020. № 1. С. 45–60.
54. Кравчук М. В. Правова політика сутність та основні напрями реалізації. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2010. № 1. С. 45–52.
55. Кравчук М. В. Правова політика теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Національного університету Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Серія Філософія, філософія права, політична наука, соціологія*. 2013. № 1. С. 45–52.
56. Кравчук Н. Матола В. Правова політика в сучасній Україні сутність особливості формування та реалізації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 1(13). С. 30–36.
57. Кресіна І. О. Політична і правова культура проблеми взаємозв'язку. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 102–116.
58. Кузьменко Л. Соціальні аспекти правового заохочення в контексті суспільного розвитку. *Право України*. 2022. № 9. С. 34–51.
59. Кукшова В. І. Заохочення як метод державного управління. *Збірник наукових праць Національного університету оборони України*. 2010. № 39. С. 112–117.
60. Куркчіан М. Правова культура порівняльний аналіз. Київ. Видавництво Соломії Павличко Основи. 2006. 310 с.

61. Кущина Н. В. Роль заохочень та пільг у правовому стимулюванні. *Право і громадянське суспільство*. 2021. № 6. С. 90–95.
62. Маккормік Н. Риторика і верховенство права теорія правового обґрунтування. Оксфорд. Oxford University Press. 2005. 289 с.
63. Мельник В. І. Взаємозв'язок правосвідомості та правової культури в контексті формування демократичного суспільства. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 3. С. 14–29.
64. Мельник М. Р. Правова політика сутність принципи завдання. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2000. Вип. 35. С. 10–15.
65. Мироненко О. М. Правова політика теоретико-методологічні аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2003. Вип. 52. С. 5–10.
66. Мінькович-Слободяник О. В. Концепція правової політики в умовах трансформації суспільства. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія Право*. 2021. № 4.
67. Нелкен Д. Порівняльна правова культура. Київ. Видавництво Соломії Павличко Основи. 2007. 300 с.
68. Оніщенко Н. М. Правова культура в умовах сучасної глобалізації. *Юридична наука і практика*. 2022. № 4. С. 77–91.
69. Оніщенко Н. М. Правова політика проблеми теорії та практики. *Право України*. 2001. № 6. С. 8–14.
70. Оніщенко Н. М. Правова політика сучасні концепції та перспективи розвитку. Київ. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2019. 312 с.
71. Оніщенко Н. М. Правова культура теоретико-методологічні аспекти. Київ. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2007. 278 с.
72. Петрашкевич С. М. Формування правової політики України у сфері соціального захисту населення. Київ. Наукова думка. 2018. 304 с.

73. Петренко В. Л. Елементи правової культури та їх вплив на правотворчий процес. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2023. № 5. С. 55–70.
74. Петришин О. В. Правова політика теоретико-методологічні аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 3. С. 3–12.
75. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Київ. Атіка. 2001. 176 с.
76. Рабінович П. М. Проблеми загальної теорії права. Львів. Світ. 2004. 256 с.
77. Ролз Дж. Теорія справедливості. Кембридж. Harvard University Press. 1971. 560 с.
78. Романов О. В. Гармонізація правової політики в контексті європейських стандартів. Київ. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. 2023. 289.
79. Руднєва О. М. Ярмиш О. Н. Правова політика України концептуальні засади та механізми формування. Київ. НІСД. 2013. 300 с.
80. Скакун О. Ф. Розвиток правової культури у контексті сучасних правових реформ. *Науковий вісник публічного права*. 2021. № 6. С. 120–135.
81. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків. Консум. 2001. 656 с.
82. Сліденко І. Д. Правова культура і її вплив на реалізацію державної правової політики. *Вісник Конституційного Суду України*. 2022. № 5. С. 23–37.
83. Сунстейн К. Юридичне обґрунтування та політичні конфлікти. Оксфорд. Oxford University Press. 2021. 376 с.
84. Тайлер Т. Чому люди дотримуються закону. Принстон. Princeton University Press. 2006. 278 с.
85. Таманаха Б. Соціологія права класичні та сучасні перспективи. Київ. Видавництво Соломії Павличко Основи. 2002. 310 с.
86. Тимошенко В. І. Механізми правового стимулювання та їх вплив на правове регулювання. Харків. Право. 2021. 288 с.
87. Тихомиров Ю. А. Курс правової політики. Москва. Норма. 1995. 256 с.

88. Тихомиров Ю. А. Дискусія з питань теорії правових стимулів. ResearchGate. 2018.
89. Тихомиров Ю. О. Правова політика сутність функції перспективи розвитку. Київ. Юрінком Інтер. 2021. 300 с.
90. Тодика Ю. М. Конституційна культура теоретичні та практичні аспекти. Харків. Право. 2002. 280 с.
91. Толстой В. А. Довгерт А. С. Правова політика в умовах європейської інтеграції. Київ. Видавничий дім КМ Академія. 2021. 312 с.
92. Федоренко В. Л. Правова політика теоретико-методологічні аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2005. Вип. 63. С. 5–12.
93. Фрідман Л. Вступ до американської правової культури. Київ. Видавництво Соломії Павличко Основи. 2005. 300 с.
94. Фуллер Л. Моральність права. Нью-Хейвен. Yale University Press. 2009. 258 с.
95. Харитонов Є. О. Правова культура як елемент національної правової системи. Одеса. Юридична література. 2023. 320 с.
96. Харченко О. В. Поняття та зміст сучасної правової політики держави. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2020. № 10(22). С. 110–117.
97. Цуркан-Сайфуліна Ю. Правова політика держави в контексті заохочувальних норм права та правової культури особи. *Право і суспільство*. 2024. С. 203–215.
98. Шаповал В. М. Правова культура як фактор формування правової держави. *Вісник Конституційного Суду України*. 2020. № 2. С. 12–24.
99. Шемшученко Ю. С. Правова політика проблеми теорії та практики. *Право України*. 2000. № 5. С. 3–9.
100. Шемшученко Ю. С. Правова культура як чинник державного управління. Київ. Парламентське видавництво. 2023. 312 с.

101. Alexy R. *The Argument from Injustice A Reply to Legal Positivism*. Oxford. Oxford University Press. 2021. 356 p.
102. Baldwin R. *Regulation and Legal Incentives The Role of Law in Encouraging Compliance*. Oxford. Oxford University Press. 2019. 295 p.
103. Barzilai G. *Communities and Law Politics and Cultures of Legal Identities*. University of Michigan Press. 2020. 384 p.
104. Beetham D. *The Legitimation of Power*. Palgrave Macmillan. 2019. 310 p.
105. Bell J. *Judicial Cultures and Legal Traditions in Europe*. Cambridge. Cambridge University Press. 2022. 300 p.
106. Benabou R. Tirole J. *Intrinsic and Extrinsic Motivation*. *Review of Economic Studies*. 2003. 70(3). P. 489–520.
107. Bendor J. *The Adaptive Efficiency of Legal Systems*. Cambridge. Cambridge University Press. 2019. 310 p.
108. Blichner L. *The Interconnection between Legal and Political Culture in the EU*. Brussels. *European Law Journal*. 2021.
109. Bowles S. Polanía-Reyes S. *Economic Incentives and Social Preferences Substitutes or Complements*. *Journal of Economic Literature*. 2012. 50(2). C. 368–425.
110. Buchanan J. *The Role of Legal Incentives in Shaping Public Behavior A Law & Economics Perspective*. *Cambridge Journal of Economics and Law*. 2017. № 28(3). C. 289–312.
111. Burdeau J. *Political and Legal Culture in Contemporary Democracies*. Paris. Dalloz. 2022. 300 p.
112. Cotterrell R. *The Sociology of Law An Introduction*. Routledge. 2023. 296 p.
113. Council of Europe. *Strengthening the Rule of Law in Europe From Local to Global Standards*. Strasbourg. CoE Publishing. 2023. 320 p.
114. Dahl R. A. *Democracy and Its Critics*. Yale University Press. 2021. 350 p.
115. Deci E. L. *Effects of Externally Mediated Rewards on Intrinsic Motivation*. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1971. 18(1). P. 105–115.

116. Deci E. L. Koestner R. Ryan R. M. A Meta-Analytic Review of Experiments Examining the Effects of Extrinsic Rewards on Intrinsic Motivation. *Psychological Bulletin*. 1999. 125(6). P. 627–668.
117. Delmas-Marty M. Legal Certainty and the Role of Incentives in European Law. *International and Comparative Law Quarterly*. 2018. 67(1). P. 145–168.
118. Easton D. *A Systems Analysis of Political Life*. University of Chicago Press. 2020. 310 p.
119. European Commission for Democracy through Law Venice Commission. *Standards for Legal Reforms in Transitional Democracies*. Strasbourg. CoE. 2023. 280 p.
120. Feldman M. *Legal Incentives and Political Legitimacy A Global Perspective*. New York. Routledge. 2021. 290 p.
121. Frey B. S. *Not Just for the Money An Economic Theory of Personal Motivation*. Cheltenham. Edward Elgar Publishing. 1997. 320 p.
122. Frey B. S. Jegen R. Motivation Crowding Theory. *Journal of Economic Surveys*. 2001. 15(5). P. 589–611.
123. Frey B. S. Oberholzer-Gee F. The Cost of Price Incentives An Empirical Analysis of Motivation Crowding-Out. *American Economic Review*. 1997. 87(4). P. 746–755.
124. Friedmann W. *Law in a Changing Society Legal Culture as a Policy Instrument*. Chicago. University of Chicago Press. 2020. 300 p.
125. Fromer J. C. *Expressive Incentives in Intellectual Property*. Stanford Law School. 2009. 290 p.
126. Fuller L. *The Morality of Law*. Yale University Press. 2021. 302 p.
127. Ginsburg T. Simpsen A. *Constitutions in Authoritarian Regimes*. Cambridge University Press. 2020. 310 p.
128. Gneezy U. Rustichini A. Pay Enough or Don't Pay at All. *The Quarterly Journal of Economics*. 2000. 115(3). C. 791–810.
129. Habermas J. *Between Facts and Norms Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. MIT Press. 2021. 340 p.

130. Hathaway O. A. *The Rule of Law in International Legal Order*. Oxford University Press. 2023. 320 p.
131. Hodges C. *Law and Public Policy in Europe The Role of Legal Culture*. Oxford. Hart Publishing. 2021. 290 p.
132. Hughes R. *The Evolving Role of Legal Incentives in Administrative Law*. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2019. 39(4). C. 879–902.
133. Hunt A. *Exploring the Concept of Legal Culture*. Cambridge University Press. 2022. 278 p.
134. International Institute for Democracy and Electoral Assistance IDEA. *Legal Frameworks for Strengthening the Rule of Law*. Stockholm. IDEA Publishing. 2021. 290 p.
135. Kaufmann D. Kraay A. *Governance Indicators Where Are We Where Should We Be Going*. World Bank Working Papers. 2022. 300 p.
136. Kelsen H. *General Theory of Law and State*. Harvard University Press. 2020. 320 p.
137. Krygier M. *Law as Tradition Rethinking the Concept of Legal Culture*. Harvard University Press. 2021. 320 p.
138. La Porta R. Lopez-de-Silanes F. Shleifer A. *Regulatory Quality and Legal Incentives in Public Policy*. *American Economic Journal Policy Analysis*. 2019. 32(2). C. 89–112.
139. Larsson E. *Legal Consciousness and Political Change The Scandinavian Experience*. Stockholm. Nordic Academic Press. 2023. 300 p.
140. Lepper M. R. Greene D. *The Hidden Costs of Reward New Perspectives on the Psychology of Human Motivation*. Hillsdale. Lawrence Erlbaum Associates. 290 p.
141. Macey J. R. *The Dynamics of Legal Change Incentives Institutions and Law*. Chicago. University of Chicago Press. 2022. 284 p.
142. Martin J. *Legal Incentives and Compliance The Effectiveness of Reward-Based Legal Systems*. *Journal of Public Policy & Law*. 2021. 39(3). C. 215–232.
143. Mayer J. Tushnet M. *Comparative Constitutional Law and International Rule of Law*. Cambridge University Press. 2023. 310 p.

144. McAdams R. H. *The Expressive Powers of Law Theories and Limits*. Cambridge. Harvard University Press. 2019. 312 p.
145. Nelken D. *Comparative Legal Cultures Theory and Practice*. Oxford University Press. 2023. 344 p.
146. Nolan J. *Reinventing Justice The American Drug Court Movement*. Princeton. Princeton University Press. 2020. 290 p.
147. *OECD Anti-Bribery Convention Implementation and Monitoring Report*. Paris. OECD. 2023. 320 p.
148. *OECD Public Governance Reviews Innovation in Public Sector Governance New Models for Compliance and Accountability*. Paris. OECD Publishing. 2022. 300 p.
149. *Organisation for Economic Co-operation and Development OECD. Regulatory Policy and Governance Supporting Economic Growth and Serving the Public Interest*. Paris. OECD Publishing. 2022. 320 p.
150. Osterloh M. Frey B. S. *Motivation Knowledge Transfer and Organizational Forms*. *Organization Science*. 2000. 11(5). C. 538–550.
151. Peters R. *Legal Incentives in Modern Public Policy A Comparative Approach*. *European Journal of Law and Economics*. 2020. № 45(2). C. 125–140.
152. Peters B. Guy. *Institutional Theory in Political Science The New Institutionalism*. Edward Elgar Publishing. 2022. 300 p.
153. Posner E. A. *Law and Social Norms A Legal Incentive Perspective*. Stanford. Stanford University Press. 2020. 278 p.
154. Postema G. *Legal Philosophy in the 21st Century Theories of Legal Culture*. Princeton. Princeton University Press. 2020. 365 p.
155. Rawls J. *Political Liberalism*. Columbia University Press. 2020. 320 p.
156. Rosenfeld M. *The Identity of the Constitutional Subject Selfhood Citizenship Culture and Community*. Routledge. 2020. 310 p.
157. Rossi M. *Legal Culture and the Evolution of Legal Systems A Global Perspective*. New York. Palgrave Macmillan. 2020. 300 p.

158. Ryan R. M. Deci E. L. Intrinsic and Extrinsic Motivations Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*. 2000. 25(1). C. 54–67.
159. Sarat A. *Law and the Transformation of Legal Cultures*. Stanford. Stanford University Press. 2022. 412 p.
160. Sartori G. *Comparative Constitutional Engineering An Inquiry into Structures Incentives and Outcomes*. Macmillan. 2019. 320 p.
161. Smith M. The Role of Legal Incentives in Governance Balancing Carrots and Sticks. *Harvard Law Review*. 2021. № 134(4). C. 987–1015.
162. Sunstein C. R. *How Change Happens Legal Incentives and Social Evolution*. London. Oxford University Press. 2019. 328 p.
163. Tamanaha B. Z. *On the Rule of Law History Politics Theory*. Cambridge University Press. 2019. 290 p.
164. Tamanaha B. Z. The Primacy of Society and the Failures of Law and Development. *Cornell International Law Journal*. 2011. 44(2). C. 209–247.
165. Titmuss R. M. *The Gift Relationship From Human Blood to Social Policy*. London. George Allen & Unwin. 1970. 300 p.
166. Tyler T. R. *Why People Obey the Law*. Princeton. Princeton University Press. 2019. 320 p.
167. UN Global Compact. *Principles of Responsible Business Encouraging Corporate Compliance with Human Rights and Legal Norms*. Geneva. UN. 2022. 280p.
168. Underhill K. *Money That Costs Too Much Regulating Financial Incentives*. Columbia Law School Scholarship Archive. 2019. 290 p.
169. United Nations Development Programme UNDP. *Strengthening Legal and Institutional Frameworks for Governance Reforms*. New York. UNDP. 2021. 300 p.
170. United Nations Office on Drugs and Crime UNODC. *Handbook on Incentives and Legal Mechanisms for Compliance with International Law*. United Nations Publications. 2021. DOI: https://www.unodc.org/legal_incentives.pdf.
171. United Nations Office on Drugs and Crime UNODC. *The Role of Incentives in Law Compliance and Good Governance*. UNODC Reports. 2023. 280 p.

172. Van de Walle S. Scott Z. *The Role of Public Services in State and Nation-Building Exploring Lessons from European History for Fragile States*. *Governance*. 2022. 35(3). C. 413–430.
173. Vanberg V. J. *The Market and the Law Intersections of Legal Incentives and Economic Regulation*. Cheltenham. Edward Elgar Publishing. 2022. 305 p.
174. Wchelkle W. *The Political Economy of Law and Justice Regulatory Incentives and Legal Systems*. New York. Palgrave Macmillan. 2021. 345 p.
175. Weber M. *Economy and Society An Outline of Interpretive Sociology*. University of California Press. 2023. 428 p.
176. Weber M. *Law Culture and Economy The Influence of Legal Systems on Public Policy*. London. Routledge. 2023. 310 p.
177. Weber M. *The Theory of Social and Economic Organization*. Oxford University Press. 2019. 320 p.
178. World Justice Project. *The Rule of Law Index 2022*. Washington DC. WJP. 2022. 300 p.
179. Yler T. R. *Legitimacy and Criminal Justice International Perspectives*. Oxford. Oxford University Press. 2021. 276 p.
180. Ziegwart U. *The Role of Legal Culture in Policymaking A Comparative Study of Nordic and Anglo-Saxon Legal Systems*. Berlin. Springer. 2021. 300 p.

Додаток А

ДОДАТОК А

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор

ЗВО «Університет Короля Данила»

д.ю.н., проф. Мирослав Луцький

2024 р.

АКТ

впровадження результатів дисертації зі спеціальності 081 «Право»

на здобуття ступеня доктора філософії

БОРОДАЙКА ПАВЛА КОНСТЯНТИНОВИЧА

на тему: «ВПЛИВ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ
ПОЛІТИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ЗАОХОЧЕННЯ В УМОВАХ
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА»

у навчальний процес Університету Короля Данила

Комісія у складі: голови – завідувача кафедри права та публічного управління, кандидата соціологічних наук, доцента, Пташник О.І.; членів комісії: доктора юридичних наук, професора Луцького Р.П., доктора юридичних наук, професора Андрухів О.І., склала цей акт про те, що наукові публікації за результатами дисертації на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право Бородайка Павла Констянтиновича на тему: «Вплив правової культури на формування правової політики та механізми правового заохочення в умовах сучасного суспільства» використовуються у навчальному процесі Університету Короля Данила при викладанні курсів «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права».

Теоретичні й практичні аспекти дослідження висвітлені у наукових фахових виданнях України та у доповідях, тезах на наукових конференціях, круглих столах, семінарах, зокрема:

Список публікацій здобувача

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

- 1.Бородайко П.К. Правова політика як інструмент державного управління: сутність та функціональне призначення. Держава та регіони. Серія: ПРАВО. – 2024. – № 3 (85). С. 205-211.
- 2.Бородайко П.К. Протидія правовому нігілізму через програми (проекти) правового заохочення: успішний досвід України. Право та державне управління : збірник наукових праць / [за ред. О. В. Покатаєвої]. –Запоріжжя : КПУ, 2024. –№ 3. С. 184-189.
- 4.Бородайко П.К. Правова культура як визначальний чинник формування та реалізації правової політики. Право і суспільство. 2024. №5. С. 503-509.
5. Бородайко П.К. Інтеграція правової культури у процес формування правової політики: інструменти та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 10. С. 618-621.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Бородайко П.К. Взаємозалежність правового заохочення, правової культури та політичної активності громадян: теоретичний аналіз. Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18–19 вересня 2024 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 52–55.
7. Бородайко П.К. Правова культура як фактор зміцнення демократичних інститутів та правової політики. Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 квітня 2024 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 55–57.

Голова комісії:

Члени комісії:

к.соц.н. Пташник О.І.

д.ю.н., проф. Луцький Р. П.

д.ю.н., проф. Андрухів О.І.

Додаток Б

ДОДАТОК Б

УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА
KING DANYLO UNIVERSITY

76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35. тел. +38(0342)77-18-45, 068 755 7575, 099 755 7575
35 Konovaltsia St., Ivano-Frankivsk 76018, Ukraine, tel. +38(0342)77-18-45, 068 755 7575, 099 755 7575
e-mail: university@ukd.edu.ua. Офіційна сторінка - ukd.edu.ua

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ
АКАДЕМІКА ІВАНА ЛУЦЬКОГО

Довідка

**Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»**

Бородайка Павла Констянтиновича

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що результати дисертаційного дослідження Бородайка Павла Констянтиновича на тему: «Вплив правової культури на формування правової політики та механізми правового заохочення в умовах сучасного суспільства» спрямовані на вдосконалення теоретико-правового механізму визначення впливу правової культури на формування правової політики в процесі застосування права та використовуються Інститутом в науково-дослідній і експертно-аналітичній роботі при виконанні наукових програм розвитку Університету Короля Данила, Прикарпатського регіону та України відповідно до плану проведення наукових досліджень, а також підготовці науково-практичних експертних висновків, зауважень і пропозицій до законопроектів в зазначеній сфері.

03.09.2024

Директор науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького
доктор юридичних наук, професор

РОМАН ЛУЦЬКИЙ

Додаток В

Список публікацій здобувача за темою дисертації

1. Бородайко П. К. Правова політика як інструмент державного управління: сутність та функціональне призначення. Держава та регіони. Серія: ПРАВО. 2024. № 3 (85). С. 205-210. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.3.32>
2. Бородайко П. К. Протидія правовому нігілізму через програми (проєкти) правового заохочення: успішний досвід України. Право та державне управління. 2024. № 3. С. 184-189. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.3.26>
3. Бородайко П. К. Правова культура як визначальний чинник формування та реалізації правової політики. Право і суспільство. 2024. № 5. С. 503-509. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.74>
4. Бородайко П. К. Інтеграція правової культури у процес формування правової політики: інструменти та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 10. С. 618-621. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/146>
5. Бородайко П. К. Правова культура як фактор зміцнення демократичних інститутів та правової політики. Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16-17 квітня 2024 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 55-57.
6. Бородайко П. К. Взаємозалежність правового заохочення, правової культури та політичної активності громадян: теоретичний аналіз. Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18-19 вересня 2024 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 52-55.